

Åtgärder för miljömålen

Tillsammans för ett miljömässigt hållbart Jönköpings län

Länsstyrelsen
Jönköpings län

Titel: Åtgärder för miljömålen – Tillsammans för ett miljömässigt hållbart Jönköpings län

Författare: Miljömålssekretariatet, Länsstyrelsen i Jönköpings län

Diarienummer: 3727-2024

Utgivningsår: 2025

Omslagsbild: Pär Axenfjord

Innehåll

TILLSAMMANS FÖR ETT MILJÖMÄSSIGT HÅLLBART JÖNKÖPINGS LÄN..... 6

FOSSILFRIA, GRÖNA OCH ROBUSTA SAMHÄLLEN 7

Beräkning av länets totala utsläpp	8
Dagvatten.....	9
Etablera platser för tätortsnära odling.....	10
Främja produktionen av förnybar energi.....	12
Fossilfria resor i organisationen.....	14
Fossilfri arbetspendling.....	17
Främja fossilfria resor och arbetspendling.....	20
Grönska i bebyggd miljö	21
Inventering och kvalitetssäkring av dagvattenanläggningar	23
Länsgemensam uppströmsgrupp	25
Minska avfallsmängderna och främja cirkularitet	26
Minska vattenförluster i dricksvattenledningar	30
Minskad klimatpåverkan från byggnader	32
Olyckor och beredskap	34
Regnvatten används för bevattning	35
Renovera resurs- och energieffektivt	36
Reservvattenförsörjning.....	38
Risk för översvämning och skred vid förorenade områden	40
Stärkt grönplanering och utveckling av natur i tätortsmiljö	42
Systematiskt arbete med felkoppling av dag- och spillvatten	46
Tillsynsprojekt om nya utsläppskällor till dagvatten	48
Vattenförsörjning.....	50
Utreda vilka intressen, förutom dricksvattenförsörjning, som kräver vattenuttag/ vattenanvändning	52
Öka produktionen av el, värme och kyla från förnybara energikällor	54
Ökat samarbete i samhällsplaneringsprocessen.....	56

HÄLSOSAMMA LIVSMILJÖER 58

Arbeta med efterbehandlingsåtgärder av förorenade områden	59
Etablera attraktiva allmänna platser för unga	61
Etablera hälsofrämjande utomhusmiljöer på förskole- och skolgårdar	63

Fasa ut farliga kemikalier.....	65
Främja fysisk aktivitet i städer och samhällen	67
Förbättra invånarnas kunskap om hur läkemedel påverkar miljön och hur överblivna läkemedel ska kasseras	69
Förbättrad tillgång på dataunderlag dricksvatten	71
Genomföra undersökningar av potentiellt förorenade områden	73
Inventera och riskklassa förorenade områden.....	75
Minimera mängden kemiska produkter i den egna verksamheten.....	77
Samverkan kring rening av läkemedelsrester	80
Trygga och sammanhängande vägar för cykel	82
Öka kunskap om småskalig vedeldning i områden där det förekommer	84
Öka kunskapen om handlingsplaner för förorenade områden.....	85
VARIATIONSRIKA OCH RESILIENTA LANDSKAP	87
Aktualisera underlag för kulturmiljövärden	88
Handlingsplan för Hot Spots	90
Information om natur- och kulturvärden i vatten genom vattendragsvandringar.....	92
Kunskapslyft för åtgärder mot övergödning i jordbruket.....	94
Miljöhänsyn i skogsbruket och funktionella kantzoner	96
Natur- och kulturvärden i ett landskapsperspektiv.....	98
Rätt våtmark på rätt plats	100
Samverkan mellan olika aktörer kring vandringshinder	102
Skydda särskilt värdefull kulturmiljö	104
Uppvisningsgårdar i odlingslandskapet.....	106
Vandringshinder i det kommunala vägnätet.....	108
Verka för att stärka skogens olika ekosystemtjänster.....	110
Vidareutveckla den regionala strategin för bevarande av värdefulla vatten.....	114
Upprätta regionala etappmål för kulturhistoriskt värdefull bebyggelse	116
Upprätta åtgärdsplaner för restaurering.....	118
Öka kunskapen om konsekvenser av grot-uttag	120
Ökad kunskap om jordbrukets klimatpåverkan och energieffektiviseringsmöjligheter	122
Ökad kunskap om skogsbrukets klimatpåverkan och anpassning till ett förändrat klimat	124
LÅNGSIKTIGA SYSTEMATISKA ARBETSSÄTT FÖR MILJÖMÄSSIG HÅLLBARHET...	126
Arbetsgrupp för riktlinjer för dagvatten.....	127
Affärsutveckling inom hållbarhet för länets företag.....	129
Bilda regional samverkansgrupp kemikalier.....	131

Etablera kulturmiljösamverkan Jönköpings län	132
Handlingsplan för mest betydande klimatrisker	134
Hållbara investeringar	135
Kampanj om konsumtion	137
Kunskapshöjande insatser för biologisk mångfald.....	139
Länsgemensamt nätverk för teknik- och processfrågor på avloppsreningsverk.....	142
Regional samverkan kring jordbrukets arbete mot övergödning.....	143
Samverkan mellan offentlig sektor och civilsamhället för biologisk mångfald och friluftsliv	145
Samverkan kring Skogsstyrelsens återvätningsprojekt och hydrologisk restaurering	147
Seminarium om dagvatten och spridning av goda exempel.....	149
Ställa kemikaliekrav i upphandling.....	151
Systematiskt arbete med biologisk mångfald	153
Systematiskt klimatanpassningsarbete.....	157
Systematiskt arbete med klimat och energi	158
Underlätta för att integrera social hållbarhet i fysisk planering	161
Upphandling och strategiska inköp	163
Upphandling av livsmedel.....	165
Utbildning för naturbruksskolor	168
Utbildning om vattenfrågor för politiker.....	169
Utvecklad tillsyn för resurseffektiva företag.....	171
Workshops för cirkulär ekonomi	173
Workshops om upphandling	175
Öka kunskapen om grundvatten	177

Tillsammans för ett miljömässigt hållbart Jönköpings län

I Jönköpings län är vi många som arbetar för en miljömässigt hållbar utveckling. Sveriges miljömål och de globala målen för hållbar utveckling i Agenda 2030 ger riktning för vårt arbete. Till nästa generation vill vi lämna över ett samhälle där de stora miljöproblemen är lösta, utan att orsaka ökade miljö- och hälsoproblem i andra länder.

Våra åtgärder för miljömålen tar sikte på år 2030 och hjälper oss att fokusera på insatser som behöver göras för att förbättra tillståndet för miljön i vårt län. Vi arbetar tillsammans för frisk luft och giftfria miljöer, för ett rikt växt- och djurliv, för levande skogar, sjöar och vattendrag, för ett rikt odlingslandskap och för en god bebyggd miljö. Vi minskar vår klimatpåverkan och anpassar våra samhällen till ett förändrat klimat.

Åtgärderna är indelade i fyra avsnitt:

- Fossilfria, gröna och robusta samhällen
- Hälsosamma livsmiljöer
- Variationsrika och resilienta landskap
- Långsiktiga systematiska arbetsätt som främjar miljömässig hållbarhet.

Många åtgärder ger effekter som bidrar till att nå flera olika miljömål och mål i Agenda 2030. Vissa åtgärder sträcker sig över längre tid och en del kan genomföras snabbare. Genom att kraftsamla och samarbeta kan vi nå långt. Tillsammans gör vi skillnad för Jönköpings län!

Fossilfria, gröna och robusta samhällen

För att minska risken för negativa effekter på människors hälsa och säkerställa en fungerande miljö och andra viktiga funktioner i våra samhällen behöver utsläppen av växthusgaser minska. Vi behöver använda naturresurser på ett hållbart sätt och sträva efter cirkulära resursflöden och fossilfria lösningar.

Samtidigt behöver vi också arbeta med åtgärder för att anpassa och skydda våra samhällen mot negativa effekter av klimatförändringar. Genom att välja naturbaserade och gröna lösningar för klimatanpassning kan vi få fler nyttor samtidigt, till exempel skydd mot värme, upptag av luftföroreningar, minskade bullernivåer, sammanhängande gröna stråk som möjliggör att arter kan finnas kvar och utvecklas och att ekosystem kan fungera och leverera ekosystemtjänster. Grönområden är också betydelsefulla för rekreation och rörelse. Våra städer och samhällen behöver planeras och utvecklas för att bevara natur- och kulturmiljöer.

I det här avsnittet finns åtgärder som handlar om:

- Minskad klimatpåverkan
- Energi
- Klimatanpassning
- Dagvatten
- Grönska i bebyggd miljö
- Kulturmiljö
- Avfall
- Cirkulär ekonomi

Beräkning av länets totala utsläpp

Syfte och mål

Syftet är att öka kunskapen om växthusgasutsläppen och kunna vägleda aktörer i länet för att identifiera prioriterade områden för att minska utsläppen. Målet är att på lokal och regional nivå kunna följa upp våra totala växthusgasutsläpp inklusive konsumtionsutsläpp.

Bakgrund

I framtagande av länets klimat- och energistrategi framgick ett behov av att kunna följa upp länets totala växthusgasutsläpp inklusive konsumtionsutsläpp. Samtidigt var intresset stort för att ta fram koldioxidbudget för länet för att på lokal och regional nivå konkretisera Parisavtalet. Det finns flera sätt att ta fram konsumtionsbaserade utsläpp samt koldioxidbudget på. Vilken metod som är bäst för både län och kommun behöver utredas. Det finns stort intresse från flera län i att ta fram koldioxidbudget på ett gemensamt sätt. Diskussioner pågår inom Sveriges ekokommuner (Sekom) om att starta en nationell samverkan för att ta fram en enhetlig metod för koldioxidbudget för Sveriges kommuner.

Genomförande

- a) Länsstyrelsen utreder vilken metod som kan användas för att ta fram de totala utsläppen i länet. I detta ingår att följa den nationella utvecklingen av samverkansprojekt för både konsumtionsbaserade utsläppsberäkningar och koldioxidbudget.
- b) Beräkna utsläppen i länet och konsumtionsbaserade utsläpp ingår om möjligt.
- c) Ta fram en koldioxidbudget.
- d) Kommunicera vilken metod som används och hur den kan tillämpas i kommunerna.

Ansvarig aktör

Länsstyrelsen

Effekt och uppföljning

G: Länsstyrelsen har genomfört steg a) -d).

H: Länsstyrelsen har genomfört steg a) -b).

P: Länsstyrelsen har genomfört steg a).

Bidrar även till andra miljö kvalitets- och globala mål för hållbar utveckling

Åtgärden bidrar till globala mål för hållbar utveckling i Agenda 2030, framför allt mål 13 Bekämpa klimatförändringarna. Aktuella miljö kvalitetsmål är Begränsad klimatpåverkan.

Kostnad och finansiering

Finansiering i ordinarie budget. Kostnad för åtgärden för arbetstid samt övriga kostnader uppskattas till under 100 000 kr.

Dagvatten

Beskrivning av åtgärden

Samhället känner av klimatförändringens effekter framförallt genom mediet vatten, där dagvatten är en betydande faktor. Dagvatten definieras som tillfälliga flöden av regnvatten, smältvatten och framträngande grundvatten samt spolvatten. Denna definition är hämtad från propositionen Allmänna vattentjänster, prop. 2005/06:78. Samhället måste arbeta för att klimatanpassa vattnet, både avseende kvalitet och kvantitet.

Länets kommuner har under flera år arbetat med översvämningsproblematik och kontinuerligt genomfört åtgärder. Många åtgärder är även planerade att genomföras de kommande åren. Detta arbete är något kommunerna fortsätter att göra i egen takt under programperioden, men med förstärkning av denna åtgärd.

Länsstyrelsen erbjöd under föregående programperiod kompetenshöjande insatser inom dagvattenhanteringsfrågan och kommer så även göra under denna programperiod.

Åtgärden innebär att:

- a) Länsstyrelsen tar fram riktlinjer eller motsvarande kopplade till översvämningsproblematik kopplat till dagvatten, framför allt avseende lokal dagvattenhantering.
- b) Länsstyrelsen genomför en utbildning om klimatanpassad dagvattenhantering för länets kommuner.

Kommunerna deltar som stöd i framtagandet i punkt a, samt som deltagare i punkt b.

Åtgärden kompletterar:

- den eventuella åtgärden om dagvattenutbildning som kan komma att ingå i det nya åtgärdsprogrammet för Vattnets miljömål,
- åtgärder i den kommande Regionala vattenförsörjningsplanen

Klimat effekt

Översvämningsrisker som hotar samhällen, infrastruktur och företag.

Kostnad och finansiering

För kommunerna: Som stöd i punkt a omfattas arbetstid, uppskattningsvis 20–40 timmar under programperioden, samt som deltagare på punkt b, uppskattningsvis en halvdag.

Indikator

Punkt a och punkt b är genomförda.

Bedömningskriterier

Länsstyrelsen och kommunerna

G: Punkt a och b är genomförd.

H: Punkt a är genomförd.

P: Punkt a är påbörjad.

Etablera platser för tätortsnära odling

Syfte och mål

Syftet med åtgärden är öka att kunskapen, medvetenheten om odling och produktionen av lokal mat samt stärka andra lokala ekosystemtjänster.

Bakgrund

Den tätortsnära odlingen bidrar till att öka kunskapen om odling, lokal produktion av mat. Den bidrar också med flera positiva aspekter på annat sätt, både för människors hälsa och för miljön.

Odling i städer och tätorter möjliggör en samverkan med social hållbarhet. Odling av grönsaker i tätorter och städer leder till en bättre folkhälsa genom grönare miljöer²³ och bidrar med flera ekosystemtjänster.

Genomförande

Aktörerna ska genomföra insatser och aktiviteter för att etablera fler platser för tätortsnära odling. Nedan listas exempel på insatser och aktiviteter. Det som genomförs inom programperioden kan vara något/några av exemplen nedan eller andra insatser och aktiviteter som ger motsvarande effekt.

Exempel på insatser och aktiviteter

Förbereda	Underlätta	Utveckla
Sprida kunskap om möjligheterna i dialog med kommuner och civil-samhälle	Säkerställa att det finns tillgång till vatten, redskap och maskiner på erbjudna platser	Erbjuda möjlighet till kompetensutveckling eller gemensamt lärande till de som bedriver odling
Inventera lämpliga platser för odling i städer och tätorter	Tillhandahåll checklistor med praktiska tips för att komma i gång	Ordna kunskapshöjande insatser som riktar sig till allmänhet, föreningar och näringsliv
Erbjuda utsedda platser till enskilda, föreningar eller företag som vill bedriva odling	Utse en kontaktperson som kan svara på frågor	Gemensam marknadsföring på en särskild dag eller ett nationellt event som skapar intresse kring frågan.
Kommunicera till allmänheten, föreningar och lokalt näringsliv att möjligheter finns att odla på utsedda platser	Använd gemensamt kampanjmaterial som belyser de många positiva aspekterna som finns med odling i städer och tätorter	Hitta möjligheter för att sälja överskottet eller nyttja i den offentliga verksamheten

Kommentar till genomförande

Det är positivt om genomförandet i respektive kommun sker i samverkan med kommunala bostadsbolag, föreningar, naturbruksgymnasium privata markägare och jordbruksföretag samt Länsstyrelsen.

Effekt och uppföljning

G: Att merparten av kommunerna har avsatt mark till stadsodling samt genomfört minst två insatser enligt exemplen ovan eller som har motsvarande effekt, som leder till att underlätta och utveckla tätortsnära odling.

H: Minst två insatser för att främja tätortsnära odling är i genomförda.

P: Planering för minst två insatser för att främja tätortsnära odling är igång. **E:** Ej påbörjad

Ansvariga aktörer

Kommunerna, bostadsbolag

Mål som åtgärden bidrar till

Miljö kvalitetsmål: God bebyggd miljö

Agenda 2030: mål 3: God hälsa och välbefinnande, mål 10 Minskad ojämlikhet, mål 11: Hållbara städer och samhällen, mål 15 Ekosystem och biologisk mångfald.

Kostnad och finansiering

LONA-medel kan delfinansiera en uppstart av åtgärden.

Främja produktionen av förnybar energi

Syfte och mål

Åtgärden syftar till att stärka förutsättningar för mer produktion av förnybar el, värme och kyla i Jönköpings län.

Bakgrund

För att stärka förutsättningarna och möjliggöra för fler aktörer att producera mer förnybar el, värme och kyla i länet behövs främjande åtgärder som ökar kunskapen om och bidrar till positiv inställning till de olika möjligheter som finns för att producera förnybar energi. Energikontor Norra Småland har i sitt arbete identifierat en rad olika behov inom ämnesområdet. I solkraftanläggningar förekommer exempelvis brister avseende säkerhet, dimensionering och effektivitet. Vindkraftsetableringar kan underlättas genom att projekten är väl lokaliserade och förankrade hos den aktuella kommunen och med personer eller verksamheter som finns i närheten av det tilltänkta projektet. Det finns möjligheter att samarbeta kring satsningar och investeringar i större utsträckning än vad som sker idag. Klimatkommunerna har sammanställt en rad exempel på hur kommer kan få till nya anläggningar i samarbete med andra, till exempel energibolag.

Genomförande

Energikontor Norra Småland genomför under programperioden aktiviteter för att främja produktionen av förnybar energi i länet tillsammans med de kommunala energi- och klimatrådgivarna. Det kommer främst ske genom att anordna föreläsningar, utbildningar, bjuda in till dialog, sprida information med företaget i länet som målgrupp.

Nya projekt kan komma att starta inom ämnesområdet för att förstärka arbetet och kan vara fokuserat på en specifik energikälla eller identifierade möjligheter och behov.

Ansvariga aktörer

Region Jönköpings län (Energikontor Norra Småland)*, kommunerna: Eksjö, Nässjö, Värnamo, Jönköping, Vetlanda, Tranås samt Nässjö Affärsverk AB, Jönköping Energi AB, Mullsjö Energi & Miljö AB.

Effekt och uppföljning

Uppföljning kommer att ske genom att ansvarig aktör rapporterar via åtgärdswebben genomförda aktiviteter (inklusive resultatuppföljning av dem).

G: Totalt tio aktiviteter är genomförda vid programperiodens slut.

H: Minst fem aktiviteter är genomförda under programperioden.

P: Minst en aktivitet är genomförd.

Bidrar även till andra miljö kvalitets- och globala mål för hållbar utveckling

Åtgärden bidrar till globala mål för hållbar utveckling i Agenda 2030, framför allt mål 7 Hållbar energi åt alla, 13 Bekämpa klimatförändringarna. Aktuella miljö kvalitetsmål är Begränsad klimatpåverkan, God bebyggd miljö och Frisk luft.

Kostnad och finansiering

Kostnader för aktiviteterna och arbetstid. Finansiering genom befintliga och kommande projekt.

Fossilfria resor i organisationen

Syfte och mål

Syftet är att minska de fossila koldioxidutsläppen från transportsektorn. Målet är att varje organisation aktivt jobbar med målet att minska utsläppen av växthusgaser från tjänsteresor, besöksresor och kundresor.

Bakgrund

I Jönköpings län är transportsektorn den största källan till utsläpp av växthusgaser. Persontransporter står för 60 procent av transportsektorns utsläpp och 27 procent av länets totala växthusgasutsläpp. Dessutom är transportsektorn den sektor som använder mest energi i länet. Tjänsteresor kan stå för en betydande del av växthusgasutsläppen i en organisation. Att verka för minskade utsläpp från tjänsteresor, besöksresor och kundresor är en kraftfull åtgärd för att minska utsläppen av växthusgaser, genom energieffektivisering och att ställa om till mer förnybar energi. Att göra aktiva val i arbetet med tjänsteresor, besöksresor och kundresor kan även ha stora effekter utanför den egna organisationen. Exempelvis kan val av förnybara drivmedel för sin egen fordonsflotta stimulera marknaden för tankstationer och laddinfrastruktur och satsningar på ökat cyklande i tjänsten, för besökare och kunder kan stimulera investeringar i cykelvägar och cykelparkeringar. Flera projekt har genomförts i länet för att verka för att minska utsläppen i tjänsteresor, besöksresor och kundresor, exempelvis Kraftsamling Biogas I & II (Energikontor Norra Småland), Hela RESAN (Energikontor Norra Småland), Projektet Bridging the Gap (Länsstyrelsen i Jönköpings län) och projektet FASTR – Snabbare omställning till fossilfria drivmedel (Energikontor Norra Småland). Resultaten av dessa projekt kan med fördel användas i genomförandet av åtgärden.

Genomförande

För ett framgångsrikt resultat är det viktigt att kartlägga nuläget för organisationen. Organisationen ska:

1. Genomföra en kartläggning. I den är det väsentligt att resvanor (färdmedelsfördelning, resträcka, utsläpp, kostnad), organisationens fordonsflotta (fordonstyper och drivmedel) samt förutsättning för olika färdmedel (inventering) och intresse/attityder ingår.
2. Ta fram egna mål/aktiviteter. Exempel på åtgärder återfinns i tabell nedan. Även aktiviteter som inte ingår i tabellen kan genomföras om de bedöms ha motsvarande effekt. (Målen kan vara befintliga, aktiviteterna nya.) Åtgärderna ska genomföras under programperioden.
3. Följa upp åtgärderna årligen. Uppföljning av utsläpp sker i åtgärd 1 "Systematiskt arbete med klimat och energi".

Rekommenderad metod

Det är rekommenderat att organisationen genomför aktiviteter inom de fyra områden i Tabell 1. Inom varje område finns förslag på rekommenderade aktiviteter att införa, uppdatera och/eller följa upp.

Samordna	Styra	Underlätta	Uppmuntra
Plan för genomförande	Ta fram/uppdatera mötes- & resepolicy	Digitala möten (utrustning och utbildning)	Chefer sätter kulturen och föregår med gott exempel
Plan för uppföljning/utvärdering	Ta fram/uppdatera fordonspolicy för att styra mot fossilfria drivmedel	Säkra & trygga gång- och cykelvägar till arbetsplatsen	Prova-på aktivitet elcykel/lastcykel
Plan för kommunikation	Fastställ prioriteringsordning för inköp/leasing av fordon för att styra mot fossilfria drivmedel	Säker & attraktiv cykelparkering (väderskyddade, säkra och trygga)	Prova-på aktivitet kollektivtrafik
Inför centralt fordonsansvar	Elektroniska körjournaler	Inköp av tjänstecyklar	Kampanjer/tävlingar/utmaningar för personal
Fordonspool – välj rätt färdmedel efter behov	Bokningssystem för effektiv fordonshantering	Service & underhåll av fordon och cyklar	Anpassa mötestider/besökstider till kollektivtrafiken
Plan för mobilitetstjänster – hur organisationen kan använda taxi, kombinerad mobilitet, delningstjänster, elsparkcyklar	Intern klimatväxling	Tillgång till tryckluft och reparations-kit	Besöksinformation på webbplats –uppmuntra besökare till hållbart resande
Utse mobilitetsteam –fördela ansvaret för fossilfria transporter inom organisationen		Realtidsinformation om kollektivtrafik	Märk era fordon med dekalering för fossilfria drivmedel
Se över parkeringstillgång och avgifter –		Betalningslösningar för kollektivtrafik att använda i tjänsten	
Översyn av parkeringar utifrån organisationens rådighet – omfördelning av ytor när andra alternativ än privat bil används		Utbildning i sparsam körning	

Ansvariga aktörer

Aneby Miljö och Vatten AB, Region Jönköpings län, Eksjö Kommun, Vaggeryds kommun, Habo kommun, Jönköping Energi AB, Nässjö kommun, Värnamo kommun (inkl. Värnamo energi, Finnvedbostäder), Jönköpings kommun, Vetlanda kommun, Sävsjö kommun, OBOS Sverige AB, Mullsjö Energi & Miljö AB, Tranås kommun, Gislaveds kommun, Länsstyrelsen, Sweco, Elmia AB.

Effekt och uppföljning

G: Kartläggning finns. Två aktiviteter inom område "Styra" är genomförda och uppföljda.

Minst två aktiviteter från övriga tre områden är genomförda och uppföljda.

H: Kartläggning finns. Aktiviteter är påbörjade.

P: Kartläggningen är genomförd och aktiviteterna valda.

Uppföljning av utsläpp ska ske inom ramen för åtgärd 1, dvs inga ytterligare kvantitativa uppföljningsmetoder är nödvändiga.

Bidrar även till andra miljö kvalitets- och globala mål för hållbar utveckling

Åtgärden bidrar till globala mål för hållbar utveckling i Agenda 2030, framför allt mål 7 Hållbar energi åt alla, 11 Hållbara städer och samhällen, 13 Bekämpa klimatförändringarna. Aktuella miljö kvalitetsmål är Begränsad klimatpåverkan, God bebyggd miljö och Frisk luft.

Kostnad och finansiering

Finansieringsstöd finns inom till exempel stadsmiljöavtal, Klimatklivet, Ladda bilen-stöd

Från några kommuner har vi fått in kostnadsbedömningar, här ser vi att det främst är kostnader i arbetstid för kartläggningen men att kostanden för genomförande är svår att uppskatta. Fördjupad bedömning behöver göras inom respektive organisation.

Fossilfri arbetspendling

Syfte och mål

Syftet är att minska de fossila koldioxidutsläppen från transportsektorn. Målet är att varje organisation aktivt jobbar med målet att minska utsläppen av växthusgaser från arbetspendling.

Bakgrund

I Jönköpings län är transportsektorn den största källan till utsläpp av växthusgaser. Persontransporter står för 60 procent av transportsektorns utsläpp och 27 procent av länets totala växthusgasutsläpp. Dessutom är transportsektorn den sektor som använder mest energi i länet. Arbetspendling, resor till och från arbetet, kan stå för en betydande del av växthusgasutsläppen för en organisation. Att verka för minskade utsläpp från arbetspendling är en kraftfull åtgärd för att minska utsläppen av växthusgaser, genom energieffektivisering och att ställa om till mer förnybar energi. Att göra aktiva val i arbetet med tjänsteresor kan även ha stora effekter utanför den egna organisationen. För ett framgångsrikt resultat är det viktigt att kartlägga nuläget för organisationen. Det har genomförts flera projekt i länet för att verka för att minska utsläppen ifrån arbetspendling, exempelvis Hela RESAN (Energikontor Norra Småland) och Projektet Bridging the Gap.

Genomförande

Organisationen ska:

1. Genomföra en kartläggning. I den är det väsentligt att medarbetarnas resvanor (färdmedelsfördelning, resträcka, utsläpp), intresse/attityder och förutsättning för olika färdmedel (inventering).
2. Ta fram egna mål/åtgärder. Exempel på åtgärder återfinns i tabell nedan. Även aktiviteter som inte ingår i tabellen kan genomföras om de bedöms ha motsvarande effekt. Åtgärderna ska genomföras under programperioden.
3. Följa upp åtgärderna årligen.

Rekommenderad metod

Det är rekommenderat att organisationen genomför aktiviteter inom följande områden, se Tabell 2. Inom varje område finns förslag på rekommenderade aktiviteter att införa, uppdatera och/eller följa upp.

Samordna	Underlätta	Uppmuntra
<ul style="list-style-type: none"> • Utse mobilitetsteam • Plan för genomförande • Plan för uppföljning/utvärdering • Plan för kommunikation • Se över parkeringstillgång & avgifter 	<p>Säkra & trygga gång- & cykelvägar till arbetsplatsen</p> <ul style="list-style-type: none"> • Goda cykelparkeringsmöjligheter (väderskyddade, säkra & trygga) • Goda omklädnings- & duschmöjligheter • Förmåns-/leasingcyklar • Service av privatägda cyklar • Tillgång till tryckluft & enklare reparations-kit • Realtidsinformation om kollektivtrafik • Kollektivtrafikkort mot bruttolöne-/nettolöneavdrag • Information om kollektivtrafik-utbud, priser etc. • Stöd för samåkning • Laddplatser för cykel och bil 	<p>Kampanjer/tävlingar/utmaningar</p> <ul style="list-style-type: none"> • Prova-på aktivitet elcykel/lastcykel • Prova-på aktivitet kollektivtrafik

Tabell 2 Tabell över områden inom åtgärden samt förslag på rekommenderade aktiviteter.

Kommentar till genomförandet

Åtgärden har synergieffekter med åtgärd 13 Främja fysisk aktivitet i städer och samhällen i Åtgärdsprogrammet Hälsans miljömål 2023–2027.

Ansvariga aktörer

Aneby Miljö och Vatten AB, Region Jönköpings län, Eksjö kommun, Vaggeryds kommun, Jönköping Energi, Nässjö kommun, Värnamo kommun, Jönköping kommun, Vetlanda kommun, Sävsjö kommun, Länsstyrelsen, Sweco, OBOS Sverige AB, Mullsjö energi & Miljö AB, Tranås kommun, Länsförsäkringar, Elmia AB.

Effekt och uppföljning

G: Kartläggning finns. Minst två aktiviteter per område i tabellen är genomförda och uppföljda.

H: Kartläggning finns. Aktiviteter är påbörjade.

P: Kartläggningen är genomförd och aktiviteter är valda.

Uppföljning av utsläpp ska ske inom ramen för åtgärd 1 "Systematiskt arbete med klimat och energi", det vill säga inga ytterligare kvantitativa uppföljningsmetoder är nödvändiga. Uppföljning av arbetspendling är tids- och kostnadskrävande, vart tredje år bedöms vara en lämplig miniminivå för uppföljning av arbetspendling.

Bidrar även till andra miljö kvalitets- och globala mål för hållbar utveckling

Åtgärden bidrar till globala mål för hållbar utveckling i Agenda 2030, framför allt mål 7 Hållbar energi åt alla, 11 Hållbara städer och samhällen, 13 Bekämpa klimatförändringarna. Aktuella miljö kvalitetsmål är Begränsad klimatpåverkan, God bebyggd miljö och Frisk luft.

Kostnad och finansiering

Finansieringsstöd finns inom till exempel stadsmiljöavtal, Klimatklivet, Ladda bilen-stöd.

Från några kommuner har vi fått in kostnadsbedömningar, här ser vi att det främst är kostnader i arbetstid för kartläggningen men att kostanden för genomförande är svår att uppskatta. Fördjupad bedömning behöver göras inom respektive organisation.

Främja fossilfria resor och arbetspendling

Syfte och mål

Åtgärden syftar till att främja övergången till fossilfria resor och arbetspendling i Jönköpings län. Målet med åtgärden är att öka genomförandet av åtgärd nr. 4 och 5 i åtgärdsprogrammet samt att nå fler aktörer som genomför åtgärder inom området.

Bakgrund

För att stärka förutsättningarna och möjliggöra för fler aktörer att ställa om till fossilfria resor och arbetspendling behövs stödjande och kunskapshöjande insatser för att öka genomförandet av åtgärder inom fossilfria resor och arbetspendling. Region Jönköpings län har genom Energikontor Norra Smålands projekt möjlighet att främja genomförandet både för de aktörer som har åtagit sig att genomföra åtgärd 4 och 5 i detta åtgärdsprogram, samt potential att nå ut till fler aktörer som skulle kunna genomföra åtgärder för att minska utsläppen från sina transporter.

Genomförande

Region Jönköpings län genomför under programperioden aktiviteter för att stödja och främja övergången till fossilfria resor och arbetspendling. Det kommer främst ske genom att anordna föreläsningar, utbildningar, bjuda in till dialog, sprida information med företag och offentlig sektor i länet som målgrupp. Genomförandet delas in i följande kategorier:

- 1) Stödja de aktörer som har åtagit sig åtgärd 4 – ”Fossilfria resor i organisationen” och/eller åtgärd 5 – ”Fossilfri arbetspendling”.
- 2) Nå fler aktörer som kan ställa om till fossilfria transporter och hållbar arbetspendling.

Ansvariga aktörer

Region Jönköpings län

Effekt och uppföljning

G: Totalt tio aktiviteter är genomförda vid programperiodens slut. För G krävs att åtgärder genomförs både i kategori 1) och 2) ovan.

H: Minst fem aktiviteter är genomförda under programperioden.

P: Minst en aktivitet är genomförd.

Grönska i bebyggd miljö

Beskrivning av åtgärden

Alla länets kommuner har en värmeökartering över huvudorten och en skyfallskartering över hela kommunen. Med utgångspunkt i dessa och med syfte att minska påverkanstrycket på människors hälsa, bör den strategiska, långsiktiga grönstrukturplaneringen fördjupas hos respektive aktör. Klimateffekten höga temperaturer bör därmed ingå som ett perspektiv i både den långsiktiga, strategiska grönstrukturplaneringen och i de faktiska fysiska åtgärder som genomförs. Även klimateffekten översvämning adresseras här. Delar av denna åtgärd kan vara sådant som redan genomförs i den kommunala samhällsplaneringen och i det strategiska miljöarbetet.

Åtgärden innebär att kommunen genomför aktiviteter, anpassade till respektive kommuns verksamhet och behov, i syfte att fördjupa sin grönstrukturplanering kopplat till klimatanpassning. Dessa aktiviteter ska ta hänsyn till ekosystemtjänster och grön infrastruktur.

Aktiviteter

Åtgärden kan innebära att:

1. genomföra strategiska åtgärder (grönstrukturplanering),
2. genomföra fysiska insatser (exempelvis att plantera träd, gröna väggar/ växtbaserade tak),
3. genomföra informationsinsatser (utbildning, information och påverkan) riktat mot en eller flera av följande målgrupper: privata fastighetsägare, bostadsrättsföreningar, tomtkö, upphandlare,
4. skapa eller bibehålla blåa och gröna strukturer i stadsmiljön (gäller allmän platsmark samt vid exploatering av kvartersmark som ägs av kommunen),
5. hantering av lågpunkter med naturbaserade lösningar som förstahandsval (tekniska lösningar väljs endast där det inte finns alternativa lösningar),
6. se över det befintliga fastighetsbeståndet och prioriterade delar anpassas till ett allt varmare klimat,
7. anpassa växtmaterial i staden till klimatförändring (robusta växtytor för lång- och kortsiktig plantering),
8. ökad grönytefaktor och krontäckning på skolgårdar, äldreboenden och centrummiljöer,
9. återplanteringsplan för träd tas fram för kommunala fastigheter, särskilt kopplat till skolgårdar.

Kommunen har inte alltid möjlighet att genomföra fysiska åtgärder på de platser som pekas ut i värmeökarteringen, exempelvis på grund av att man inte äger marken. I de fallen kan åtgärden snarare omfatta informationsinsatser.

Kommunen väljer vilken av ovan nio punkter som passar respektive verksamhet. Den indikator som tillhör respektive ovan punkt återfinns nedan, med samma nummer som ovan. I några fall finns det flera indikatorer till samma i de fall väljer aktören den indikator som passar bäst

Klimateffekt

- Översvämningar som hotar samhällen, infrastruktur och företag.
- Höga temperaturer som innebär risker för hälsa och välbefinnande för människor och djur.

Kostnad och finansiering

Kostnaden är beroende på vilken av ovan nio punkter som väljs.

Indikatorer

- GIS-analys över verksamheter (i hela kommunen) som har fastighetskyla, som kan användas som refuger för utsatta grupper under en långvarig värmebölja.
 - Genomförd och antagen strategi/handlingsplan.
 - Förändring av yttemperatur i områden i kommunen/tätorten som anpassats med gröna ytor.
- Förändring i antal hektar tätortsnära skog.
- Förändring av skuggade områden och relaterad förändring av värmeöar.
- Informationsinsats (utbildning, information och påverkan) till någon målgrupp genomförd.
- Förändring av andel hårdgjorda ytor inom kommunen eller tätorten.
- Antal lågpunkter som åtgärdas med i första hand naturbaserade lösningar.
- Byggnader som anpassats till sommartemperaturer.
- Robusta växtytor är skapade på särskilt utsatta områden.
- Andel grönyta respektive hårdgjord yta på skol- och förskolegårdar.
- Skuggade ytor finns för äldreboende, barn och personal på förskolors utomhusmiljöer under värmeböljor.
- En återplanteringsplan är beslutad och antagen.

Bedömningskriterier:

G: Den valda aktiviteten (och dess indikator) är genomförd/i löpande verksamhet.

H: Den valda aktiviteten (och dess indikator) är bedömd till mer än hälften genomförd.

P: Den valda aktiviteten (och dess indikator) är bedömd som påbörjad.

Inventering och kvalitetssäkring av dagvattenanläggningar

Syfte och mål

Målet är att kvalitetssäkra förvaltningen av kommunens dagvattenanläggningar.

Syftet är att dagvattenanläggningarna ska ha en god funktion under hela sin livslängd.

Bakgrund

En dagvattenanläggning skapas för att rena, fördröja och/eller styra och avleda dagvattnet ner mot en recipient (sjö, vattendrag, dike, mark etcetera). Dammar, sedimentationsbassänger, anlagda våtmarker, anlagda diken, översvämningssytor och oljeavskiljare är exempel på dagvattenanläggningar. Ibland består en dagvattenanläggning av en kombination av olika typer av anläggningar. Det är viktigt att befintliga dagvattenanläggningar sköts så att de kan uppfylla sitt syfte.

Dagvattenlösningar finns i många former och de har olika skötselbehov. Ofta ingår både tekniska och gröna delar i anläggningen. Genom att inventera vilka dagvattenanläggningar som finns i kommunen, fördela ansvar och ta fram skötselrutiner, kan anläggningarnas funktion säkerställas på lång sikt.

Funktionskontroll handlar om att se till att anläggningen fungerar som den ska, både gällande halter och flöden. Det kan till exempel handla om provtagning av sediment. Det är även viktigt att information om genomförda aktiviteter dokumenteras.

I åtgärden avses dagvattenbehandlingsanläggningar och inte ledningsnätet.

Genomförande

- a) Alla kommuner inventerar sina egna dagvattenbehandlingsanläggningar och fördelar ansvaret inom kommunen, så att det tydligt framgår vem som ansvarar för skötseln och kontrollen av anläggningen.
- b) En plan för skötsel och kontroll upprättas för varje typ av anläggning.
- c) En utvecklingsplan för anläggningen tas fram. Hur ska/ kan befintliga anläggningar kunna förbättras?
- d) Information om hur man kan ta del av hur dagvattensystemet ser ut, sprids i GIS till berörda förvaltningar. Skiktet ska innehålla länkar till relevanta dokument. Detta är viktig kunskap i till exempel planeringsfrågor.

Ansvariga aktörer

Kommunerna

Effekt och uppföljning

Urban markanvändning, där dagvatten ingår, beräknas stå för upp till 15 procent av den antropogena fosforbelastningen i länets vattenförekomster. Effektivare rening av dagvatten skulle minska denna tillförsel. Dagvatten är även en viktig källa till föroreningar. En bättre skötsel och kontroll av kommunens dagvattenanläggningar är även positivt ur klimatanpassningssynpunkt. Då klimatförändringen medför fler och större skyfall, har dagvattenanläggningen en viktig fördröjande funktion. Den funktionen behöver upprätthållas för att kunna minska konsekvensen av skyfallet på den bebyggda miljön.

Genomförd: a-d genomförda.

Genomförd till mer än Hälften: Klar med inventeringen och hälften av anläggningarna har egenkontrollprogram och utvecklingsplaner.

Påbörjad: Inventering påbörjad.

Mål som åtgärden bidrar till

Åtgärden bidrar utöver Ingen övergödning till Giftfri miljö och Levande sjöar och vattendrag. I relation till Agenda 2030 bidrar åtgärden framför allt till mål 6 Rent vatten och sanitet för alla och kan även ha en positiv inverkan på mål 15 Ekosystem och biologisk mångfald.

Kostnad och finansiering

Arbetstid. Finansiering inom ordinarie budget.

Länsgemensam uppströmsgrupp

Syfte och mål

Målet med åtgärden är att länets kommuner ska samverka i uppströmsfrågor för att uppnå ett mer strukturerat och effektivt uppströmsarbete.

Syftet är gemensamma projekt som driver arbetet framåt i länet och ett ökat utbyte av erfarenheter mellan kommunerna. Syftet på sikt är att minska risken att oönskade ämnen når recipienten.

Bakgrund

Uppströmsarbete – det vill säga arbetet med att förhindra att oönskade ämnen når vårt avloppsvatten – är viktigt för att uppnå vattnets miljömål. För att förhindra att miljögifter och skräp från hushåll och industrier når avloppsvattnet krävs ett strukturerat och gediget uppströmsarbete.

Den största delen av det skräp och de miljöfarliga ämnena som kommer in till Sveriges avloppsreningsverk kommer från hushåll.

Oftast är det endast ett fåtal personer i varje kommun som arbetar med dessa frågor och arbetet kan därför upplevas ensamt och svårarbetat. Det finns behov av ett nätverk inom länet där personal från olika kommuner kan diskutera uppströmsfrågor, dela erfarenheter och inspirera varandra. Många gånger står olika kommuner inför samma uppströmsutmaningar, och att samarbeta i frågorna blir effektivare och kan leda till ett bättre resultat.

Genomförande

En uppströmsgrupp inom länet med representanter från varje kommun samt representant från Länsstyrelsen bildas. Deltagare i gruppen kommer främst från VA-sidan men även miljötillsyn bjuds in vid utvalda tillfällen. Uppströmsgruppen träffas två gånger per år (en gång i början av året, och en gång på hösten) för att dela erfarenheter i uppströmsfrågor samt diskutera gemensamma projekt som kan genomföras. Förslag på gemensamma projekt som kan diskuteras samt genomföras under uppströmsgruppträffarna är:

- Gemensamma informationskampanjer riktade till allmänhet, industri och handel
- Gemensam information och riktlinjer om fettavskiljare/oljeavskiljare
- Implementering och eventuell revidering av de länsgemensamma riktlinjerna till ansluten industri
- Gemensam utbildning/studiebesök

Under årets första uppströmsträff diskuteras vilka gemensamma projekt som kommunerna vill genomföra under året och en plan för arbetet tas fram.

Representant från Länsstyrelsen samordnar gruppen och tar fram dagordning. De olika kommunerna turas om att vara värd för träffarna.

Nätverket kan användas som stöd vid genomförandet av åtgärd 19 "Förbättra invånares kunskap om hur läkemedel påverkar miljön och hur överblivna läkemedel kasseras".

Minska avfallsmängderna och främja cirkularitet

Syfte och mål

Syftet är att förstärka det avfallsförebyggande arbetet för att minska avfallsmängderna i länet.

Bakgrund

Produktion av varor tar mycket naturresurser i anspråk. Produkterna har också en påverkan på miljön när de inte används längre och blir avfall. Konsumtionen av varor ökar vilket innebär att miljöpåverkan också ökar, både i produktionsledet och i avfallsledet.

I en helt cirkulär ekonomi utvinnet producenter inga nya naturresurser, utan använder endast befintliga. I stället för att konsumera nytt så försöker man använda, underhålla och reparera det man redan har, återanvända, dela, eller i sista hand återvinna. Systemet bygger också på att varor designas och produceras för att hålla länge, vara enkla att reparera eller kanske till och med ändra och inte innehåller skadliga ämnen.

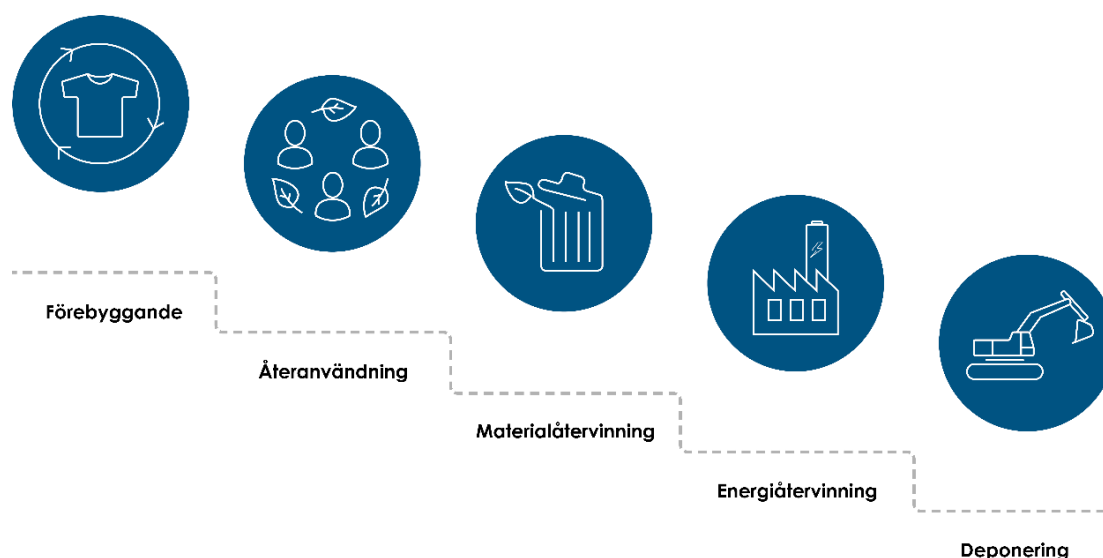
EU:s avfallstrappa visar att det översta steget i trappan är mest resurseffektivt; att **förebygga** att avfall uppstår. Detta kan göras genom att exempelvis laga trasiga produkter, minska användningen av engångsmaterial och inte köpa saker i onödan.

När materialet väl finns är det bästa att **återanvända** det så långt som möjligt, genom att exempelvis renovera möbler i stället för att köpa nya eller handla second-hand.

Om detta inte är möjligt bör avfallet **materialåtervinnas**, så att gammalt material kan återvinnas till nya produkter.

Därefter bör avfallet **energiåtervinnas**, så att materialet förbränns och energin i avfallet kan omvandlas till el och värme.

Det nedersta steget i avfallstrappan är **deponering**. Det är det sämsta alternativet och ska endast göras om avfallet inte kan hanteras på något annat sätt.

Figur 4. Bild på avfallstrappan

År 2021 gav varje svensk upphov till 475 kg kommunalt avfall²⁰. I Sverige är vi bra på att återvinna avfall men vi behöver bli bättre. Samtidigt ökar konsumtionen vilket gör att mer och mer avfall uppstår. Det räcker inte med att återvinna, vi måste kliva upp längs avfallstrappan och återanvända material och förebygga mängden avfall genom att minska konsumtionen av varor.

Delningsekonomi innebär att låna, hyra eller på andra sätt dela varor och tjänster med varandra. På så sätt används våra resurser effektivare och skapar möjligheter för nya innovativa tjänster som främjar en cirkulär ekonomi. Behovet av att producera nytt minskar och därmed även klimatpåverkan och resursförbrukning.

Delningsinitiativen kommer från så väl kommuner, näringslivet, civilsamhället och kommuninvånare. Det finns flera exempel på olika delningstjänster som hyr ut bostäder och tillhandahåller bilpooler. Det är också vanligt med mer informella och mindre kommersiella lösningar, exempelvis Facebook-grupper, prylbytarhyllor på arbetsplatser, klädbytar dagar och återbruksfunktioner på återvinningscentraler.

Att dela på saker sparar inte bara ekonomiska och ekologiska resurser. Ofta bidrar tjänsterna också till social hållbarhet, framför allt genom att ge socioekonomiskt utsatta grupper tillgång till saker som de annars inte skulle ha råd med. Delningsekonomi kan också bidra till gemenskap och social hållbarhet i stort, till en enklare vardag, och till en kommun som är attraktiv att leva i.

Ett annat exempel på var det finns stor förbättringspotential är att minska användning av engångsartiklar. Engångsartiklar i plast bidrar till nedskräpning både på land och i vattendrag. Den största andelen plast är tillverkad av fossil råvara som dessutom ger klimatpåverkande utsläpp. Eftersom engångsmaterial är tillverkade för att enbart användas en gång används produkterna en mycket kort tid innan de blir avfall. Genom att minska antalet engångsprodukter samt byta ut de som behövs till motsvarande tillverkade av förnybart eller återvunnet material kan minskad mängd avfall uppstå, färre produkter hamna i miljön och minskad klimatbelastning ske. Utöver detta innehåller en del engångsartiklar framför allt livsmedelsbehållare, tillsatta kemikalier som påverkar både människa och miljön exempelvis genom att vara svårnedbrytbara och långlivade.

EU har sett engångsartiklarnas påverkan på miljön och har därför genom direktiv 2019/904 redan förbjudit en del engångsartiklar. Genom att ställa krav i upphandling och arbeta med rutiner kring inköp och användning av material kan vi nå längre än lagstiftningen och minska plastens påverkan på både människa och miljö.

Avfall Sverige sammanställer i databasen Avfall Web varje år statistik över avfall i landet och kommunerna. I Jönköpings län ger en invånare upphov till mellan 370 till 680 kilo kommunalt avfall varje år, beroende på kommun. Även andelen som går till material- och biologisk återvinning varierar mellan 25 och 50 procent²¹. Det finns därför stor potential till förbättring vad gäller källsortering av det kommunala avfallet.

En ökad källsortering innebär även att nedskräpning minskar och att kommunernas kostnader för städning i olika miljöer och vid tillfälliga evenemang minskar. En förbättra avfallshantering möjliggör att avfall i stället för att gå till förbränning kan materialåtervinnas och bli nya material.

Genomförande

Aktören ska genomföra insatser och aktiviteter för att främja cirkulära materialflöden och förebygga att avfall uppkommer. Varje aktör ska arbeta med aktiviteter som ger en positiv förändring i avfallstrappan. De tre översta stegen i avfallstrappan ska vara i fokus.

Nedan listas exempel på insatser och aktiviteter. Det som genomförs inom programperioden kan vara något/några av exemplen nedan eller andra insatser och aktiviteter som ger motsvarande effekt.

Exempel på insatser och aktiviteter

Förebyggande	Återanvändning	Materialåtervinning	Kommunikation
Etablera strukturer som möjliggör att dela på exempelvis möbler, material, lokaler, verktyg, utrustning eller fordon inom verksamhetens olika delar eller med andra verksamheter	Laga och reparera saker i stället för att köpa nytt, till exempel möbler och arbetskläder.	Vid inköp, efterfråga produkter som innehåller återvunnen råvara och kan materialåtervinnas	Genomföra informations- insatser/kunskaps- höjande insatser om hållbar konsumtion
Konsumera tjänster i stället för varor, till exempel hyra möbler, inventarier och arbetskläder i stället för att köpa nytt	Upprätta internt system för inventering och återbruk av oanvända saker, till exempel möbler	Välj materialsnåla produkter	Arbeta förebyggande mot nedskräpning med hjälp av nudging- metoder och kommunikationsinsatser
Välja produkter med lång livslängd eller produkter som kan repareras eller uppdateras	Skapa riktlinjer för återanvändning av möbler, elektronik med mera	Placera ut tillfälliga eller fasta sorterings-kärl på platser som har säsongsmässigt högre belastning, till exempel i parker och på badplatser	Kommunicera kostnaden att arbeta med renhållning utöver den ordinarie avfallshanteringen
Upprätta ramavtal för hyrtjänster, second hand, reparation och rekonditionering	Lämna möbler och annat till återbruksverksamhet när de inte används längre	Ställa krav på källsortering vid evenemang och offentliga tillställningar	Ordna events för att uppmärksamma nedskräpning, till exempel skräpplockardagar eller workshops
Använd flegångsartiklar i stället för engångsartiklar			Arbeta förebyggande mot nedskräpning genom samverkan med civilsamhälle och sociala företag
Planera inköp så att svinn inte behöver uppstå			
Arbeta med förebyggande åtgärder för minskad skadegörelse och nedskräpning			

Kommentar till genomförande

Åtgärden har synergieffekter med åtgärderna tolv och tretton i Åtgärdsprogram Minskad klimatpåverkan 2021–2025 som handlar om upphandling.

I planering och utformning av delningslösningar är det viktigt att fundera kring vilka grupper som kan utnyttja tjänsterna och försöka utforma dem utifrån den tänkta målgruppen och så att de blir så tillgängliga som möjligt.

I genomförandet bör hänsyn tas till tidigare utredningar och insatser inom området.

För att förstärka kunskapsläget generellt hos aktörerna är det positivt om det ordnas träffar för att till exempel sprida goda exempel och möjliggöra samverkansformer.

Ansvariga aktörer

Samtliga aktörer.

Effekt och uppföljning

Effekten är ökad resurshushållning och övergång till mer cirkulära materialflöden. Vissa insatser/aktiviteter kan mätas kvantitativt, till exempel genom minskade avfallsmängder. I andra fall är förändrade normer och beteenden mot en hållbar konsumtion den önskvärda effekten.

G: Aktören har genomfört minst fem insatser/aktiviteter (från tabellen eller andra med motsvarande effekt) varav två bidrar till det översta steget i avfallstrappan.

Aktörerna har genomfört minst två kommunikationsinsatser.

H: Aktören har genomfört minst tre insatser/aktiviteter ((från tabellen eller andra med motsvarande effekt) varav en är inom det översta steget i avfallstrappan.

Aktörerna har genomfört minst en kommunikationsinsats.

P: Aktören har genomfört minst en insats/aktivitet (från tabellen eller andra med motsvarande effekt) inom de tre översta stegen i avfallstrappan.

Aktörerna har genomfört en kommunikationsinsats. E: Inga insatser/aktiviteter har genomförts.

Mål som åtgärden bidrar till

Miljö kvalitetsmål: Giftfri miljö och God bebyggd miljö.

Agenda 2030: mål 8 Anständiga arbetsvillkor och ekonomisk tillväxt, mål 11 Hållbara städer och samhällen och mål 12 Hållbar konsumtion och produktion, mål 13 Bekämpa klimatförändringarna

Kostnad och finansiering

Kostnad och finansiering beror på vilka insatser respektive organisation väljer att göra.

Att sluta använda vissa engångsprodukter och istället använda flergångsprodukter kan innebära en viss initial investering men kan i längden innebära besparing då löpande kostnader för inköp minimeras. Vissa engångsartiklar i förnybart eller återvunnet material är mer kostsamma än motsvarande av fossilplast, detta gäller dock inte alla produktkategorier.

Krav på källsortering vid evenemang kan innebära ökade kostnader för arrangören, därför kan kommunen behöva göra en översyn av policys och bidrag som berör evenemang.

Minska vattenförluster i dricksvattenledningar

Syfte och mål

Syftet är att öka takten i arbetet med att minska vattenförlusterna i dricksvattennätet.

Målet är att läckaget uppgår till max 10 procent som ett medelvärde över tre år, till år 2027 eller att läckaget minskar med minst 5 procentenheter under perioden.

Bakgrund

Alla kommuner jobbar kontinuerligt, på olika sätt med att minska läckage av vatten i dricksvattenledningar. Ny teknik utvecklas hela tiden. Vattenförluster orsakas främst av tysta underjordiska läckage i distributionsnätet som inte är omedelbart synliga.

Den mängd vatten som produceras i ett vattenverk är större än den förbrukning som debiteras. Hela mellanskillnaden beror dock inte på vattenläckage men för att beräkna vattenläckaget behöver vattenproducenter och leverantörer skapa sig en bild av var det vatten tar vägen som inte någon slutkund betalar för. Svenskt Vatten har tagit fram ett verktyg för att mäta vattenläckage vid svenska förhållanden som är färdigt att användas för verksamhetsutövare som producerar och tillhandahåller dricksvatten¹.

Läckor samt underhåll genom renspolning i ledningsnät medför generellt att cirka 15 procent av producerat dricksvatten inte når användaren (den regionala vattenförsörjningsplanen).

I remissen om en säker tillgång till dricksvatten av god kvalitet (SOU 2021:81), som utreder hur svensk rätt förhåller sig till 2020 års dricksvattendirektiv, framgår det att det sannolikt framöver kommer att krävas att läckaget loggas och sammanställs. Det blir därför alltmer aktuellt med att kommunerna för statistik över detta.

Genomförande

Alla kommuner ska uppnå ett max läckage i vattenledningarna på 10 procent, som ett medelvärde över tre år, senast år 2027 eller att läckaget minskar med minst 5 procentenheter under perioden. Vilka åtgärder kommunen väljer att genomföra för att uppnå detta mål är valfritt.

Ansvariga aktörer

Kommunerna

Effekt och uppföljning

Åtgärden syftar till att på olika sätt minska läckage av vatten i dricksvattenledningar. Minskat läckage innebär ett mer effektivt nyttjande av vattenresurser.

Genomförd: Målet med åtgärden är uppnått.

Genomförd till mer än hälften: -

Påbörjad: Åtgärder har genomförts för att minska läckaget men målet är inte uppnått.

¹ [Vattenförluster från ledningsnätet – beräkningsverktyg för en hållbar nivå | Vattenbokhandeln \(svensktvatten.se\)](https://www.svensktvatten.se/vattenförluster-från-ledningsnätet-beräkningsverktyg-för-en-hållbar-nivå)

Mål som åtgärden bidrar till

Åtgärden bidrar utöver Grundvatten av god kvalitet även till Levande sjöar och vattendrag. I relation till Agenda 2030 bidrar åtgärden framför allt till mål 6 Rent vatten och sanitet för alla. Åtgärden bidrar också till den regionala vattenförsörjningsplanens åtgärdsförslag.

Kostnad och finansiering

Kostnaden beror på vilka åtgärder som kommuner väljer att genomföra.

Minskad klimatpåverkan från byggnader

Syfte och mål

Syftet är att öka kunskapen om resurseffektivt byggande, renovering och förvaltning för kommersiella, offentliga och flerbostadshus med låg klimtpåverkan. Målet är att klimtpåverkan från nybyggnation och ombyggnation har halverats till 2030 jämfört med 2015 och mer byggs i trä.

Bakgrund

Bygg- och fastighetssektorn står för en fjärdedel av de totala koldioxidutsläppen. Byggsektorns bygg- och rivningsavfall genererar 31 procent av allt avfall i Sverige och 16 procent av allt farligt avfall.

Genom att förebygga och förbereda för återanvändning och materialåtervinning vid nybyggnation, rivning och renovering kan målet om "Ökad resurshållning i byggsektorn" uppfyllas. Detta regleras i den nya avfallsförordningen (2020:614, 3 kap 10 §) vars syfte är att få avfallet att hamna högre upp i avfallshierarkin och att ett källsorterat bygg- och rivningsavfall ger renare fraktioner än sortering av blandat avfall vid en återvinningsanläggning.

År 2022 kommer en lag träda i kraft gällande klimatdeklarationer, vilken kommer att ta hänsyn till klimtpåverkan och byggnadens hela livscykel. År 2027 är planen att det i lagen kommer en maxgräns för växthusgasutsläpp. Ett exempel på att minska utsläppen är att

jobba med cirkulära flöden, och allra helst att inte riva fastigheter utan jobba med att underhålla eller bygga om. Vid nybyggnationer bygga i material med låg klimtpåverkan så som tex bygga i trä, eller i klimatförbättrad betong.

Regionalt har vi stor tillgång på skogsresurser och en väl etablerad träindustri. Trä som byggmaterial är positivt då materialet fungerar som en kolsänka och binder kolet i konstruktionen under en lång tidsperiod. Beroende på vilket trä, hur det fälls och hur det transporteras är det ofta ett bra klimatalternativ. Genom att använda lokalt producerad och bearbetad trämaterial för byggnation gynnar vi den regionala sysselsättningen, miljön och bidrar till de nationella målen om "God bebyggd miljö" och "Giftfri miljö". I vissa fall kan klimatförbättrad betong vara det bästa alternativet där andra materialval inte är möjliga.

Höjd kunskap om klimatsmart byggnation kan till exempel genomföras genom att sprida goda exempel genom bland annat studiebesök, sprida kunskap om hur du som byggherre och kommun kan ställa rätt krav i en upphandling och vilka fördelar som finns med att bygga med trä eller nya material med låg klimtpåverkan för kommersiella, offentliga och flerbostadshus, vilka myter om hinder och farhågor som finns samt hur du kan förebygga de som finns.

Rätt krav behöver ställas vid upphandling. Med rätt krav menas här relevanta klimatmål i förhållande till husets utformning. Hustyp och utformning är avgörande för klimateffektivt byggande. Vid upphandling skall systemgränsen A1-A3 redovisas av anbudslämnare. För trävaror är det viktigt att redovisa utan biogent koldioxidinnehåll. Regeringen har gett upphandlingsmyndigheten och Boverket i uppdrag att under 2020–2021 utveckla och komplettera Upphandlingsmyndighetens hållbarhetskrav och annat stöd för att på ett kostnadseffektivt sätt främja en minskad klimtpåverkan under hela livscykeln inom bygg-, anläggnings- och fastighetsområdet vid offentlig upphandling¹². Redan nu finns det dock möjlighet att ställa klimatkrav vid upphandlingen av byggentreprenader.

Under 2023 har Energikontor Norra Småland startat ett nytt projekt, CONSTR:ACT, som genom projektet startat ett nytt nätverk CCC Jönköpings län där flera kunskapshöjande aktiviteter i åtgärdens genomförande bedrivs.

Genomförande

Deltagande aktörer genomför aktiviteter för att höja kunskapen om resurseffektivt byggande och renovering för kommersiella, offentliga och flerbostadshus. Genom till exempel webbsidor, infoblad, seminarier och workshops om hållbara byggnader och byggande.

Exempel på aktiviteter är:

a) Kunskapshöjande insatser inom resurseffektivt byggande och renovering anordnas, exempel på detta kan vara:

- Hur du blir en bättre beställare eller att lämna anbud
- Vilka olika certifieringssystem som finns
- Konkreta tips på hur du jobbar med att minska resurs- och energianvändningen
- Klimatberäkningar
- Skapa bättre cirkulära flöden vid byggnation och renovering osv.
- Studieresor på goda exempel
- Utveckla trähus och klimatsmarta materialval

b) Borttagen

c) Skapa Koordinera och driva nätverk med aktörer inom bygg- och fastighetssektorn, samt delta, för att öka kunskap och utbyta erfarenheter om resurseffektivt byggande och cirkulära flöden.

Ansvariga aktörer

a) Region Jönköpings län (Energikontor Norra Småland) *, kommunerna: Eksjö, Nässjö, Värnamo, Jönköpings, Vetlanda, Tranås, Gislaveds samt Träcentrum, Sweco, HSB Göta, Jönköpings kommun, Länsstyrelsen

b) Borttagen

Olyckor och beredskap

Syfte och mål

Målet är att kommunerna ska ha en tydlig och dokumenterad organisation om hanteringen av mindre olyckor samt aktivt lyfta frågan om släckvatten. Syftet är att minska risk och påverkan på recipienten från olyckor.

Bakgrund

Miljöpåverkan vid olyckor är ofta begränsad sedd i relation till samhällets totala miljöpåverkan. Däremot kan påverkan i flera avseenden vara betydande sedd från ett lokalt eller regionalt perspektiv. Samhällets intresse fokuseras normalt på de stora olyckorna medan de små påverkar miljön på ett annat, men potentiellt viktigt sätt.

Allmänt strävar man i allt arbete med att reducera riskerna i samhället med att såväl minska, eller än hellre helt eliminera, sannolikheten för att en olycka ska inträffa. Samtidigt arbetar man med att begränsa eller eliminera konsekvenserna i det fall olyckan trots allt inträffar.

Räddningstjänsterna har sin lagstiftning. När en räddningstjänstuppgift är klar så är det miljöbalken som tar över ansvaret för vidare åtgärder.

Genomförande

- a) Kommunerna ska i tillsynen fokusera på att det i industriernas insatsplaner ingår information om vart tas ifrån och hur det ska tas om hand.
- b) Kommunen ska ha en beredskapsorganisation för olyckor, till exempel lastbil som kört av vägen, utanför ordinarie arbetstid. Det ska klargöras vem på kommunen som blir kontakt med Räddningstjänsten när det finns risk för negativ miljöpåverkan av olyckan, vilken information som är nödvändig att ha med sig och var man hittar den (diariesystem och kartor). Varje kommun utformar sin organisation och kommuner kan samverka kring detta.

Ansvariga aktörer

Kommunerna

Effekt och uppföljning

Olyckor kan ge upphov till stora skador på miljön. Att förhindra dem har en stor miljönytta men är svår att bedöma.

Genomförd (G): Kommunen har rutin för att vid tillsyn titta på insatsplaner. Det finns en tydlig beredskapsorganisation för mindre olyckor.

Genomförd till mer än hälften (H): Det finns en rutin **eller** en beredskapsorganisation.

Påbörjad: (P) Arbetet med beredskapsorganisationen **eller** rutinen har påbörjats.

Mål som åtgärden bidrar till

Åtgärden bidrar utöver Levande sjöar och vattendrag även till Giftfri miljö och Grundvatten av god kvalitet. I relation till Agenda 2030 bidrar åtgärden framför allt till mål 6 Rent vatten och sanitet för alla samt mål 15 Ekosystem och biologisk mångfald.

Kostnad och finansiering

Arbetstid. Ingår i befintlig verksamhet.

Regnvatten används för bevattning

Syfte och mål

Syftet är att kommunerna ska använda regnvatten vid bevattning. Målet är att minska vattenförbrukningen.

Bakgrund

Alternativa vattenresurser blir allt viktigare i Sverige. Att använda sig av regnvatten/nederbörd till bevattning av exempelvis rekreationsområden eller grönytor i bostadsområden i stället för att ta av dricksvatten är ett sätt att nyttja resurserna mer effektivt. Kan även bidra till minskat behov av avledande av dagvatten.

Åtgärden kan innebära en finansiell besparing genom att man inte använder dricksvatten.

Exempel på kommun som redan jobbar med frågan är Västerviks kommun.

Åtgärden bidrar till både Grundvatten av god kvalitet och Levande sjöar och vattendrag.

Genomförande

Alla kommuner samt Regionen utreder möjligheten att använda regnvatten för bevattning. Det kan vara genom att anlägga bevattningsdammar. Ska dagvatten användas behöver det renas eller undersökas att det inte är förorenat.

Ansvariga aktörer

Kommunerna och Region Jönköpings län

Effekt och uppföljning

Åtgärden syftar till att lyfta regnvattnet som en viktig resurs i kommuner som på sikt kan bidra bättre ekonomisk och ekologisk hållbarhet.

Genomförd: Kommunen har utrett om regnvatten kan användas för bevattning och har bestämt hur man går vidare.

Genomförd till hälften: Utredningen pågår och är nästan klar.

Påbörjad: Utredningen är påbörjad.

Mål som åtgärden bidrar till

Åtgärden bidrar utöver Grundvatten av god kvalitet även till Levande sjöar och vattendrag, Ingen övergödning och Bara naturlig försurning. I relation till Agenda 2030 bidrar åtgärden framför allt till mål 6 Rent vatten och sanitet för alla. Åtgärden bidrar också till den regionala vattenförsörjningsplanens åtgärdsförslag och klimatanpassning.

Kostnad och finansiering

Möjlig finansiering genom bidrag för vattenhushållning.

Arbetstid för utredningen. Utredningen får visa själva kostnaden för att uppsamlingen av regnvattnet samt den besparing det innebär att använda regnvatten i stället för dricksvatten i bevattning.

Renovera resurs- och energieffektivt

Syfte och mål

Syftet är att öka resurs- och energieffektiv renovering av länets fastigheter. Målet är att energianvändningen har effektiviserats inom befintliga byggnader.

Bakgrund

Den befintliga bebyggelsen i länet står idag för cirka en tredjedel av energianvändningen och här finns en stor potential till energieffektivisering. Kommersiella byggnader har enligt lag upprättat en energideklaration. I energideklarationen finns åtgärdsförslag på energiförbättrande åtgärder för byggnaden. Definition av renovering kan aktören utgå från Boverkets definition i Boverkets byggregler (BBR)².

EU:s renoveringsstrategi ”renoveringsvågen”; ska leda till att renoveringstakten ökar under de kommande tio åren fram till år 2030. Här vill EU skapa ett bättre incitament för renoveringar i offentlig och privat sektor. Genom att förebygga och förbereda för återanvändning och materialåtervinning vid nybyggnation, rivning och renovering kan målet om ”Ökad resurshållning i byggsektorn” uppfyllas. Detta regleras i den nya avfallsförordningen (2020:614, 3 kap 10 §) vars syfte är att få avfallet att hamna högre upp i avfallshierarkin och att ett källsorterat bygg- och rivningsavfall ger renare fraktioner än sortering av blandat avfall vid en återvinningsanläggning.

En annan viktig aspekt är att ställa klimatkrav vid upphandlingar.

Genomförande

Genomförande av denna åtgärd sker i tre steg.

- a) Kartläggning över effektiviseringspotential i fastighetsbeståndet. Fastigheternas kategoriseras i olika grupper efter behov och potential till energieffektivisering.
- b) Välja ut minst en fastighet med störst potential till resurs- och energieffektiv renovering under perioden.
- c) Genomföra resurs- och energieffektiv renovering.

Ansvariga aktörer

Kommunerna: Eksjö, Habo, Nässjö, Värnamo (Finnvedsbostäder), Vetlanda (inklusive Witalabostäder och Vetlanda industrilokaler), Gislaveds, Region Jönköpings län, Bostads AB Vätterhem, Castellum.

Effekt och uppföljning

Uppföljning:

G: En fastighet är renoverad och energieffektiviserad.

H: Kartläggningen är genomförd och renoveringen av utvald fastighet är påbörjad.

P: Kartläggningen är påbörjad.

² [Bygg och renovera energieffektivt, Boverket](#)

Bidrar även till andra miljö kvalitets- och globala mål för hållbar utveckling

Åtgärden bidrar till globala mål för hållbar utveckling i Agenda 2030, framför allt mål 7 Hållbar energi åt alla, 11 Hållbara städer och samhällen, 12 Hållbar konsumtion och produktion, 13 Bekämpa klimatförändringarna. Aktuella miljö kvalitetsmål är Begränsad klimatpåverkan och God bebyggd miljö.

Kostnad och finansiering

Finansiering genom ordinarie budget eller genom sökt stöd.

Från några kommuner har vi fått in kostnadsbedömningar, här ser vi att det främst är kostnader för renovering av fastigheten/er. Vilket kan variera efter vilken typ av åtgärd samt byggnad som väljs. Fördjupad bedömning behöver göras inom respektive organisation.

Reservvattenförsörjning

Syfte och mål

Syftet är att säkerställa vattenresurser för kommande generationers behov i ett framtida klimat genom ökad robusthet och redundans i vattentillgångar.

Målet är att varje kommun har beslutat om vilket reservalternativ som ska gälla för kommunen samt har inlett arbete med att verkställa beslutet.

Bakgrund

I länet har det noterats återkommande perioder med låga flöden och grundvattennivåer. I ett förändrat klimat där torrperioder blir alltmer frekventa eller på grund av annan krissituation, behövs redundans i vattentillgångar. Även ökade flöden, som är en annan konsekvens av ett förändrat klimat, kan paradoxalt leda till vattenbrist genom att ordinarie vattentäkter förorenas eller slås ut.

En säker tillgång på dricksvatten är centralt för hela samhället.

Med redundans menas att använda råvatten från flera källor. Den totala utnyttjade kapaciteten behöver motsvara minst den största taktens uttag. Om en vattentäkt behöver tas ur bruk kan uttaget från övriga ökas och sammantaget täcka behovet. Redundans i vattentillgångar är viktigt där det finns en huvudvattentäkt som försörjer stora populationer eller intressen och där konsekvenserna av avbruten vattenleverans därför kan bli påfrestande, inte minst på samhällsviktiga verksamheter. Dessutom beräknas att befolkningens behov kan komma att bli större än vad som kan nyttjas från befintliga vattenförekomster. Därför behöver ytterligare (nya) vattenresurser etableras och säkerställas. Resurserna behöver tillsammans vara hållbara över lång tid och klara extrema år d v s säkra vattenresurser så de svarar mot behovet året om.

Ett vattenverk kan behöva byggas om, renoveras, drabbas av skada eller möta andra omständigheter som minskar dess kapacitet att leverera dricksvatten. Även om det finns redundans i vattentillgångar så är vattenförsörjningen utsatt om den är beroende av ett enda verk. Liksom för vattentillgångar behöver reservvattenverk tillsammans kunna motsvara/kompensera för bortfall av det största vattenverket. Att bibehålla mindre dricksvattenverk som reserv vid centraliseringar av dricksvattenproduktion bidrar till ökad leveranssäkerhet.

Vid en eventuell bristsituation på tillgången bör högvolymsanvändare av allmänt vatten säkerställa att (eget) reservalternativ finns att tillgå.

Genomförande

- a) Kommunerna ska innan programperiodens slut (december 2027) ha genomfört en utredning efter möjlig reservvattenförsörjning för kommunens huvudvattentäkt, till exempel reservvattentäkt, reservvattenverk eller liknande.
- b) Kommunerna ska ha beslutat om vilket/ vilka reservalternativ man ska gå vidare med inom kommunen och påbörjat en utredning av åtminstone ett av alternativen.

Ansvariga aktörer

Kommunerna

Effekt och uppföljning

Effekten blir att dricksvattenförsörjningen blir tryggare.

Genomförd: B-delen av åtgärden är genomförd.

Genomförd till mer än hälften: Utredningen om möjlig reservvattenförsörjning är genomförd.

Påbörjad: Utredningen är påbörjad.

Mål som åtgärden bidrar till

Åtgärden bidrar utöver Grundvatten av god kvalitet även till Levande sjöar och vattendrag.

I relation till Agenda 2030 bidrar åtgärden framför allt till mål 6 Rent vatten och sanitet för alla.

Åtgärden bidrar också till den regionala vattenförsörjningsplanens åtgärdsförslag.

Kostnad och finansiering

<100 000 kronor.

Risk för översvämning och skred vid förorenade områden

Beskrivning av åtgärden

I länet finns ett stort antal förorenade områden med risk för översvämning vid långvarig nederbörd, skyfall och/eller vattendragshöjning samt områden med skredrisk. Dessa risker behöver hanteras av berörda verksamhetsutövare och fastighetsägare, med stöd av tillsynsmyndigheten.

Under programperioden genomförs insatser, från både regionala och lokala myndigheter, för att gemensamt lyfta frågan till verksamhetsutövare och fastighetsägare i länet. Klimateffekterna översvämning och skredrisk bör ingå som ett perspektiv i både den långsiktiga, strategiska planeringen och i de faktiska fysiska åtgärder som genomförs. I översvämningssrisker innefattas här även instängda områden vid skyfall.

Åtgärden innebär att kommunen genomför aktiviteter, anpassade till respektive kommuns verksamhet och behov, i syfte att minska risken för de förorenade områden som ligger i riskzon för översvämning och/eller skred.

Det kan innebära att:

1. Kommunen genomför strategiska åtgärder inom kommunens miljötillsyn, såsom att identifiera områden med riskklass 1 och 2 där risk finns för översvämning och/eller skred/ras.
2. Kommunen genomför informationsinsatser riktade till verksamhetsutövare och fastighetsägare, med inriktningen att förebygga en ökad förorenings-spridning vid översvämning och vid skred/ras.
3. Kommunen gör förelägganden för områden i riskklass 1 och 2 där risk för översvämning och/eller skred/ras har identifierats och miljöteknisk utredning saknas. Kommunen förelägger om att en undersökning enligt MIFO fas 2 utförs, samt att dessa risker beaktas och riskbedöms inom undersökningen.
4. Kommunen kompetensutvecklar personalen avseende klimatförändringens effekter på förorenade områden, såsom bland annat ökad risk för översvämning och skred/ras, främst riktat till personal inom följande verksamhetsområden: bygg, plan, mark- och exploatering, miljö, VA och avfall.

Kommunen väljer vilken av ovan fyra punkter som passar respektive verksamhet. Den indikator som tillhör respektive ovan punkt återfinns nedan, med samma nummer som ovan.

Det finns för närvarande två material framtagna, ett regionalt och ett nationellt, som kan användas i arbetet:

- Det regionala materialet är en kartläggning av länets förorenade områden inom riskklass 1 och 2 där risk föreligger för översvämning, instängda områden vid skyfall samt skred: Regionalt: Klimatpåverkan på förorenade områden och miljöfarlig verksamhet i Jönköpings län.³
- Det nationella materialet omfattar vägledning för tillsynsverksamheten: Nationellt: Miljösamverkan Sverige⁴.

Den regionala kartläggningen omfattar många områden, men den är inte heltäckande. Områden med riskklass 3 och 4 samt endast branschklassade objekt ingår inte, och även för sådana områden kan det föreligga risk för föroreningsspridning vid översvämning och skred. Det sker också förändringar över tid, då objekt kan tillkomma i riskklass 1 och 2. Länsstyrelsen avser att under programperioden arbeta vidare med uppdatering av befintligt underlag.

Klimateffekt

- Ras, skred och erosion som hotar samhällen, infrastruktur och företag.
- Översvämningar som hotar samhällen, infrastruktur och företag.

Kostnad och finansiering

För objekt där behov föreligger av att utföra undersökning och/eller åtgärd samt att det saknas ansvarig att rikta krav mot, finns möjlighet att ansöka om statligt bidrag. Ansökan om utredningsbidrag görs årligen inom ramen för det regionala programmet på hösten. Endast objekt i riskklass 1 och 2 kan bli aktuella för sådan ansökan. För både åtgärdsbidrag utan koppling till bostadsbyggande och bidrag för sanering av förorenade områden för att bygga bostäder har Naturvårdsverket tre beslutstillfällen per år. Ansökan görs genom Länsstyrelsen. Alla ansökningar bedöms vid varje beslutstillfälle i nationell konkurrens med övriga ansökningar som inkommit från landet.

Indikator

- Strategiska åtgärder är vidtagna.
- Fysiska åtgärder är vidtagna.
- Informationsinsats till målgruppen genomförd.
- Andel av bygginspektörer, planarkitekter, tjänstepersoner inom mark- och exploatering, miljöinspektörer samt tjänstepersoner inom VA och avfall som kompetensutvecklat sig i sakfrågan.

Bedömningskriterier

G: Den valda indikatorn är genomförd.

H: Den valda indikatorn är bedömd till mer än hälften genomförd.

P: Den valda indikatorn är bedömd som påbörjad.

³ [Klimatpåverkan för förorenade områden och miljöfarlig verksamhet i Jönköpings län](#)

⁴ [Klimatanpassning i prövning och tillsyn](#)

Stärkt grönplanering och utveckling av natur i tätortsmiljö

Syfte och mål

Syftet är att utöka och bevara ytor av tätortsnära natur för att eftersträva att tillräckligt mycket natur av hög kvalitet ska finnas kvar som bidrar med nödvändiga ekosystemtjänster i den bebyggda miljön.

Bakgrund

Den tätortsnära naturen fyller flera viktiga funktioner i omställningen mot ett mer hållbart samhälle. Vikten av att skydda den befintliga tätortsnära naturen är stor för friluftslivet, folkhälsan, det biologiska kulturarvet, kulturmiljön och bevarandet av den biologiska mångfalden i länet. Samtidigt är högsta uppnåeliga fysiska och psykiska hälsa en mänsklig rättighet. Det handlar också om rätten till en tillfredställande levnadsstandard som innefattar en god bostad och tillhörande byggd miljö och natur. Barn har rätt till lek, vila och fritid och grönområden är viktiga för att tillgodose den rätten.

Storleken på och avståndet till tätortsnära grönområden är viktiga aspekter som påverkar både folkhälsa, naturvärden och ekosystemtjänster. Grönområden som är minst en till sju hektar behövs för att kunna bidra till fysisk aktivitet, återhämtning och andra upplevelsevärden. Grönområden behöver ligga inom 300 meter från bostaden för att användningen inte ska minska för den genomsnittliga brukaren. För barn, personer med funktionsnedsättning eller äldre behöver avståndet vara ännu kortare⁵.

Principen 3-30-300 är baserad på forskning och har tagits fram som en riktlinje för hur mycket grönska en stad behöver. Den innebär, förutom att alla invånare ska ha max 300 meter till ett grönområde, även att alla i staden ska kunna se minst tre träd från sin bostad, skola och arbetsplats. Dessutom ska varje stadskvarter ha minst 30 procents krontäckningsgrad, vilket anger hur stor del av en yta som skuggas av trädkronor⁶. Stadsträd är viktiga element i en hållbar stad som bidrar till bättre folkhälsa, mindre luftföroreningar, minskat buller och social sammanhållning.

Även mångfald är en aspekt att beakta - städer behöver både större naturområden, kvartersparker, gröna skolgårdar och gröna tak eller väggar. Dessutom spelar den gröna infrastrukturen stor roll i stadsplaneringen. Konnektivitet mellan gröna områden leder till mer funktionella urbana ekosystem som bidrar med en mängd ekosystemtjänster⁷.

I samband med förtätning behöver en del ytor undantas från exploatering och istället utvecklas som grönytor. Samtidigt som städer och samhällen förtätas är det än mer viktigt att säkerställa ekosystemtjänster och grönstruktur för både boende och besökare. För att undvika att stadsträd får mindre utrymme i den förtätade staden är det nödvändigt att kartlägga och följa upp trädäckning i städer och tätorter. I Boverkets karttjänst finns underlag för detta⁸.

Traditionellt är industriområdena planerade utifrån ett verksamhetsperspektiv, med stora

⁵ Boverket (2023). [Grönplanera för människors hälsa och välmående](#).

⁶ Nordic Council of Ministers (2022). [Policy brief: Nordic Cities – Green, Resilient](#).

⁷ Nordic Council of Ministers (2022). [Policy brief: Nordic Cities – Green, Resilient, Healthy](#).

⁸ Boverket (2023). [Nationell kartläggning av trädäckning i större tätorter](#)

hårdgjorda ytor för lastning och lossning kantade av gräsmatteytor och stängsel för att hålla obehöriga utanför. De stora hårdgjorda ytorna skapar värmeproblem, speciellt i urbana miljöer, och påverkar hälsa hos personal samt ökar kostnaden för luftkonditionering. Ett ökat inslag av grönstruktur kan ändra vår uppfattning om industriområden och ha fördelaktiga effekter för både folkhälsa och den biologiska mångfalden.

Genom att arbeta med ekosystemtjänster kan flera samhällsutmaningar hanteras. Samtidigt skapas attraktiva, hållbara, resilienta och hälsosamma städer och tätorter. Det kan handla om alltifrån grönska i form av en blommande gräsmatta eller äng utanför dörren där du bor till parker eller bredare korridorer av grönska. Det innebär att vi både behöver bevara och förstärka befintliga grönområden och att vi behöver skapa nya. Vi behöver också uppmärksamma bristen på gröna stråk. Varje art är unik och har olika behov. När man planerar grönområden är det därför viktigt att reflektera över varför man gör en viss insats, och för vem. Man bör planera in variation i det stora och det lilla och ta hänsyn till olika arter parallellt med människans behov. Det är positivt om grönområden och friluftsområden kan kopplas ihop med större, liknande områden längre ut från staden.

Den biologiska mångfalden och klimatet är starkt sammankopplade och för att vi ska kunna hantera dessa stora frågor krävs ett helhetsperspektiv. Vi behöver arbeta tvärasektoriellt och samarbeta för att ta tillvara, inspireras och förstärka varandras lyckade exempel. Om vi samordnar insatserna för att minska klimatpåverkan och anpassa samhället till ett förändrat klimat med att stärka den biologiska mångfalden kan vi genomföra förändringar på systemnivå och samtidigt skapa miljöer som gynnar människors hälsa och välbefinnande. På så sätt skapar vi fler nyttor samtidigt.

Genomförande

- a. Kommunerna har aktuella planer/strategier/program/underlag för grönstruktur, friluftsliv och naturvård. Framtagna kommunala och regionala planer hänvisar till varandra. Planerna är relaterade till/eller är en gemensam plan med klimatanpassning.
- b. Kommunerna bjuder aktivt in medborgare och andra aktörer för dialog i syfte att samla in behov och synpunkter kring grönplanering.
- c. Kommunerna arbetar strategiskt med att stärka och utveckla biologisk mångfald på allmän plats och stimulera samma utveckling i industriella och privata miljöer.
- d. Kommunerna kartlägger ekosystemtjänster genom att i städer och tätorter inkludera och ta tillvara ekosystemtjänster och stadsgrönska i hela processen, från planering till byggande och förvaltning. Detta görs genom exempelvis användning av Boverkets verktyg ESTER⁹, Naturvårdsverkets och Boverkets vägledning om grönplanering¹⁰ eller annan lämplig metod.
- e. Kommunerna följer kontinuerligt upp och reviderar sitt strategiska arbete för ekosystemtjänster och redovisar förbättringar i miljön.
- f. Länsstyrelsen sammanställer eller tar fram underlag till kommunerna med möjliga indikatorer som kan mäta eller definiera vad hög kvalitet på grönytor innebär för olika typer av ytor, samt exempel på hur kvaliteten kan höjas.
- g. Länsstyrelsen tar i dialog med kommunerna fram ett stödjande material som kommunerna i sin tur kan använda när de kommunicerar med markägare till industrimark. Materialet ska både uppmuntra till att skapa en högre andel grönytor och grönytor med ökad kvalitet.

⁹ Boverket (2022). [ESTER - verktyg för kartläggning av ekosystemtjänster](#)

¹⁰ Naturvårdsverket (2023). [Vägledning om grönplanering](#).

- h. Länsstyrelsen erbjuder kommunvisa landskapsdialoger och expertstöd kring befintliga data om landskapets värden, så att det passar in i kommunernas processer med framtagande av grönplaner och dylika underlag till översiktsplaneringen.
- i. Länsstyrelsen genomför insatser för att stötta kommuner i ekonomisk värdering av till exempel tätortsnära natur och ekosystemtjänster. Insatserna kan exempelvis handla om att:
 - visa på olika verktyg som I-Tree, för att på ett systematiskt sätt kunna värdera naturvärden och ekosystemtjänster.
 - värdering mot andra behov, till exempel etableringsbehov, kostnad och befolkningsexpansion.

Kommentar till genomförande

Genomförande av dialogtillfällen bör ske uppsökande på olika sätt såsom fysiska och digitala möten vid olika tider på dagen så att både heltidsarbetande och daglediga kan delta. Även digitala enkäter eller pappersenkäter som kan fyllas i på till exempel bibliotek eller andra offentliga platser kan användas. Vid genomförande av dialogtillfällen är det viktigt att ta hänsyn till sammansättningen av de tilltänkta representanterna för målgruppen. Det är angeläget att olika grupper finns representerade, så som olika åldrar, kön, etnicitet, socioekonomisk bakgrund och funktionsförmåga.

I samband med planering av insatser är det angeläget att ha dialog med invånare i respektive område, med såväl barn och unga som med vuxna. Det är också positivt att samverka med föreningar och företag i kommunen.

För att stärka kommunernas arbete är det önskvärt att undersöka förutsättningar för fler gemensamma tjänster i länet kopplade till biologisk mångfald och naturvård, på liknande sätt som friluftsliv finns idag.

Som underlag för grönplanering, dialog och beslutsfattande kan de åtta upplevelsevärdena för hälsofrämjande parker, gårdar och grönområden användas, samtidigt som vikten av närhet och storlek på grönområden beaktas¹¹.

Punkt e i åtgärden har en stark koppling till åtgärd 1. Systematiskt arbete med biologisk mångfald.

Denna åtgärd genomförs lämpligtvis tillsammans med åtgärd tre: Grönska i bebyggd miljö i åtgärdsprogram för anpassning till ett förändrat klimat.

Det finns även kopplingar till åtgärd 13: Främja fysisk aktivitet i städer och samhällen i Hälsans miljömål.

Berörda aktörer

Kommuner, Länsstyrelsen, Region Jönköpings län (kommunal utveckling)

¹¹ Boverket (2023). [Grönplanera för människors hälsa och välmående](#).

Effekt och uppföljning

Åtgärden förväntas leda till en höjd kvalitet på befintliga grönytor som därmed främjar både biologisk mångfald, klimatanpassning, minskad klimatpåverkan, tillgänglighet och social hållbarhet. Samtidigt blir tätorterna och deras närmiljöer mer attraktiva att vistas i.

Genom tillgänglighet till områden som möjliggör sociala mötespunkter, fysisk aktivitet, återhämtning, avkoppling och rekreation ökar befolkningens välbefinnande och psykiska hälsa. Närhet och tillgång till grönstruktur gynnar alla invånare och fler får möjlighet till naturupplevelser och friluftsliv. Tillräcklig och rättvis tillgång till grönområden kan utjämna skillnader i hälsa mellan olika socioekonomiska grupper, och därmed bidra till ett mer jämlikt samhälle.

Dessutom förväntas andelen grönyta öka jämfört med andelen hårdgjord yta i länets tätorter. Det bromsar vattenavrinningen, vilket minskar risken för förorening av vattendrag till följd av översvämning av dagvatten. Effekterna av översvämningar, ras och skred som kan skada fastigheter och vägar mildras av absorberande grönytor och växters rötter som binder jorden. En ökning av trädens krontäckning i städer bidrar också till att hålla sommartemperaturerna nere och minskar.

Mål som åtgärden bidrar till

Miljömål: God bebyggd miljö, Ett rikt växt- och djurliv

Agenda 2030: Mål 3. God hälsa och välbefinnande, Mål 5. Jämställdhet,

Mål 10. Minskad ojämlikhet, Mål 11. Hållbara städer och samhällen, Mål 13. Bekämpa klimatförändringarna

Ytterligare mål: Folkhälsopolitikens målområde 5, Nationellt mål för hållbara städer, Mål för politik för en gestaltad livsmiljö, Etappmålen om ekosystemtjänster och stadsgrönska samt Barnkonventionen.

Kostnad och finansiering

Kostnad i form av arbetstid samt kostnad för att genomföra utbildningar, anordna träffar (<100 000 kronor).

Systematiskt arbete med felkoppling av dag- och spillvatten

Syfte och mål

Syftet är att minska risken för bräddningar och översvämningar samt utsläpp av orenat spillvatten. Målet är att kommunerna systematiskt ska jobba med felkopplingar.

Bakgrund

Felkopplingar kan uppkomma i ledningsnätet och leder då till bland annat risk för översvämning och utsläpp av ämnen som skulle ha renats bort. Vanligast är att dagvatten leds fel genom att stuprör och dagvattenbrunnar anslutits till spillvattennätet i stället för till dagvattennätet. Det leder till att vid skyfall ökar risken för översvämningar och bräddningar. Med ett förändrat klimat blir denna risk allt större.

Felkopplingar kan även ske åt andra hållet, att spillvattenledningar felaktigt kopplas in på dagvattennätet, vilket i så fall leder till att spillvatten leds ut orenat till recipienter. Det kan leda till höga halter av bakterier och fosfor i recipienten.

Ibland sker felkopplingarna inne på fastigheter, då är det fastighetsägaren som måste åtgärda problemet.

Genomförande

Kommunen ska systematiskt arbeta med att eftersöka felkopplingar i ledningsnätet. Detta genom att:

- a) Ta fram en målsättning och en prioritering av områden som ska åtgärdas under programperioden.
- b) Genomföra inventering av områdena i den ordning och hastighet beroende på målsättning.
- c) Åtgärda/få fastighetsägaren att åtgärda felkopplingen.

Ansvariga aktörer

Kommunerna

Effekt och uppföljning

Bräddningar och läckage av avloppsvatten från trasiga eller felkopplade ledningar kan lokalt leda till stor negativ effekt på ekosystem i sjöar och vattendrag.

Genomförd: Inventeringarna enligt målsättning är genomförda och åtgärder påbörjade.

Genomförd till mer än hälften: Inventeringarna är påbörjade.

Påbörjad: En målsättning och prioritering är framtagen.

Mål som åtgärden bidrar till

Åtgärden bidrar utöver Ingen övergödning också till Giftfri miljö och Levande sjöar och vattendrag. I relation till Agenda 2030 bidrar åtgärden framför allt till mål 6 Rent vatten och sanitet för alla samt mål 15 Ekosystem och biologisk mångfald. Åtgärden bidrar även till klimatanpassning och möjligheterna att uppnå miljökvalitetsnormerna i vattenförvaltning.

Kostnad och finansiering

Kostnaden beror på den målsättning som kommunen beslutar om.

Tillsynsprojekt om nya utsläppskällor till dagvatten

Syfte och mål

Syftet är att hitta ett gemensamt arbetssätt för tillsyn av nya utsläppskällor till dagvattnet.

Målet är att minska föroreningsmängden till dagvattnet från nya utsläppskällor.

Bakgrund

Dagvatten leds ofta ut i vattendrag och sjöar och de föroreningar som dagvatten tar med sig kan påverka recipienternas ekosystem om det inte renas bort. Det bästa är att förhindra att föroreningarna hamnar i dagvattnet till att börja med.

Det finns många olika källor till föroreningar i dagvattnet som normalt inte ingår i kommunernas tillsynsarbete. Ofta handlar det om mobila verksamheter som till exempel taktvättar men det kan också handla om bränder som ger släckvatten eller konstgräsplaner. Vi behöver hitta samarbetsformer och göra tillsyns- och informationsinsatser för att minska utsläppen från dessa aktiviteter.

En förorening som kan dyka upp i dagvatten är mikroplaster som blivit allt vanligare. Mikroplaster är ett samlingsnamn för små plastfragment upp till fem millimeter. En källa till mikroplast är de gummigranulat som ibland används som fyllnadsmaterial till konstgräsplaner.

Genomförande

a) Kommunerna identifierar vilka aktiviteter som borde omfattas av tillsyn, till exempel taktvättar och konstgräs. Detta kan genomföras i samverkan med Miljösamverkan Jönköping.

b) Kommunerna arbetar fram ett gemensamt arbetssätt för tillsyn av nya utsläppskällor och använder det under programperioden. Detta kan genomföras inom ramen för Miljösamverkan Jönköping.

Ansvariga aktörer

Kommunerna

Effekt och uppföljning

Enligt vattenmyndigheternas påverkansanalys så är dagvatten en av de viktigaste källorna till särskilt förorenande ämnen i länets båda vattendistrikt.

Uppföljning av genomförandet sker i åtgärdswebben.

Kommunerna

Genomförd: Det nya arbetssättet är implementerat i kommunen.

Genomförd till mer än hälften: Aktiviteterna är identifierade och det nya arbetssättet är under framtagande.

Påbörjad: Aktiviteterna är identifierade.

Mål som åtgärden bidrar till

Åtgärden bidrar utöver Levande sjöar och vattendrag även till Giftfri miljö samt Ingen övergödning. I relation till Agenda 2030 bidrar åtgärden framför allt till mål 6 Rent vatten och sanitet för alla samt mål 15 Ekosystem och biologisk mångfald.

Kostnad och finansiering

Arbetstid.

Vattenförsörjning

Beskrivning av åtgärden

Eftersom samhället känner av klimatförändringens effekter framför allt genom mediet vatten, där vattenförsörjning är en del, behöver samhället även arbeta för att klimatanpassa vattnet. Länets kommuner har under flera år arbetat med sin vattenförsörjning och kontinuerligt genomfört åtgärder. Många åtgärder är även planerade att genomföras de kommande åren. Detta arbete är något kommunerna fortsätter att göra i egen takt under programperioden, men med förstärkning av denna åtgärd. Länsstyrelsen erbjöd under föregående programperiod kompetenshöjande insatser för klimatanpassad dricksvattenhantering, inom ramen för Livsmedelverkets projekt KASKAD¹², där en handbok och ett tillvägagångssätt för klimatanpassning av den kommunala vattenförsörjningen presenteras.

Åtgärden innebär att kommunen genomför aktiviteter, anpassade till respektive kommuns verksamhet och behov, i syfte att klimatanpassa sin vattenförsörjning.

Det kan innebära att:

1. Genomföra strategiska åtgärder (ta fram vattenförsörjningsplan, drickvattenstrategi, klimatanpassad strategisk VA-plan). Några av länets kommuner har denna punkt som en aktörsspecifik åtgärd, i de fallen går denna punkt ej att välja.
2. Genomföra, de för kommunen mest prioriterade åtgärderna, i den regionala vattenförsörjningsplanen.
3. Genomföra informationsinsatser till exempel om vattenbesparing (till fastighetsägare, boende, eller utbildningar och hjälp för att synliggöra problemen).
4. Arbeta utifrån det tillvägagångssätt som presenteras i KASKAD.
5. Tillägg: Aktivt förmedla råd och åtgärder för att minska olika verksameters vattenförbrukning.

Kommunen väljer vilken av ovan fyra punkter som passar respektive verksamhet. Den indikator som tillhör respektive ovan punkt återfinns nedan, med samma nummer som ovan.

I några fall finns det flera indikatorer till samma, i de fall väljer aktören den indikator som passar bäst.

Åtgärden kompletterar:

åtgärder i den Regionala vattenförsörjningsplanen

Klimat effekt

Brist i vattenförsörjningen för enskilda (privatpersoner, invånare i kommunen), jordbruk och industri.

Kostnad och finansiering

Kostnaden är beroende på vilken av ovan fyra punkter som väljs.

¹² [Kaskad](#)

Indikator

1. Genomförd och antagen strategi/handlingsplan.
2. Prioriterade åtgärder är genomförda.
3. Informationsinsats till någon målgrupp genomförd.
4. Tillvägagångssättet är implementerat i ordinarie verksamhet.

Bedömningskriterier

G: Den valda indikatorn är genomförd.

H: Den valda indikatorn är bedömd till mer än hälften genomförd.

P: Den valda indikatorn är bedömd som påbörjad.

Utreda vilka intressen, förutom dricksvattenförsörjning, som kräver vattenuttag/vattenanvändning

Syfte och mål

Syftet är att förbättra regionala vattenförsörjningsplanen och få en mer komplett bild av vattenanvändningen i länet.

Bakgrund

Förbättringar i kartläggning av olika sektors behov (kommunala/allmänna, hushåll och övriga intressen), behövs för att beräkningar för framtida vattenbehov ska kunna utföras och bli mer tillförlitliga.

Industri, jordbruk och andra verksamheter behöver noggrannare kartlägga dels sina respektive vattenuttag, dels hur och var vattnet används såväl idag som i framtiden. Ofta är uppgifter svårtillgängliga eller saknas för till exempel vattenuttag inom industri eller jordbruksbevattnings. Uppgifter om varifrån varje aktör hämtar sitt vatten, hur det används, om det återanvänds samt var och till vilken recipient det släpps, är nödvändiga uppgifter för att kunna göra underbyggda vattenbalansberäkningar. Det är också nödvändiga uppgifter för att kunna ta välavvägda beslut om fördelning av vattenresurser i en bristsituation.

Kulturmiljöns behov av vattenförsörjning består främst av att en viss mängd vatten behövs finnas kvar i naturen. En jämn tillgång på vatten föredras framför stora variationer, då låga vattennivåer gör att lämningar blir utsatta för fysisk, kemisk och mikrobiell påverkan. Lämningar i vatten som i framtiden kommer ha låg vattentillgång riskerar därför att brytas ned. Stor variation i vattenstånd och vattenföring samt ändrade grundvattenförhållande kan öka erosion vilket kan ge skador på fornlämningar och byggnader. I den regionala vattenförsörjningsplanen har kulturmiljöers vattenbehov inte kunnat kvantifieras men 900 vattenanknutna kulturobjekt finns identifierade i länet men endast en minoritet av ytvattnen har blivit kartlagt. Här behövs en fortsatt kartläggning.

Vattenuttag för verksamheter utöver jordbruk och industri kan sammanställas först efter inhämtande av data till exempel genom ökad tillsyn. En del av övriga bortledningsbehov förväntas utgöras av kommunalt vatten.

Genomförande

- a) Länsstyrelsen kompletterar vattenförsörjningsplanen med vilka andra intressen, förutom dricksvatten, som behöver vatten för sin verksamhet/ existens, till exempel bevattnings-, kultur- och naturvärden. Kommunerna behöver bidra med lokalkunskap.
- b) En uppskattning av nuvarande behov av uttag ska tas fram.
- c) Förslag till prioritering för intressen/ behov vid påfrestande händelser (till exempel torka) tas fram.
- d) Kommunerna ska identifiera sina högvolymsanvändare av vatten producerat på vattenverk, så väl samhällsviktig verksamhet som övrig, och inleda en dialog med dem om att de behöver säkerställa att de har reservalternativ.

Ansvariga aktörer

Länsstyrelsen (a-c), kommunerna (d)

Effekt och uppföljning

Åtgärden genomförs för att skapa tillförlitliga underlag gällande framtida vattenbehov.

Länsstyrelsen

Genomförd: Länsstyrelsen har uppdaterat vattenförsörjningsplanen med andra intressen (a), tagit fram en uppskattning av behov av uttag idag (b), samt ett förslag om en prioritering av intressen/behov (c).

Genomförd till mer än hälften: Två av punkterna a-c är genomförda.

Påbörjad: a, b eller c är genomförd.

Kommunerna

Genomförd: Kommunen har kontaktat och informerat alla högvolymsanvändare.

Genomförd till mer än hälften: Identifieringen av högvolymanvändare är genomförd.

Påbörjad: Identifieringen är påbörjad.

Mål som åtgärden bidrar till

Åtgärden bidrar utöver Grundvatten av god kvalitet även till Levande sjöar och vattendrag. I relation till Agenda 2030 bidrar åtgärden framför allt till mål 6 Rent vatten och sanitet för alla.

Åtgärden bidrar också till den regionala vattenförsörjningsplanens åtgärdsförslag.

Kostnad och finansiering

Finansieras inom ramen för ordinarie arbete. Kostnaden för kommuner är beroende av mängd högvolymsanvändare.

Öka produktionen av el, värme och kyla från förnybara energikällor

Syfte och mål

Åtgärden syftar till att öka produktionen av el och värme från förnybara källor och därmed bidra till länets vision om ett klimatsmart plusenergilän.

Bakgrund

Jönköpings län har som vision att bli ett klimatsmart plusenergilän. För att länets mål och vision om att producera mer förnybar energi än vi använder ska kunna bli verklighet krävs det stora åtgärder.

Det regionala målet att vi ska öka produktionen från förnybara energikällor samtidigt som produktionen ska vara högre än det vi använder, länet ska producera minst 10 000 GWh/år år 2045. I länets klimat- och energistrategi¹³ finns beskrivet hur mycket energi som idag används och produceras. För att målet ska nås är det viktigt att vi samtidigt arbetar med att minska onödig energianvändning genom att effektivisera.

Förnybar elproduktion från vind- och solkraft behöver fortsätta att öka, liksom biobaserad elproduktion genom kraftvärme. Bioenergi bör främst baseras på restprodukter och avfall och begränsas av det tillgängliga utbudet inom ramen för ett skogslandskap med ökande kolsänka och bevarad biologisk mångfald. Även småskalig förnybar energiproduktion kan bidra väsentligt och potentialen för solkraft i länet är stor.

Denna åtgärd innebär att aktören åtar sig att bidra med att öka den förnybara energiproduktionen i länet genom att investera eller främja den förnybara energiproduktionen i länet på ett eller annat sätt. Exempelvis kan det innebära ökad andel: vindkraft, solel, solvärme, biokraft, biovärme (inklusive förnybar fjärrvärme, bioolja eller pelletspanna, halm), fjärrvärme från energiåtervinning och geoenergi.

Genomförande

Aktören ska bidra till att öka produktionen av el, värme och kyla från förnybara energikällor. Det finns flera sätt att åstadkomma detta och respektive aktör väljer själv hur de vill genomföra åtgärden. Målet är att varje organisation eftersträvar att öka den förnybara energiproduktionen så mycket som möjligt.

Varje organisation genomför åtgärder inom ett eller flera områden inom Tabell 3. De nya installationer/investeringar enligt förslagen nedan som aktören väljer att åta sig ska genomföras under programperioden.

¹³ [Klimat- och energistrategi, länsstyrelsen Jönköpings län](#)

Tabell 3 Tabell över områden inom åtgärden samt förslag på aktiviteter inom förnybar energi.

Producera	Avtala	Investera
Installera egna solkraftsanläggningar på fastighet, eller annan lämplig yta. Producera egen värme från förnybara energislag. Införa solceller på annans fastighet eller mark (äger anläggningen).	Köpa andelar på en solanläggning i länet. Köpa andelar i en vindkraftsanläggning i länet Köpa in fjärrvärme och fjärrkyla från förnybara energikällor och energiåtervinning.	Investera i biokraft, dvs el från biobränsle. Investera i solvärme. Investera i geoenergi (berg-, mark-, sjövärme/kyla), ex. bergvärme, jordvärme, borrhålslage

Ansvariga aktörer

Aneby kommun, Eksjö kommun, Gislaveds kommun, Gnosjö kommun, Habo kommun, Jönköpings kommun, Nässjö kommun, Tranås energi, Såvsjö kommun, Vaggeryds kommun, Vetlanda kommun, Värnamo kommun (inklusive Finnvedsbostäder), Aneby Miljö och Vatten AB, Elmia AB, Jönköping Energi AB, Länsstyrelsen, Mullsjö Energi & Miljö AB, Nässjö Affärsverk AB, Region Jönköpings län

Effekt och uppföljning

Uppföljning kommer att ske genom åtgärdswebben där aktören ska beskriva vilket område samt vilken typ av åtgärd aktören ämnar genomföra, för att åtgärden ska kunna följas. Aktören ska även rapportera mängden förnybar energi som generas av dess insats. Som basår används år 2020 och efterföljande år för förändringen.

G: Aktören har installerat minst en ny anläggning/har ett nytt avtal eller har en ny investering enligt aktiviteter i Tabell 3.

H: Aktören har påbörjat aktiviteter som listas i Tabell 3.

P: Aktören har påbörjat kartläggning/offertförfrågning av aktiviteten i Tabell 3.

Bidrar även till andra miljö kvalitets- och globala mål för hållbar utveckling

Åtgärden bidrar till globala mål för hållbar utveckling i Agenda 2030, framför allt mål 7 Hållbar energi åt alla, 13 Bekämpa klimatförändringarna. Aktuella miljö kvalitetsmål är Begränsad klimatpåverkan, God bebyggd miljö och Frisk luft.

Kostnad och finansiering

Från några kommuner har vi fått in kostnadsbedömningar, här ser vi att det främst är kostnader i investeringar som in sin tur kan generera inkomster. Stor variation i vad aktören väljer att genomföra. Fördjupad bedömning behöver göras inom respektive organisation.

Ökat samarbete i samhällsplaneringsprocessen

Syfte och mål

Berörda aktörer ska ha en gemensam inriktning i samhällsplaneringen för att utveckla hållbara och klimatsmarta samhällsstrukturer. Den fysiska planeringen ska användas för att stärka förutsättningarna för en större andel gång, cykel och kollektivtrafik och för befolkningstillväxt utan en ökning av trafikmängden.

Bakgrund

För att stärka de hållbara transporternas konkurrenskraft och energieffektiv bebyggelsestruktur behövs en gemensam syn på inriktningarna och berörda aktörers planering behöver samordnas. Samverkan i den regionala samhällsplanerings- och den lokala kommunala fysiska planeringsprocessen behöver öka och fler aktörer, som till exempel Länsstyrelsen, delta. I första hand bör befintliga forum som Region Jönköpings län står som värd för användas och i dessa sammanhang förstärka dialogen om transporteffektiv bebyggelsestruktur samt ökad andel gång, cykel och kollektivtrafik.

Genomförande

a) Aktören ska delta aktivt i samverkan i planeringsprocessen mellan Trafikverket, kommunen, Region Jönköpings län, Jönköpings länstrafik och Länsstyrelsen i Jönköpings län. Befintliga samverkansforum och eventuellt behov av nya forum eller former för samverkan och samarbete identifieras.

b) Aktörerna ska, utifrån sina olika roller, förbättra måluppfyllelse och samarbete i planeringsprocessen för att stärka förutsättningarna för en större andel gång, cykel och kollektivtrafik.

Kommentar till genomförandet

Åtgärden har synergieffekter med åtgärd 13 Främja fysisk aktivitet i städer och samhällen i Åtgärdsprogrammet Hälsans miljömål 2023–2027.

Ansvariga aktörer

Region Jönköpings län*, Länsstyrelsen i Jönköpings län, Region Jönköpings län (Jönköpings länstrafik), Trafikverket, kommunerna: Eksjö Gislaved, Habo, Jönköping, Nässjö, Sävsjö, Vaggeryd, Vetlanda, Värnamo, Tranås

Effekt och uppföljning

G: Aktören deltar aktivt i samverkan och gemensamma forum för att i tidiga skeden diskutera transporteffektiva bebyggelsestrukturer och hållbart resande är etablerade. H: Aktören deltar aktivt i samverkan och respektive aktörs mål är tydligt formulerade och kommunicerade sinsemellan. P: Aktören ingår i samverkan.

Bidrar även till andra miljö kvalitets- och globala mål för hållbar utveckling

Åtgärden bidrar till globala mål för hållbar utveckling i Agenda 2030, framför allt mål 11 Hållbara städer och samhällen, 13 Bekämpa klimatförändringarna. Aktuella miljö kvalitetsmål är Begränsad klimatpåverkan, God bebyggd miljö och Frisk luft.

Kostnad och finansiering

Finansiering inom den ordinarie budgeten. Från några kommuner har vi fått in kostnadsbedömningar, här ser vi att det främst är kostnader i arbetstid. Fördjupad bedömning behöver göras inom respektive organisation.

Hälsosamma livsmiljöer

Människor, djur och växter utsätts för skadliga ämnen som sprids när varor, kemiska produkter och material tillverkas, används och blir till avfall. För att skydda både människors hälsa och miljön behöver spridningen av skadliga ämnen förebyggas och minska.

Den fysiska livsmiljön har en påverkan på människors hälsa och välbefinnande. Vi behöver stärka det hälsofrämjande arbetet och samtidigt minska de faktorer som ger upphov till negativa hälsoeffekter, som till exempel dålig luft, buller, UV-strålning och brist på rörelse.

I det här avsnittet finns åtgärder som handlar om:

- Kemikalier och förorenade områden
- Luft
- Buller
- Dricksvatten
- Utomhusmiljöer

Arbeta med efterbehandlingsåtgärder av förorenade områden

Syfte och mål

Syftet med efterbehandling av förorenade områden, objekt i riskklass 1 och 2, är att långsiktigt minska riskerna för människors hälsa och miljön.

Bakgrund

Det finns i Jönköpings län 61 objekt i riskklass 1 (mycket stor risk) och drygt 560 objekt i riskklass 2 (stor risk). Om det ska vara möjligt att åtgärda alla områden i riskklass 1 och 2 till år 2050 måste åtgärdstakten öka. Det är viktigt att takten i kommunernas och Länsstyrelsens planering återspeglar den takt som behövs för att nå målet.

I nationell strategi för tillsyn enligt miljöbalken, fokusområde förorenade områden, är en av åtgärderna att tillsynsmyndigheter upprättar fastställda handlingsplaner eller motsvarande styrdokument för arbetet med tillsyn av prioriterade förorenade områden. På EBH-portalen (www.ebhportalen.se), under strategipaketet, finns vägledning om hur en sådan handlingsplan kan tas fram.

Genomförande

Arbetet med efterbehandlingsåtgärder ska utföras på förorenade områden i riskklass 1 och 2 i enlighet med kommunens/Länsstyrelsens fastställda handlingsplan eller motsvarande styrdokument

Ansvariga aktörer

Länsstyrelsen och kommunerna ansvarar för sina respektive tillsynsobjekt.

Effekt och uppföljning

Förorenade områden kan medföra en rad negativa effekter för människors hälsa och miljön, både idag och i framtiden. Efterbehandlingen innebär åtgärder på ett sådant sätt att riskerna för människors hälsa och miljön minskas till en acceptabel nivå.

G: Målet med åtgärden är uppnått, åtgärden är helt genomförd i enlighet med plan. H: Minst 75 procent av åtgärderna är genomförda i enlighet med planen.

P: Arbetet med efterbehandlingsåtgärder har påbörjats på ett riskklass 1- eller 2-objekt. E: Ej påbörjad.

Mål som åtgärden bidrar till

Miljö kvalitetsmål: Giftfri miljö, God bebyggd miljö, Grundvatten av god kvalitet

Agenda 2030: mål 3 God hälsa och välbefinnande, mål 6 Rent vatten och sanitet, mål 11 Hållbara städer och samhällen, mål 12 Hållbar konsumtion och produktion, mål 14 Hav och marina resurser, mål 15 Ekosystem och biologisk mångfald

Kostnad och finansiering

Arbets tid samt utrednings- och åtgärds kostnader. Kostnaden för en sanering kan vara mycket varierande allt från några hundratusen till dryga 100 miljoner kronor. Åtgärden finansieras av ansvariga verksamhetsutövare och fastighetsägare och/eller statligt stöd. Förutsatt att objektet är färdigutrett är den genomsnittliga arbetstiden för tillsynsmyndigheten vid åtgärden cirka 60–70 dagar per objekt. Tiden kan dock variera utifrån objektspecifika förhållanden. Kommunernas arbetstid kan delvis täckas av tillsynsavgifter.

Etablera attraktiva allmänna platser för unga

Syfte och mål

Syftet är att skapa trygga och trivsamma sociala utrymmen i offentliga miljöer för unga.

Bakgrund

En viktig del i samhällsplaneringen är att ungdomar har tillgång till olika miljöer och möjligheter att vistas i dem. "Bra utemiljöer" för ungdomar behövs och en stor utmaning är hur ungdomar ska få chans till olika vardagliga former för socialt utrymme på allmänna platser och gröna ytor. Det innebär att särskild uppmärksamhet måste ägnas de stråk och platser som finns i ungdomars nära omgivning kring bostäder, skola och miljöer där ungdomar spenderar mycket tid.

Genomförande

Det första steget är att genom olika dialoger med målgruppen, och andra berörda aktörer, ta fram underlag det vill säga vad unga själva vill och önskar för platser. Nästa steg är att förverkliga underlaget, utifrån lokala förutsättningar, till bra utemiljöer för unga.

Åtgärden genomförs genom följande steg:

- a) Genomföra målgruppsdialog med unga och andra berörda aktörer i aktuellt område.
- b) Återkoppla resultatet från målgruppsdialogen med personerna som deltog i dialogen.
- c) Ta fram en plan för insatser som ska genomföras, baserat på resultat från målgruppsdialogen. Planen förankras med personer som deltog i dialogen samt övriga berörda aktörer/personer.
- d) Genomföra insatser enligt planen och med utgångspunkt i målgruppsdialog. Insatserna förankras med personer som deltog i dialogen samt övriga berörda aktörer/personer.

Kommentar till genomförande

Vilka områden som är mest angelägna att prioritera avgörs av respektive kommun eftersom behov och förutsättningar skiljer sig åt.

Inför målgruppsdialoger kan Region Jönköpings län (eller annan lämplig regional aktör) vid behov bistå med att samla in information via förslagsvis enkät/fokusgruppsintervjuer med unga i syfte att inhämta ungas behov och vad de önskar för sorts utemiljöer och sociala platser.

Vid genomförande av dialogtillfällen är det viktigt att ta hänsyn till sammansättningen av de tilltänkta representanterna för målgruppen. Det är angeläget att olika grupper finns representerade, så som olika åldrar, kön, etnicitet, socioekonomisk bakgrund och funktionsförmåga.

Ansvariga aktörer

Kommunerna* i samverkan med Region Jönköpings län (eller annan lämplig regional aktör)

Effekt och uppföljning

G: Minst en insats är genomförd med utgångspunkt i målgruppsdialogen.

H: Minst en målgruppsdialog är genomförd och en plan för insatser är framtagen.

P: Minst en målgruppsdialog är planerad.

E: Ej påbörjad

Mål som åtgärden bidrar till

Miljö kvalitetsmål: God bebyggd miljö

Agenda 2030: mål 3 God hälsa och välbefinnande, mål 5 Jämställdhet, mål 10 Minskad ojämlikhet, mål 11 Hållbara städer och samhällen, mål 15 Ekosystem och biologisk mångfald

Kostnad och finansiering

Kostnaden beror på vilka insatser som kommer genomföras.

Etablera hälsofrämjande utomhusmiljöer på förskole- och skolgårdar

Syfte och mål

Syftet med åtgärden är förbättringsarbete för en hälsofrämjande utomhusmiljö på förskolor och skolor samt att utveckla mångfunktionella utomhusmiljöer på nya och befintliga skolgårdar förstärker ekosystemtjänster för hälsa och hållbarhet.

Bakgrund

Att alla barn ges förutsättningar för daglig rörelse och pauser i stillasittandet är viktigt, och har störst betydelse för de barn som inte är fysiskt aktiva på sin fritid. Förskolan och skolan blir därför särskilt viktiga arenor för att främja fysisk aktivitet och väcka rörelseglädje. En annan viktig faktor är ljudmiljön i skola och förskola. Barns inlärning försämras mer av bullerstörningar än vuxnas. Därför är det även viktigt att förskolans och skolan utomhusmiljöer är en plats med lägre bullernivåer.

Även lärandet och folkhälsan påverkas av variationsrika och inspirerande utemiljöer som stimulerar barn och elever att vara ute på lediga stunder, inspirerar, som får barn att vilja vara ute, till lek, rörelse, skapande och upptäckarglädje. Men också till stillhet, lugn och reflektion.

Skolmiljöernas utformning kan skapa förutsättningar för ekosystemtjänster, tillgänglighet till naturen naturliga skuggiga miljöer samt öka barnens intresse för hållbarhet.

Region Jönköpings län och Jönköping University har genomfört ett pilotprojekt om

”Mångfunktionella utomhusmiljöer i förskolan som främjar hälsa, inlärning och hållbarhet.” Projektet har resulterat i en metod som bygger på följande steg:

- Nulägesorientering
- Prioritering och målsättning
- Planering av test och mätning
- Förändring och mätning
- Effektkontroll och analys
- Beslut om fortsättning

Metodmaterialet finns tillgängligt och kan börja användas på lokal och regional nivå²². Metoden kan även användas på andra skolmiljöer än förskolegårdar som grundskola och gymnasiet.

Genomförande

Åtgärden genomförs stegvis enligt nedanstående punkter.

- a) Kommunerna väljer ut utomhusmiljöer på förskolor/skolmiljöer för att tillämpa metoden.
- b) Kommunerna genomför metoden på valda förskolor/skolmiljöer.
- c) Temadag/seminarium i regi av Länsstyrelsen och Region Jönköpings län för att inspirera och lyfta goda exempel.

Kommentar till genomförande

Det är viktigt att inkludera barn och unga samt personal i berörda verksamheter i arbetet med att skapa hälsofrämjande utomhusmiljöer.

Ansvariga aktörer

- a) a-b) Kommunerna*
- b) c) Länsstyrelsen och Region Jönköpings län (folkhälsa)

Effekt och uppföljning

Hälsofrämjande insatser i barns skolmiljöer kan ge en ökad fysisk aktivitet, möjlighet till nedvarvning och ett ökat intresse för miljö- och hållbarhetsfrågor.

Kommunerna själva följer tillsammans upp med utvalda förskolor och skolor vilken effekt och upplevda förändringar genomförda åtgärder har fått på utomhusmiljön och barnens hälsa.

G: Kommunen har genomfört metoden på valda förskolor och skolor, tillsammans med barn och personal.

H: Kommunerna har påbörjat arbetet med metoden på minst en förskola eller skola tillsammans med barn och personal.

Temadag/seminarium har anordnats av Länsstyrelsen och Region Jönköpings län.

P: Kommunerna har valt ut förskolor och/eller skolor att arbeta med. E: Ej påbörjad

Mål som åtgärden bidrar till

Miljö kvalitetsmål: God bebyggd miljö

Agenda 2030: mål 3: God hälsa och välbefinnande, mål 10 Minskad ojämlikhet, mål 11: Hållbara städer och samhällen, mål 15 Ekosystem och biologisk mångfald.

Kostnad och finansiering

Inom befintlig ram.

Fasa ut farliga kemikalier

Syfte och mål

Minska användningen och spridningen av farliga kemikalier i länet genom ökat fokus på regelbundet och strukturerat utfasningsarbete.

Bakgrund

Några av de största utmaningarna är att användningen och produktionen av kemiska produkter ökar kraftigt i världen. Den globala handeln med kemikalier och varor leder till att farliga kemiska ämnen sprids vid tillverkningen, under användningen och i avfallsledet. företag och organisationer använder ett stort antal kemiska produkter på olika håll i verksamheten. För att minska riskerna med spridning och kunna arbeta effektivt med utfasning av farliga ämnen behövs det övergripande kunskap om vilka kemiska produkter som finns i organisationen och hur de används. Detta kan göras genom ett kemikaliehanteringssystem som kontinuerligt uppdateras.

Skadliga kemiska produkter kan till exempel vara vattendirektivsämnen¹³, ämnen i Kemikalieinspektionens PRIO-databas¹⁴, ämnen i Europeiska kemikaliemyndighetens (ECHAs) kandidatförteckning¹⁵, tillståndsämnena¹⁶ och begränsningsämnen¹⁷ enligt Reach. Fler ämnen läggs till EU:s kandidatförteckning och förändringar sker för andra listade ämnen.

Minskning av farliga kemiska produkter kan ske genom substitution, det vill säga att ämnet byts ut mot ett mindre farligt ämne (produktvalsprincipen), eller att processen förändras så att det farliga ämnet inte längre behövs i produktionen och verksamheten. Vidare ska verksamhetsutövaren upprätta en kemikalieförteckning¹⁸. Att arbeta fortlöpande och systematiskt är därför nödvändigt för att fasa ut farliga kemiska produkter. Åtgärden utgår från preciseringen av miljö kvalitetsmålet Giftfri miljö som anger att användningen av särskilt farliga ämnen så långt som möjligt har upphört”.

Genomförande

För kommunerna och länsstyrelsen (i sin roll som tillsynsmyndigheter):

- i. Tillsynsmyndigheten går ut med information till verksamhetsutövarna.
- ii. Informationsmaterial om kemikalieförteckning på Länsstyrelsens hemsida uppdateras angående framtagande av handlingsplan för utfasning.
- iii. Tillsynsmyndigheten arbetar aktivt i tillsynen med att lyfta frågan och arbeta för att verksamhetsutövarna har uppdaterade kemikalieförteckningar och handlingsplaner för utfasning.

Kommentar till genomförande

Åtgärden relaterar till åtgärd 7 Minimera mängden kemiska produkter i den egna verksamheten. Där anges det hur ofta genomgång och uppdatering ska ske samt minskningen som strävas efter.

Ansvariga aktörer

Länsstyrelsen, Kommunerna

Effekt och uppföljning

Risken för spridning och exponering av farliga kemiska produkter minskar om användandet i länet minskar. Möjligheterna att uppfylla miljö kvalitetsnormerna enligt vattendirektivet ökar.

Åtgärden bidrar till en miljömålsstyrd tillsyn med fokus på att minska användningen av farliga ämnen. I samband med slutuppföljning av programmet följs det upp hur väl deltagande aktörer lyckats med att jobba fortlöpande och systematiskt för att minska användningen av farliga ämnen.

Länsstyrelsen och kommunerna

G: punkt i-iii ska vara genomförda. H: punkt i-ii ska vara genomförda. P: punkt i ska vara genomförd.

E: Ej påbörjad

Mål som åtgärden bidrar till

Miljö kvalitetsmål: Giftfri miljö

Agenda 2030: mål 3 God hälsa och välbefinnande, mål 6 Rent vatten och sanitet, mål 11 Hållbara städer och samhällen, mål 12 Hållbar konsumtion och produktion, mål 14 Hav och marina resurser, mål 15 Ekosystem och biologisk mångfald

Kostnad och finansiering

Finansiering i befintlig verksamhet. Substitution kan leda till ökade eller minskade kostnader.

Främja fysisk aktivitet i städer och samhällen

Syfte och mål

Syftet är att underlätta och uppmuntra till ökad fysisk aktivitet bland befolkningen i Jönköpings län. Målet är att främja fysisk aktivitet på samhällsnivå genom effektiva insatser för ökad fysisk aktivitet bland befolkningen i Jönköpings län.

Bakgrund

Sättet på vilket städer och samhällen planeras och utformas påverkar många av våra medvetna och omedvetna beteenden. Internationell forskning visar att personer som bor i områden som underlättar fysisk aktivitet är betydligt mer aktiva än de som bor i områden som inte stödjer fysisk aktivitet på samma sätt. Exempel på inslag som bidrar till hälsofrämjande miljöer är: närhet till parker och grönområden, närhet till service som butiker, skolor, fritidsaktiviteter och arbetsplatser, samt attraktiv och tillgänglig infrastruktur för gång, cykel och kollektivtrafik. Dessa insatser främjar både hälsan och miljön. Att främja aktiva transporter till och från olika platser är ett praktiskt och hållbart sätt att öka den dagliga fysiska aktiviteten för många människor.

Genomförande

Kommunerna i länet åtar sig att främja fysisk aktivitet i städer och samhällen genom minst två av nedanstående insatser eller andra insatser som ger motsvarande effekt.

- Främja aktiva transporter, det vill säga möjligheten att gå eller cykla till och från skolan.
- Främja aktiva transporter, det vill säga möjligheten till att gå eller cykla till och från arbetsplatsen.
- Planera för säkra gång- och cykelvägar så att det är enkelt för invånarna att ta sig till grönområden och andra områden för fysisk aktivitet.
- Utveckla gröna, tillgängliga och trygga lekmiljöer för barn och unga. Exempel kan vara lekplatser, skolgårdar, långa gångstråk eller i parker.
- Utveckla gröna, tillgängliga och trygga uterum och aktivitetsytor för social samvaro, fysisk aktivitet och hälsosamt åldrande.

Kommentar till genomförandet

Åtgärden bidrar till flera olika miljömål och delar av åtgärden har synergier med åtgärd fem Fossilfri arbetspendling, åtgärd sju Ökat samarbete i samhällsplaneringen och åtgärd nio Trygga och sammanhängande vägar för cykel i Åtgärdsprogram Minskad klimatpåverkan 2021-2025.

I samband med planering av insatser är det angeläget att ha dialog med invånare i respektive område, med såväl barn och unga som med vuxna. Det är också positivt att samverka med föreningar och företag i kommunen.

Vid planering och genomförande bör hänsyn tas till tillgänglighet och möjlighet till fysisk aktivitet för personer med funktionsnedsättningar.

Ansvariga aktörer

Kommunerna

Effekt och uppföljning

Insatser som bidrar till ökad fysisk aktivitet leder både till förbättrad hälsa och till minskad miljöpåverkan från biltrafik.

G: Minst två punkter (eller motsvarande) under genomförandet är genomförd.

H: Någon av punkterna (eller motsvarande) under genomförandet är påbörjad.

P: Beslut har tagits inom kommunen att påbörja arbetet med en eller flera av punkterna under genomförandet (eller motsvarande).

E: Ej påbörjad.

Mål som åtgärden bidrar till

Miljö kvalitetsmål: Frisk luft, God bebyggd miljö, Begränsad klimatpåverkan

Agenda 2030: mål 3 God hälsa och välbefinnande, mål 10 Minskad ojämlikhet, mål 11 Hållbara städer och samhällen, mål 13 Bekämpa klimatförändringarna, mål 15 Ekosystem och biologisk mångfald

Kostnad och finansiering

Beror på vilka insatser som görs.

Förbättra invånarnas kunskap om hur läkemedel påverkar miljön och hur överblivna läkemedel ska kasseras

Syfte och mål

Syftet är att förbättra invånarnas kunskap om hur läkemedel påverkar miljön.

Målet med åtgärden är att minimera läkemedelsrester i miljön.

Bakgrund

När människor utsöndrar eller spolat ner läkemedelsrester i avloppet sprids de via avloppsreningsverken ut i vattnet. Där bidrar de till en riskabel "kemikaliecocktail" som kan vara skadlig för djurlivet. Hormonläkemedel kan till exempel påverka djurs fortplantning negativt medan psykofarmaka kan ha beteendeeffekter. Miljöövervakning och forskning har visat att läkemedelsrester påträffas i vattenmiljön och att vissa ackumulerar i djur och därmed även påträffas i djur som musslor, fisk och utter. I svensk miljö påträffas läkemedelsrester framför allt nedströms reningsverk, men de återfinns även i vatten och fisk långt från utsläppskällor. Även förorening av grund- och dricksvatten har påvisats.

Läkemedelsrester kan hamna i naturen på flera sätt. Den vanligaste orsaken är att de läkemedel som lämnar kroppen passerar reningsverken och följer med det utgående vattnet till våra vattendrag. Ibland händer det också att överblivna läkemedel spolat ner i toaletten eller i handfatet. Det finns ett behov av att förbättra kunskapen om hur läkemedel påverkar miljön och hur överblivna läkemedel ska kasseras för att klara uppsatta mål för vattenkvaliteten.

Genomförande

- a) Ett informationsmaterial om hur läkemedel påverkar miljön och hur överblivna läkemedel kasseras tas fram. Länsstyrelsen bidrar med information om hur det ser ut i länets vatten.
- b) En kommunikationsplan för spridning av materialet tas fram. Apoteken involveras eftersom de är en aktör i spridningen av informationen.

Ansvariga aktörer

Region Jönköpings län*, Länsstyrelsen

Effekt och uppföljning

Under 2019 och 2020 mättes över 100 kemiska ämnen, varav ett sjuttioal klassades som läkemedel, i Sveriges större sjöar, bland annat Vättern. Av dessa förekom 25 olika ämnen i över hälften av proverna. Flera av dem läkemedel. Resultat från studien finns i Vätternvårdsförbundets [rapport 140](#).

Antal genomförda insatser (kunskapsåtgärder, studier, fysiska insatser). Länsstyrelsens mätningar av läkemedelsrester i vattendrag.

Regionen

Genomförd: Informationsmaterialet är framtaget och har börjat spridas enligt framtagen kommunikationsplan.

Genomförd till mer än hälften: Informationsmaterialet eller kommunikationsplanen är framtagen.

Påbörjad: Arbetet med informationsmaterialet är påbörjat.

Mål som åtgärden bidrar till

Åtgärden bidrar utöver Levande sjöar och vattendrag också till Giftfri miljö. I relation till Agenda 2030 bidrar åtgärden framför allt till mål 3 God hälsa och välbefinnande, mål 6 Rent vatten och sanitet för alla, mål 15 Ekosystem och biologisk mångfald samt mål 17 Genomförande och globalt partnerskap.

Kostnad och finansiering

Kostnad för framtagande och spridning beror till stor del på om det finns redan framtaget material som kan anpassas eller om det behövs tas fram från grunden.

Förbättrad tillgång på dataunderlag dricksvatten

Syfte och mål

Syftet är att öka tillgång till hydrologiska kvalitativa och kvantitativa data för säkrare beräkningsmodeller och ökad kunskap för länets vattenförsörjning.

Bakgrund

För att komma framåt i arbetet med att säkra vattenförsörjningen och anpassa samhället till ett förändrat klimat finns det ett stort behov av underlagsdata. Idag är det mycket som mäts, eller enkelt skulle kunna mätas men det är svårt för övergripande aktörer, som Länsstyrelsen, att komma åt datan.

Uppgifterna om vattenuttag såväl nationellt som i länet lagras på flera plattformar och av varierande kvalitet. Dessutom är inte uppgifter alltid sökbara eller så saknas vissa väsentligheter som till exempel uttagsmängd eller uttagets geografiska plats. Tillståndsgivna uttag kan skilja från faktiska uttag. Uppgifter kan inhämtas genom tillsyn av vattenverksamhet något som generellt bedrivs i låg egeninitierad omfattning och är huvudsakligen händelsestyrd. Det finns också risk att okända och/eller olovliga vattenuttag inte inbegrips. Uppgifter om faktiska uttag behöver inhämtas och tillgängliggöras i rätt format och upplösning så att mer tillförlitliga och specifika planer kan göras för länets vattenförsörjning.

Det förekommer att mätningar eller sammanställningar inte utförs i sådan form eller detaljupplösning som behövs för att nyttjas i vidare sammanhang. Till exempel uttagsvolymen som redovisas enbart på årsbasis varvid säsongsvariationer inte blir synliga.

Bortledningsbehoven för verksamheter utöver jordbruk och industri kan sammanställas först efter inhämtande av data, till exempel genom ökad tillsyn. En del av övriga bortledningsbehov förväntas utgöras av kommunalt vatten.

I vattentäcksarkivet finns producerad mängd sammanställt över ett helt år. Livsmedelsverket har data för behandlat vatten (dricksvatten).

Det är generellt lättare att få tag på produktionssiffror än data om nivåerna i vattentäkterna.

Idag är rapporteringen till datavärd frivillig. I dricksvattendirektivet (implementering 2022, börjar gälla 1 januari 2023) kan det bli aktuellt med en ökad rapportering från kommunerna.

På sikt behöver vi även få en bild över annat vattennyttjande tex industri och bevattning. Där behövs det kunskap om uttagsplats, tidpunkt och volymer.

- a. Verksamhetsutövaren behöver mätsystem för utförandet
- b. Myndigheterna behöver lagringssystem för dataunderlaget

Genomförande

Under perioden ska kommunernas allmänna vattenförsörjning uppfylla de krav som följer av genomförandet av det så kallade dricksvattendirektivet. Kommunerna ska tillhandahålla:

- a) kvantitet i **uttag** från yt- och grundvattentäkter genom att uppmäta och redovisa uttagsvolym i **m³**: medelvärden (år/ månad/vecka) samt maxvärden (vecka/ dygn).
- b) Antalet anmärkningar, enligt Livsmedelsverkets kriterier, per år på utgående vatten respektive vatten i kran, samt orsak.
Datan ska rapporteras till nationell datavärd/år.

Ansvariga aktörer

Kommunerna

Effekt och uppföljning

Gedigna dataunderlag behövs för att trygga länets framtida vattenförsörjning. Åtgärden förväntas leda till att en utökad datatillgång om kvantitet i uttag från yt- och grundvatten, anmärkningar på utgående vatten samt anmärkningar om vatten i kran.

Genomförd: Parametrar i genomförandet lagras och rapporteras till ansvarig datavärd.

Genomförd till mer än hälften: Datan är sammanställd och finns lagrad internt.

Påbörjad: Arbetsätt och rutin för sammanställning av datan är framtagen.

Genomföra undersökningar av potentiellt förorenade områden

Syfte och mål

Målet är att få en översiktlig bild av inom vilka områden det kan finnas föroreningar. Syftet med åtgärden är att genomföra undersökning av potentiellt förorenade områden i länet.

Bakgrund

Inventeringen utförs enligt MIFO-metodiken (Metodik för Inventering av Förorenade Områden) som är framtagen av Naturvårdsverket¹². MIFO fas 2 är en översiktlig undersökning vars syfte är att ge en översiktlig bild av om föroreningar finns inom det aktuella området och i vilka halter, förutsättningar för spridning och exponering samt skyddsobjekt.

MIFO fas 2 innebär provtagning av till exempel mark och grundvatten samt utvärdering av resultaten, vilket inkluderar en riskklassning av den undersökta platsen. Objekt som är aktuella för fas 2 är sådana som har bedömts tillhöra riskklass 1 och 2 i den första orienterade studien (fas 1).

Det övergripande nationella målet är att alla förorenade områden i riskklass 1 och 2 är åtgärdade till år 2050. För att det ska gå att nå dit måste resurser avsättas. Det är viktigt att takten i kommunernas och Länsstyrelsens planering återspeglar den takt som behövs för att nå målet. För att hinna åtgärda förorenade områden till år 2050 bör MIFO fas 2 vara genomfört till år 2040.

I nationell strategi för tillsyn enligt miljöbalken, fokusområde förorenade områden, är en av åtgärderna att tillsynsmyndigheter upprättar fastställda handlingsplaner eller motsvarande styrdokument för arbetet med tillsyn av prioriterade förorenade områden. På EBH-portalens (www.ebhportalen.se), under strategipaketet, finns vägledning om hur en sådan handlingsplan kan tas fram.

Genomförande

Undersökningar enligt MIFO fas 2 ska utföras på förorenade områden i riskklass 1 och 2 i enlighet med kommunens/Länsstyrelsens fastställda handlingsplan eller motsvarande styrdokument.

Länsstyrelsen och kommunerna förelägger ansvariga att utföra översiktlig undersökning och riskklassning. I de fall det inte finns någon ansvarig kan statliga bidragsmedel sökas.

Ansvariga aktörer

Länsstyrelsen och kommunerna ansvarar för sina respektive tillsynsobjekt.

Effekt och uppföljning

En inventering enligt MIFO fas 2 ger kunskap om området är förorenat eller inte och om fördjupade undersökningar och eventuella riskminskande åtgärder behöver genomföras.

G: Målet med åtgärden är uppnått, åtgärden är helt genomförd i enlighet med plan. H: Minst 75 procent av åtgärden är genomförd enligt plan.

P: Minst en MIFO fas 2 utredning är genomförd. E: Ej påbörjad.

Mål som åtgärden bidrar till

Miljökvalitetsmål: Giftfri miljö, God bebyggd miljö, Grundvatten av god kvalitet

Agenda 2030: mål 3 God hälsa och välbefinnande, mål 6 Rent vatten och sanitet, mål 11 Hållbara städer och samhällen, mål 12 Hållbar konsumtion och produktion, mål 14 Hav och marina resurser, mål 15 Ekosystem och biologisk mångfald

Kostnad och finansiering

En MIFO fas 2 undersökning kostar i genomsnitt 150 000–200 000 kronor. Detta finansieras av ansvariga verksamhetsutövare/fastighetsägare eller med statliga medel där ansvar saknas. Länsstyrelsen ansöker årligen om bidrag för tillsyn från Naturvårdsverket och har även möjlighet att söka bidrag för undersökningar i de fall ansvar saknas. Statens medel är emellertid begränsade och endast ett fåtal objekt kan beviljas bidrag för undersökningar varje år. Kommunernas arbetstid kan delvis täckas av tillsynsavgifter.

Inventera och riskklassa förorenade områden

Syfte och mål

Målet är att öka kännedom om potentiellt förorenade områden för att undvika skador på människors hälsa och miljön. Syftet med åtgärden är att göra en systematisk inventering och riskklassning av samtliga potentiellt förorenade områden i länet.

Bakgrund

Inventeringen utförs enligt MIFO-metodiken som är indelad i två faser, en orienterande insamling och sammanställning av information i MIFO Fas 1 och en översiktlig miljöteknisk undersökning i MIFO fas 2.

MIFO Fas 1 bygger på informationsinsamling, utifrån detta görs en samlad bedömning och objektet tilldelas en riskklass. Riskklassningen används sedan som ett prioriteringsverktyg för att bedöma hur angeläget det är att gå vidare med provtagningar på ett misstänkt förorenat område, MIFO Fas 2.

Naturvårdsverket har genomfört en branschkartläggning som ligger till grund för olika branschers riskklassning.

Åtgärden var också med i Åtgärdsprogram Hälsans miljömål 2016–2021 men riktade sig då mer specifikt mot förorenade områden i den löpande miljötillsynen. Åtgärden blev då inte helt genomförd och den bedöms vara viktig för samtliga objekt, både där ansvar finns och där det saknas. Det är av betydelse att inventeringen slutförs eftersom den utgör en viktig prioriteringsgrund för vilka förorenade områden som behöver utredas vidare. Resurser behöver därför avsättas för att slutföra inventeringen.

Genomförande

Alla potentiellt förorenade områden i länet med branschklass (BKL) 1 och 2 i EBH-stödet och med status "identifiering avslutad, inventering ej påbörjad" ska vid utgången av programperioden ha inventerats och riskklassats enligt MIFO fas 1 (Metodik för Inventering av Förorenade Områden¹¹). I de fall en fullständig MIFO-fas 1 inte är möjlig eller lämplig att genomföra kan tillsynsmyndigheten i stället ange en bedömd riskklass, vilken då motiveras, eller göra en bedömning av ändrad status i EBH-stödet till "identifiering avslutad-ingen åtgärd" och ange en motivering till varför det inte bedöms motiverat att arbeta vidare med objektet.

Kommunerna och Länsstyrelsen arbetar med målsättningen att senast till utgången av programperioden ska alla potentiellt förorenade områden i länet ha inventerats och riskklassats enligt MIFO fas 1. De branscher som ska inventeras har huvudsakligen BKL 1 och 2 enligt Naturvårdsverkets branschkartläggning.

Kommentar till genomförandet

Åtgärden har synergieffekter med åtgärd fyra i Åtgärdsprogram Anpassning till ett förändrat klimat som handlar om risk för översvämning och skred vid förorenade områden.

Det är positivt om det i inventeringsskedet också tas hänsyn till risk för översvämning, ras och skred. Även om föroreningen är av mildare karaktär kan den orsaka stor skada om den sprids vid en översvämning.

Ansvariga aktörer

Länsstyrelsen och kommunerna ansvarar för sina respektive tillsynsobjekt.

Effekt och uppföljning

En inventering enligt MIFO fas 1 ger kunskap om på vilka platser det är prioriterat att göra mer detaljerade undersökningar och ger en översiktlig bedömning av miljö- och hälsorisker på objektet.

G: Alla potentiellt förorenade områden i kommunen som härrör från prioriterade branscher (BKL 1 och 2) har inventerats och riskklassats eller att bedömningen har gjort att status i EBH-stödet kan sättas till "identifiering avslutad - ingen åtgärd".

H: Minst hälften av de potentiellt förorenade områdena i kommunen är inventerade och riskklassade.

P: Handlingsplan/verksamhetsplan för arbetet finns och inventering har påbörjats. E: Ej påbörjad.

Mål som åtgärden bidrar till

Miljö kvalitetsmål: Giftfri miljö, God bebyggd miljö, Grundvatten av god kvalitet

Agenda 2030: mål 3 God hälsa och välbefinnande, mål 6 Rent vatten och sanitet, mål 11 Hållbara städer och samhällen, mål 12 Hållbar konsumtion och produktion, mål 14 Hav och marina resurser, mål 15 Ekosystem och biologisk mångfald

Kostnad och finansiering

Arbetstiden samt eventuellt konsultarvode för att utföra inventering enligt MIFO fas 1 finansieras av ansvariga verksamhetsutövare/fastighetsägare (objekt med ansvar) och kommun/länsstyrelse (objekt utan ansvar).

En MIFO fas 1-inventering kostar i genomsnitt 15 000–30 000 kronor att utföra. Den genomsnittliga tillsynstiden för tillsynsmyndigheten där inventering utförs på konsultbasis eller av en verksamhetsutövare/fastighetsägare/exploatör är cirka två arbetsdagar (16 timmar) per objekt. Om tillsynsmyndigheten själv utför inventeringen uppskattas tidsåtgången till cirka 40 timmar per objekt.

Kommunernas arbetstid kan delvis täckas av tillsynsavgifter. I övrigt sker finansiering genom kommunens budgetanslag.

Minimera mängden kemiska produkter i den egna verksamheten

Syfte och mål

Minska användningen av kemiska produkter inom den egna verksamheten för att minimera spridning av miljö- och hälsoskadliga ämnen. Särskilt viktigt att är att minimera antalet kemiska produkter i miljöer där barn vistas.

Bakgrund

För att minska riskerna med spridning och kunna arbeta effektivt med utfasning av miljö- och hälsoskadliga ämnen behövs det ökat fokus på ett förebyggande samt regelbundet och strukturerat arbete. Det behövs övergripande kunskap om vilka kemiska produkter som finns i organisationen och hur de används. Detta kan göras genom ett kemikaliehanteringssystem som kontinuerligt uppdateras.

Några av de största utmaningarna är att användningen och produktionen av kemiska produkter ökar kraftigt i världen. Den globala handeln med kemikalier och varor leder till att miljö- och hälsoskadliga kemiska ämnen sprids vid tillverkningen, under användningen och i avfallsledet.

Delar av åtgärden utgår från preciseringen av miljö kvalitetsmålet Giftfri miljö som anger att ”användningen av särskilt farliga ämnen har så långt som möjligt upphört”, den andra delen handlar om att ställa om sin verksamhet till en kemikaliesmart organisation.

Barn och unga är mer känsliga för farliga ämnen än vuxna. Det beror på att deras kroppar, till exempel hjärnan, hormonsystemet och immunsystemet, inte är färdigutvecklade. Barn har också tunn och ömtålig hud. De andas snabbare och äter och dricker mer i förhållande till sin vikt jämfört med vuxna. När de utsätts för samma mängd av ett ämne som en vuxen får de i sig mer i förhållande till sin vikt. Därför är det extra viktigt att skydda barnen mot kemiska ämnen och produkter som kan vara farliga. Det finns mycket framtaget material som kan fungera som inspiration för arbetet med att minska barns exponering av farliga ämnen.

Genomförande

UTFASNING AV FARLIGA KEMIKALIER

- a) En förteckning över vilka miljö- och hälsoskadliga kemiska produkter som används i verksamheten finns upprättad, det vill säga en sammanställning över de som kan ha allvarliga hälso- och/eller miljöeffekter. Förteckningen ska även ange mängderna som används samt vilka av ämnena som förekommer på kandidatförteckningen är begränsningsämnen, tillståndsämnen enligt Reach, prioriterade ämnen enligt vattendirektivet eller utfasningsämnen.
- b) En handlingsplan/program för möjligheten att fasa ut identifierade skadliga kemiska produkter tas fram och dokumenteras.
- c) Årlig genomgång och uppdatering av kemikalieförteckningen genomförs.
- d) Årlig genomgång och uppdatering av handlingsplanen för utfasning genomförs.
- e) Användningen av de ämnen som pekas ut som farliga under åtgärdens del a och c ska minska varje år. Fokus är utfasning av de som används i störst mängd och är farligast.

KEMIKALIESMART VERKSAMHET

- a) Kommunen följer upp sin handlingsplan eller sitt program för "Kemikalier i förskolan", identifierar vad som eventuellt återstår och vad som krävs för ett fortsatt kontinuerligt arbete.
- b) Organisationen tar fram en motsvarande åtgärdsplan/handlingsplan för övrig relevant verksamhet.
- c) Organisationen säkerställer att ett kontinuerligt arbete bedrivs och att åtgärderna i planen följs upp årligen.

Kommentar till genomförande

Verksamheterna kan utgå från arbetet med "Kemikalier i förskolan" (åtgärd i Åtgärdsprogram Hälsans miljömål 2016–2021) och systematisera arbetet samt utöka omfattningen till även andra relevanta delar av verksamheten.

Många förskolor har redan gjort punktinsatser men alla har inte ett kontinuerligt arbete i frågan. Alla kommuner har heller inte följt upp vilket arbete som återstår enligt sina åtgärdsplaner.

Kemikalieinspektionen (KEMI) har information om vilka ämnen som är särskild relevanta att fasa ut. Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) har information om kemikalier som kan utgöra en säkerhetsrisk.

För länsstyrelsen och regionen ingår inte punkt f i genomförandet.

Ansvariga aktörer

Kommunerna, Region Jönköpings län, Länsstyrelsen

Effekt och uppföljning

Risken för spridning och exponering av farliga kemikalier minskar om användandet i länet minskar.

Åtgärden leder till att både barn och vuxna utsätts för mindre exponering av skadliga ämnen. På sikt minskar det risken för flera sjukdomar och besvär, till exempel sämre immunförsvar, cancer och negativ påverkan på barns mentala utveckling.

G: Punkter a till h är genomförda

H: Kemikalieförteckning och handlingsplan för utfasning finns. Plan för kommunal verksamhet är framtagen och ett arbete har påbörjats.

P: Kemikalieförteckning och handlingsplan för utfasning är påbörjad. Arbeta med att ta fram en plan för kommunal verksamhet har påbörjats. Uppföljning av handlingsplan/program för kemikalier i förskolan har genomförts.

E: E påbörjad.

Mål som åtgärden bidrar till

Miljömål: Giftfri miljö

Agenda 2030: mål 3 God hälsa och välbefinnande, mål 6 Rent vatten och sanitet, mål 11 Hållbara städer och samhällen, mål 12 Hållbar konsumtion och produktion, mål 15 Ekosystem och biologisk mångfald

Kostnad och finansiering

Finansiering i befintlig verksamhet. Substitution kan leda till ökade eller minskade kostnader.

Arbetstid för att följa upp och ta fram åtgärds/handlingsplaner. Arbetstid för genomförande i den kommunala verksamheten. Arbetstid för att årligen följa upp att ett kontinuerligt arbete bedrivs.

Samverkan kring rening av läkemedelsrester

Syfte och mål

Syftet med åtgärden är att minimera läkemedelsrester i miljön.

Målet med åtgärden är att det startas upp ett projekt inom rening av läkemedelsrester i länet under programperioden.

Bakgrund

När människor utsöndrar eller spolat ner läkemedelsrester i avloppet sprids de via avloppsreningsverken ut i vattnet. Där bidrar de till en riskabel "kemikaliecocktail" som kan vara skadlig för djurlivet. Hormonläkemedel kan till exempel påverka djurs fortplantning negativt medan psykofarmaka kan ha beteendeeffekter. Miljöövervakning och forskning har visat att läkemedelsrester påträffas i vattenmiljön och att vissa ackumulerar i djur och därmed även påträffas i djur som musslor, fisk och utter. I svensk miljö påträffas läkemedelsrester framför allt nedströms reningsverk, men de återfinns även i vatten och fisk långt från utsläppskällor. Även förorening av grund- och dricksvatten har påvisats.

Avloppsreningsverken är från början inte byggda för att bryta ned rester av läkemedel. Det finns ett starkt behov av fortsatt utvecklingsarbete med reningsmetoder för att klara uppsatta mål för vattenkvaliteten.

När man planerar för ny teknik är det viktigt att se till helhetsbilden så att man väljer en teknik som är bra på flera sätt, alltså inte satsa på något som bara är bra för läkemedelsrening.

Ett nytt avloppsdirektiv är på gång och kan komma att påverka arbetet med rening av läkemedel. Frågan bevakas av länets berörda aktörer.

Genomförande

Ett nätverk bildas för samverkan kring rening av läkemedelsrester vid avloppsreningsverk med representanter från Region Jönköpings län, avloppsreningsverk i länet samt Länsstyrelsen. Region Jönköpings län tillsammans med Länsstyrelsen samordnar nätverket. Arbetet inleds med en nulägesanalys. Därefter finns möjligheter att dela erfarenheter samt diskutera gemensamma behov/projekt/förstudier. Eventuellt kan en extern part/utbildare bjudas in till träffarna för att informera om en teknik- eller processlösning.

Befintliga nätverk kan användas.

Ansvariga aktörer

Region Jönköpings län*, Länsstyrelsen, kommunerna

Effekt och uppföljning

Under 2019 och 2020 mättes över 100 kemiska ämnen, varav ett sjuttioal klassade som läkemedel, i Sveriges större sjöar, bland annat Vättern. Av dessa förekom 25 olika ämnen i över hälften av proverna. Flera av dem läkemedel. Resultat från studien finns i Vätternvårdsförbundets [rapport 140](#). Rening är absolut nödvändigt för att bryta ner flera av läkemedelsresterna. Rening med hjälp av ozon kan rena över 90 procent av läkemedelsresterna i våra avloppsvatten.

Åtgärden följs upp genom antal genomförda insatser (kunskapsåtgärder, studier, fysiska insatser). Länsstyrelsens mätningar av läkemedelsrester i vattendrag kan också användas vid uppföljning av resultat av åtgärden.

Regionen

Genomförd: Nätverket är i gång och har återkommande träffar.

Genomförd till mer än hälften: Nätverket har en inplanerad träff.

Påbörjad: Inbjudan till nätverket har gått ut.

Mål som åtgärden bidrar till

Åtgärden bidrar utöver Levande sjöar och vattendrag också till Giftfri miljö. I relation till Agenda 2030 bidrar åtgärden framför allt till mål 3 God hälsa och välbefinnande, mål 6 Rent vatten och sanitet för alla, mål 15 Ekosystem och biologisk mångfald samt mål 17 Genomförande och globalt partnerskap.

Kostnad och finansiering

Endast arbetstid, cirka 8 timmar per år och deltagare, för att medverka i nätverket. Mer arbetstid för Regionen och Länsstyrelsen som samordnare.

Trygga och sammanhängande vägar för cykel

Syfte och mål

Målet är att varje kommun och Region Jönköpings län aktivt jobbar med målet om att det ska finnas trygga och sammanhängande vägar för cykel mellan bostadsområden och målpunkter i tätorter och i prioriterade stråk både inom och mellan tätorter.

Bakgrund

För att nå våra mål om att minska utsläppen av växthusgaser måste vi öka andelen som går, cyklar eller åker kollektivt. Genom att skapa trygga och sammanhängande vägar för cykel mellan bostadsområde och andra viktiga målpunkter i tätorten kommer fler välja cykel framför bil på resor kortare än 5 km. Med målpunkter menar vi förskolor, grundskolor, gymnasieskolor, arbetsområden, vårdcentral, centrum, köpcentrum, livsmedelsaffär, apotek, fritidsanläggningar, friluft- och naturområden, järnvägsstationer och bytespunkter.

Region Jönköpings län arbetar med cykelstrategi och prioriterar medel för utbyggnad av cykelvägar längs vägar mellan tätorter. I den regionala transportplanen för Jönköpings län 2018–2029 finns avsatta medel för medfinansiering till kommunerna för åtgärder riktat till gång- och cykel längs det kommunala vägnätet vilket administreras av Trafikverket. Medel finns även avsatt för åtgärder längs de så kallade regionala stråken i det statliga vägnätet.

När inriktningen i transportplanen är beslutad av Region Jönköpings län ansvarar Trafikverket för planering och genomförande av utpekade cykelsatsningar i kommande länstransportplan.

Genomförande

Kommuner:

Åtgärden kan göras i steg och har aktören redan gjort de inledande stegen kan aktören gå direkt på steg c).

- a) Varje kommun kartlägger sina cykelvägar och identifierar målpunkterna.
- b) Prioritera relationer och målpunkter där cykelvägar behöver byggas ut eller förbättras utifrån hur mycket de bidrar till trygga och sammanhängande cykelvägar.
- c) Genomförandeplan tas fram och utbyggnad sker.

Region Jönköpings län:

- a) Ta fram en regional cykelstrategi.
- b) Att i kommande länstransportplan ta hänsyn till målet trygga och sammanhängande vägar för cykel.
- c) Att bistå kommunerna i arbetet med att uppfylla målsättningen för trygga och sammanhängande vägar för cykel.

Kommentar till genomförandet

Åtgärden har synergieffekter med åtgärd 13 Främja fysisk aktivitet i städer och samhällen i Åtgärdsprogrammet Hälsans miljömål 2023–2027.

Ansvariga aktörer

Kommuner: Tranås, Eksjö, Aneby, Gislaved, Habo, Jönköping, Nässjö, Sävsjö, Vetlanda, Värnamo, Tranås samt Region Jönköpings län.

Effekt och uppföljning

G: Aktören har genomfört steg a) -c)

H: Aktören har genomfört steg a) -b)

P: Aktören har genomfört steg a)

Bidrar även till andra miljö kvalitets- och globala mål för hållbar utveckling

Åtgärden bidrar till globala mål för hållbar utveckling i Agenda 2030, framför allt mål 11 Hållbara städer och samhällen, 13 Bekämpa klimatförändringarna. Aktuella miljö kvalitetsmål är Begränsad klimatpåverkan. God bebyggd miljö och Frisk luft.

Kostnad och finansiering

Kan finansieras av till exempel stadsmiljöavtal eller den regionala transportplanen. Från några kommuner har vi fått in kostnadsbedömningar, här ser vi att det främst i ökad arbetstid men att cykelåtgärden i sig kan variera beroende på val av åtgärd. Fördjupad bedömning behöver göras inom respektive organisation.

Öka kunskap om småskalig vedeldning i områden där det förekommer

Syfte och mål

Syftet är att öka kunskapen om hur man eldar rätt. Målet är att minska halterna av skadliga luftföroreningar i bostadsområden i länet.

Bakgrund

Vedeldning är en av de största källorna till hälsofarliga luftföroreningar i Sverige. Utsläppen från eldningen beräknas bidra till att 1000 personer om året dör i förtid. Sot från vedeldning har också en klimatpåverkan. Utsläppen sker ofta i tätorter i direkt anslutning till boendemiljön, vilket gör att även i de fall där utsläppen är låga kan exponeringen bli relativt hög.

Det är därför viktigt att elda på ett sådant sätt att utsläppen blir så låga som möjligt. Det finns nationellt framtaget informationsmaterial²⁴ som kan användas.

Den som eldar med ved eller andra bränslen har själv ansvar för att minska utsläpp av luftföroreningar och andra störningar för omgivningen så långt det inte är orimligt. Samtidigt är det kommunen som ansvarar för den lokala luftkvaliteten.

Den regionala barnmiljöhälsoenkäten visar att en större andel barn utsätts och besväras av vedeldningsrök i länet än i landet som helhet.²⁵

Genomförande

- Kommunen identifierar de bostadsområden där småskalig vedeldning är vanligt förekommande och där det finns en risk för att flera exponeras.
- Kommunen ska under programperioden minst en gång informera om hur man eldar rätt, till boende i de prioriterade områdena. Informationsmaterial finns framtaget.

Ansvariga aktörer

Kommunerna

Effekt och uppföljning

Genom enkla metoder kan de hälsoskadliga luftföroreningarna från vedeldning minska och därmed förbättras den lokala luftkvaliteten.

G: Informationsmaterialet är utskickat till prioriterade bostadsområden. **H:** Prioriterade bostadsområden är identifierade.

P: Arbetet med att identifiera prioriterade områden är påbörjad. **E:** Ej påbörjad.

Mål som åtgärden bidrar till

Miljö kvalitetsmål: Frisk luft, God bebyggd miljö

Agenda 2030: mål 3 God hälsa och välbefinnande, mål 11 Hållbara städer och samhällen, mål 13 Bekämpa klimatförändringarna

Kostnad och finansiering

Kostnad för utskick och spridning av informationsmaterial <100 000 kr.

Öka kunskapen om handlingsplaner för förorenade områden

Syfte och mål

Syftet är att öka kunskapen hos tillsynsmyndigheter och verksamhetsutövare om hur handlingsplaner kan användas som verktyg i verksamhetens egenkontroll. En ökad användning av handlingsplaner för förorenade områden ger förutsättningar för ett kontinuerligt arbete för att säkerställa att åtgärder vidtas som minskar miljöbelastningen från föroreningar.

Bakgrund

Det finns ett behov av att arbeta mer kontinuerligt med förorenade områden på pågående verksamheter, både från tillsynsmyndighetens och verksamheternas sida. Idag är arbetet ofta händelsestyrt och frågor om hantering av föroreningar inom verksamhetsområdet aktualiseras när bolagen exempelvis vill göra ändringar i sin verksamhet, bygga eller anlägga nytt. För tillsynsmyndigheterna finns en risk att all tid läggs på händelsestyrda aktiviteter och att frågor som gäller ett mer långsiktigt förhållningssätt till föroreningarna får stå åt sidan. Genom att verksamhetsutövare upprättar handlingsplaner för förorenade områden går det att åstadkomma ett mer kontinuerligt och långsiktigt arbete, vilket också gynnar förutsättningarna för att göra mer genomtänkta prioriteringar. Förutom miljövinsten finns även andra positiva effekter av ett aktivt arbete med handlingsplaner. Det kan till exempel handla om ekonomiska samordningsvinster vid provtagning eller saneringsinsatser.

Förorenade områden finns sällan med i företagets egenkontroll. Det är därför viktigt att belysa att frågan bör finnas med på samma sätt som övriga miljöfrågor, både i verksamhetsutövarens egenkontroll och i tillsynsmyndighetens tillsyn av verksamheterna.

Genomförande

För att genomföra åtgärden ska följande steg göras:

- a) Länsstyrelsen fortsätter med tillsynsvägledning kring handlingsplaner för förorenade områden och utbildar handläggare på kommun och länsstyrelsen.
- b) Handläggare vid Länsstyrelsen och på kommunerna informerar sina respektive tillsynsobjekt om handlingsplaner för förorenade områden. Med tillsynsobjekt avses här pågående verksamheter i riskklass 1 och 2, eller om verksamheten inte inventerats branschklass 1 och 2.

Ansvariga aktörer

- a) Länsstyrelsen
- b) Länsstyrelsen och kommunerna

Effekt och uppföljning

Genom att få verksamhetsutövare att upprätta handlingsplaner över förorenade områden skapas en grund för ett långsiktigt arbete som kontinuerligt ska minska miljöbelastningen samt att förorenade områden i ökande utsträckning åtgärdas.

G: Tillsynsmyndigheten har informerat alla pågående verksamheter i riskklass 1 och 2, eller om verksamheten inte inventerats som branschklass 1 och 2, om att framtagande av en handlingsplan för förorenade områden finns som ett verktyg inom egenkontrollen och att verksamhetsutövarna

kan börja använda sig av den.

H: Minst hälften av alla pågående verksamheter i riskklass 1 och 2, eller om verksamheten inte inventerats som branschklass 1 och 2, har informerats om handlingsplaner som verktyg.

P: Handläggare har utbildats i hur handlingsplaner kan användas. E: Ej påbörjad.

Mål som åtgärden bidrar till

Miljökvalitetsmål: Giftfri miljö, God bebyggd miljö

Agenda 2030: mål 3 God hälsa och välbefinnande, mål 6 Rent vatten och sanitet, mål 11 Hållbara städer och samhällen, mål 12 Hållbar konsumtion och produktion, mål 14 Hav och marina resurser, mål 15 Ekosystem och biologisk mångfald

Kostnad och finansiering

Ingen merkostnad i tillsynsarbetet. Budgeterade skattemedel och tillsynsavgifter.

Variationsrika och resilienta landskap

Länet behöver minska den negativa påverkan på naturen och göra insatser som förbättrar förutsättningarna för biologisk mångfald och ekosystem. Genom att stärka den gröna infrastrukturen bidrar vi även till en bättre folkhälsa och ett mer robust samhälle.

Åtgärderna i det här avsnittet lyfter fram betydelsen av att se helheten i landskapet och hur olika värden hänger samman. Ett rikt friluftsliv förutsätter tillgång till värdefull natur, samtidigt som naturupplevelser ökar förståelsen för vikten av att bevara biologisk mångfald. Dessutom är en fungerande grön infrastruktur avgörande för både arter och de ekosystemtjänster som vi människor är beroende av.

I det här avsnittet finns åtgärder som handlar om:

- Biologisk mångfald och ekosystemtjänster på land och i vatten
- Grön infrastruktur
- Odlingslandskap
- Skog
- Våtmarker
- Friluftsliv
- Kulturmiljöer

Aktualisera underlag för kulturmiljövården

Syfte och mål

Tillgodose kommunens behov av aktuella kulturmiljöunderlag i plan- och byggprocessen. Målet är att kommunen ska ha ett planeringsunderlag som ger ett generellt stöd för hanteringen av all bebyggelse i kommun samt ett specifikt stöd för ett prioriterat urval av särskilt värdefull bebyggelse.

Bakgrund

Kulturmiljö är en väsentlig komponent i såväl en god vardagsmiljö och för besöksmål, rekreation och friluftsliv. Kunskapsunderlag om kulturmiljö kan också vara viktiga källor till den lokala historien både för en intresserad allmänhet och för föreningslivet.

Inventeringar och karaktäriseringar har i flera fall en lång hållbarhet samtidigt som nya kulturmiljövården tillkommer över tid. Underlaget behöver också vara knutet till beslut rörande aktuell planering och utvecklingsbehov i kommunen. Begränsade resurser gör det också nödvändigt att prioritera vilka delar av underlaget som kan utvecklas. I länet finns stora skillnader i fråga om innehåll och aktualitet. Ett flertal kommuner har i samband med översiktsplanen konstaterat att det finns behov av att ta fram ett nytt kunskapsunderlag.

Vid sidan av värden kopplade till enskilda byggnader bör ett kommunalt kulturmiljöunderlag även ge generell vägledning kring hur den byggda miljön ska värderas och ge förutsättningar för skydd, hänsynstagande och anpassning i samband med förändring.

För att motsvara behovet bör ett kulturmiljöunderlag ta upp särskilt värdefulla byggnader, för kommunen karaktäristiska byggnadstyper och byggnadsstilar, bebyggelse- och områdeskaraktär samt ge stöd vid gestaltning och förändring. Kulturmiljöunderlag kan också innehålla ställningstagande som förtydligar och utvecklar tidigare ställningstagande i till exempel översiktsplan och detaljplan.

Genomförande

Åtgärden genomförs i tre steg.

- a) Behovsbedömning. Kommunen genomför en behovsbedömning i syfte att identifiera vilka delar av kommunen som är i behov av komplettering samt vilken inriktning underlaget bör ha.
- b) Komplettering. Kommunen genomför tematiska eller geografiska kompletteringar av kunskapsunderlag, till exempel bebyggelseinventering, karaktärisering, åtgärdsprogram eller gestaltungsprogram.
- c) Aktualisering. Det sammantagna underlaget antas av kommunen.

Ansvariga aktörer

Kommunerna*, Länsstyrelsen.

Länsstyrelsen har en vägledande och stödjande roll i förhållande till kommunernas hantering av kulturmiljövården i plan- och byggprocessen. Länsstyrelsen i Jönköpings län lämnar bidrag till framtagandet av kulturmiljöunderlag och har utvecklat en metod för översiktlig bebyggelsekaraktärisering.

Effekt och uppföljning

Åtgärden kommer bidra till att ge länets kommuner bättre förutsättningar för att tillvarata kulturmiljövärden i plan- och byggprocessen. Bättre förutsättningar för att tillvarata kulturmiljöns värden i samhällsplaneringen kommer bidra till minskade konflikter i förhållande till andra samhälls- och miljöintressen.

G: Kommunen har ett aktualiserat kulturmiljöunderlag som är politiskt antaget.

H: Kommunen har tagit fram kompletterande kunskapsunderlag i syfte att utveckla det egna kunskapsunderlaget.

P: Behovsbedömning genomförd. **E:** Ej påbörjad.

Mål som åtgärden bidrar till

Miljö kvalitetsmål: God bebyggd miljö, Ett rikt odlingslandskap och Levande sjöar och vattendrag.

Agenda 2030: mål 11 Hållbara städer och samhällen

Arbetet med kunskapsunderlag för kulturmiljövården är också av betydelse för de arkitekturpolitiska målen.

Kostnad och finansiering

Under 100 000 kronor för respektive kommun. Ett kulturmiljöprogram kostar beroende på omfattning och inriktning uppskattningsvis 500 000 till 1 000 000 kronor. Åtgärden är utformad så att den ska gå att genomföra i omgångar och anpassas efter behov och tillgängliga resurser. Åtgärden kan också genomföras i omgångar och fördelas över flera år. Åtgärden kan samordnas med andra åtgärder inom kulturmiljöområdet i åtgärdsprogrammet.

Länsstyrelsen i Jönköpings län lämnar bidrag för kulturskapsunderlag angående kulturmiljövården och har utvecklat en metod för övergripande bebyggelseinventering.

Handlingsplan för Hot Spots

Syfte och mål

Målet är att identifiera och anlägga dagvattenrening intill recipienten där den största föroreningen tillförs, så kallade Hot Spots.

Syftet är att minska föroreningsbelastningen på recipienten genom att rena dagvattnet där det finns störst behov.

Bakgrund

För att förbättra vattenkvaliteten i vattendrag och sjöar så behöver dagvattnet renas innan det släpps ut till recipient. Hur stor andel av dagvattnet som renas varierar mellan olika kommuner. Med en bättre kunskap om de platser där det finns störst behov av att rena dagvattnet kan kommunen med relativt få anläggningar få en stor förbättring av vattenkvaliteten.

Emåförbundet har tagit fram analyser över "Hot spots" i kommuner som är medlemmar i förbundet. Alla rapporter ligger på förbundets [hemsida](#). I huvudrapporten beskrivs den metod som Emåförbundet har använt. De ingående parametrarna i metoden är:

- Total föroreningsmängd.
- Recipientens naturvärde.
- Recipientens rekreativvärde.
- Retention.

Ytterligare ett underlag till analysen kan vara mängd hårdgjord yta i närheten av vissa verksamheter. Ett sätt att minska belastningen på Hot Spotsen är att minska andelen hårdgjord yta i närområdet av hot spotsen.

Jönköpings kommun, som exempel, har tagit fram ett lokalt åtgärdsprogram för Dunkehallaån. Programmet anger olika källor och dess påverkan på vattendraget utifrån en mall. Därefter kontrolleras dessa halter med databasen VISS (Vatteninformationssystem Sverige) så man vet vad belastningen är från de olika områdena och vad man behöver åtgärda först.

Genomförande

- a) Varje kommun identifierar sina dagvattenflöden och "hot spots", det vill säga punkter där dagvattnet och omgivande mark förväntas ge störst problem med föroreningar. Underlag för analysen kan vara lågpunkter och om det i avrinningsområdet finns förorenade områden, stora hårdgjorda ytor eller verksamheter som riskerar att förorena dagvattnet.
- b) Kommunen kartlägger föroreningsinnehåll på hot spoten genom att analysera vad det finns för verksamheter och markanvändning uppströms.
- c) Kommunen upprättar en handlingsplan för att frigöra mark och anlägga dagvattenrening på de utpekade platserna. Planen kan användas som underlag eller ingå i lämplig plan eller strategi till exempel VA-plan, dagvattenstrategi etcetera.

Ansvariga aktörer

Kommunerna

Effekt och uppföljning

Enligt vattenmyndigheternas påverkansanalys så är dagvatten en av de viktigaste källorna till särskilt förorenande ämnen i länets båda vattendistrikt. Att minska belastningen från dagvattnet ger effekt i recipienter och vattenförekomster nedströms.

Genomförd: a-c är genomförd.

Genomförd till mer än hälften: a och b är genomförd.

Påbörjad: a är genomförd.

Mål som åtgärden bidrar till

Åtgärden bidrar utöver Levande sjöar och vattendrag även till Giftfri miljö samt Ingen övergödning. I relation till Agenda 2030 bidrar åtgärden framför allt till mål 6 Rent vatten och sanitet för alla samt mål 15 Ekosystem och biologisk mångfald. Åtgärden bidrar även till att uppnå vattenförvaltningens miljö kvalitetsnormer.

Kostnad och finansiering

Kostnaden beror till stor del på hur många hot spots som identifieras. Genom åtgärden kan resurser för konkreta åtgärder koncentreras till de platser där de gör störst nytta. Åtgärden bidrar därigenom till en större kostnadseffektivitet.

LOVA kan vara en finansieringsmöjlighet.

Information om natur- och kulturvärden i vatten genom vattendragsvandringar

Syfte och mål

Syftet är att få markägare mer intresserade av att genomföra åtgärder samt att öka intresset för vattenfrågor hos specifika grupper av allmänheten.

Målet är att genomföra tio vattendragsvandringar.

Bakgrund

Vattendragsvandringar genomförs ofta inför åtgärder men kan även genomföras för att öka intresset hos allmänheten. Vid vattendragsvandringar brukar det finnas olika stationer, till exempel kantzoner, kulturmiljö, återställning efter fysisk påverkan samt information om bland annat vattenförvaltning och kalkning. Även klimatförändringarnas effekter, hur påverkas den här platsen av en översvämning eller torka, är en viktig fråga att lyfta. Vandringen är ofta starten på en dialog med markägare och olika intressenter. Det kan även vara en idé att genomföra vandringar i områden där det idag inte planeras för konkreta åtgärder. Om markägare får ökat intresse så kan det leda till att de själva tar initiativ till att genomföra åtgärder.

Vandringarna kan kompletteras med innepass med föreläsningar för inbjudna personer och sedan en vattendragsvandring där även allmänheten inbjuds.

På en del håll i länet finns det färdiga slingor eller särskilt lämpliga områden, som till exempel demonstrationsområdet Lövhult, i Nässjö kommun, som kan användas.

Inom ramen för EU-projektet GRIP on Life har flera vattendragsvandringar genomförts i länet.

Genomförande

Länsstyrelsen tillsammans med berörd kommun ska under programperioden, 2023 till och med 2027, genomföra minst tio vattendragsvandringar i länet. Dessa kan ske i samarbete med Södra och intresserade kommuner.

Ansvariga aktörer

Länsstyrelsen

Effekt och uppföljning

Effekten av att informera markägare och allmänhet handlar om ökad medvetenhet och en mer positiv inställning till naturvårdsinsatser. För att konkreta åtgärder i sjöar och vatten ska kunna genomföras behövs markägarens tillstånd och engagemang.

Genomförd: Tio vattendragsvandringar är genomförda.

Genomförd till mer än hälften: Sex vattendragsvandringar är genomförda.

Påbörjad: En vattendragsvandring är genomförd.

Mål som åtgärden bidrar till

Åtgärden bidrar utöver Levande sjöar och vattendrag till Ingen övergödning. I relation till Agenda 2030 bidrar åtgärden framför allt till mål 6 Rent vatten och sanitet för alla samt mål 15 Ekosystem och biologisk mångfald.

Kostnad och finansiering

Åtgärden kan delvis finansieras av projektet GRIP on LIFE.

Kunskapslyft för åtgärder mot övergödning i jordbruket

Syfte och mål

Syftet med åtgärden är att fler konkreta åtgärder mot övergödning ska genomföras i jordbruket i länet.

Målet är att anordna en informations-/demo-/samverkansträff för markägare i respektive geografiskt område (4 st) som av Länsstyrelsen pekats ut som prioriterade i arbetet mot övergödning.

Bakgrund

Länsstyrelsen har fyra avrinningsområden i länet som har pekats ut som särskilt viktiga för övergödning åtgärder. Områdena är: Landsjön med Lyckåsån, Solgenån övre till Emån, Lillån Huskvarna – Nässjöån, Lillån Draven till Bolmen. I de här avrinningsområdena finns behov av att fler åtgärder mot övergödning genomförs inom jordbruksverksamheten.

Det finns många åtgärder som lantbrukare kan göra och som borde genomföras i högre grad. Genom att sprida goda exempel på åtgärder så kan genomförandet öka. Många åtgärder ger också fördelar för jordbrukaren genom till exempel mindre förlust av näringsämnen och bättre skördar.

Exempel på ämnen som kan tas upp vid träffar är information om att anlägga integrerade skyddszoner, sedimentfällor och skyddszoner, nyttor med och genomförande av dränering av jordbruksmark, skonsamt underhåll av diken och åar, återställande av våtmarker, eller användning av strukturkalk och biokol.

Genomförande

Länsstyrelsen, i samverkan med LRF, anordnar minst en träff under programperioden, för varje område som är utpekat av Länsstyrelsen.

Markägare i det aktuella området bjuds in, till exempel via lokal LRF-krets. Om det bedöms lämpligt kan inbjudan även gå till en bredare målgrupp. Ämnen som tas upp vid träffarna ska vara aktuella och relevanta för just det området som träffen huvudsakligen genomförs för, och vara av betydelse för att minska näringsläckage från jordbruket till ytvatten.

Genomförandet kan även ske i samverkan med vattenråden, kommunerna, Regionen och andra organisationer där det bedöms lämpligt.

Material från projektet Greppa näringen kan användas vid träffarna. Greppa näringen kan även bjuda in föreläsare eller liknande till träffarna.

Ansvariga aktörer

Länsstyrelsen*, LRF

Effekt och uppföljning

SLU konstaterar i sin [kontinuerliga miljöövervakning](#) att kväve- och fosforförluster minskar mest där flest åtgärder har satts in.

Genomförd: Minst en träff i varje område har genomförts.

Genomförd till mer än hälften: Två träffar har genomförts

Påbörjad: Planering för en träff har påbörjats.

Mål som åtgärden bidrar till

Åtgärden bidrar utöver Ingen övergödning till Ett rikt odlingslandskap, Levande sjöar och vattendrag samt Begränsad klimatpåverkan. I relation till Agenda 2030 bidrar åtgärden framför allt till mål 14 Hav och marina resurser samt mål 15 Ekosystem och biologisk mångfald.

Kostnad och finansiering

Länsstyrelsens genomförande av åtgärden görs som en del i vattenförvaltningsarbetet. Stöd kan även ges genom stödet till Lokala vattenvårdsåtgärder LOVA och Greppa näringen.

Miljöhänsyn i skogsbruket och funktionella kantzoner

Syfte och mål

Syftet är att anordna träffar med skogsägare där Skogsstyrelsen, Länsstyrelsen och Södra deltar gemensamt.

Målet är att öka miljöhänsynen i skogsbruket i länet.

Bakgrund

Gränsen mellan mark och ett vattendrag kallas för kantzon. Kantzonen är viktig för hur vattendraget mår och kan utformas så att det blir särskilt gynnsamt för livet i vattendraget. Hur kantzonen utmed ett vattendrag är utformad påverkar till exempel erosion, vattnets temperatur genom beskuggning, och pH-värde samt hur mycket föroreningar som rinner ut i vattnet - faktorer som har betydelse för hur växter och djur i och omkring vattendraget mår. En kantzon kallas funktionell om den bidrar till en bra livsmiljö.

Skogsbruket kan påverka sjöar och vattendrag negativt om man inte visar hänsyn. Med god planering och enkla åtgärder går det minska eller förhindra påverkan. Skogsnäringen har tagit fram [målbilder](#) för god miljöhänsyn i skogsbruket. Flera av dem berör vatten. En [målbild](#) handlar om kantzoner. Det finns även målbilder som handlar om "körning i skogsmark", "överfart över vattendrag vid terrängkörning" samt "dikesrensning och skyddsdikning".

Utvärdering av målbilder pågår just nu för att se om de behöver justeras och för att se hur de har använts.

Inom projektet GRIP on LIFE har man tagit fram demonstrationsområden som kan användas för att informera om det som ingår i målbilderna. Funktionella kantzoner är huvudpunkten för demområdena.

I länet så finns ett demonstrationsområde i Svanån, i sydvästra delen av länet.

Genomförande

Skogsstyrelsen anordnar minst två träffar för skogsägare vid demonstrationsområdena, under programperioden. Även Länsstyrelsen deltar vid dessa träffar där information från målbilderna diskuteras. Södra bjuds in till träffarna.

Ansvariga aktörer

Skogsstyrelsen*, Länsstyrelsen

Effekt och uppföljning

I skogslandskapet finns olika vattenmiljöer. Tillämpningen av miljöhänsyn har stor betydelse för den biologiska mångfalden och rätt utformad och på rätt plats är den ett mycket viktigt komplement till olika skyddsformer. För flera arter är god miljöhänsyn en förutsättning för att de ska kunna fortleva i beståndet efter avverkning.

Genomförd: Två träffar är genomförda.

Genomförd till mer än hälften: En träff är genomförd.

Mål som åtgärden bidrar till

Åtgärden bidrar utöver Levande sjöar och vattendrag också till Levande skogar och Ett rikt växt- och djurliv. I relation till Agenda 2030 bidrar åtgärden framför allt till mål 15 Ekosystem och biologisk mångfald.

Kostnad och finansiering

Kostnaden bedöms som låg då genomförandet endast kräver ett fåtal arbetstimmar.

Natur- och kulturvärden i ett landskapsperspektiv

Syfte och mål

Målet är att genom kunskapsspridning få markägare och markbrukare att uppmärksamma hur olika funktioner hänger samman i landskapet och hur deras arbete kan påverka helheten och bidra till olika nyttor utifrån ett landskapsperspektiv. Syftet med åtgärden är att inspirera till initiativ som främjar ett ekologiskt fungerande landskap med stor artrikedom och variation av olika naturtyper.

Bakgrund

I brukandet av landskapet, precis som i mycket annat, är det lätt att fokusera på det egna området utan att höja blicken. Att samordna sig med andra och ta hänsyn till vad som händer runtomkring är ofta tidskrävande och kräver kompromisser. Det finns ett behov av att jobba mer på landskapsnivå för att öka effekten av åtgärder som görs för att gynna natur- och kulturvärden och för att prioritera rätt åtgärder till rätt plats. Genom att markägare och markbrukare får möjlighet till en gemensam syn på landskapets naturvärden och vilka naturtyper och arter som bör prioriteras, skapas förutsättningar för att alla drar åt samma håll, vilket ger en effektivare naturvård.¹⁴

Ett sätt att jobba med detta är att öka kunskapen och förståelsen för hur naturvärden, ekosystemtjänster och grön infrastruktur hänger ihop på landskapsnivå genom att uppmärksamma markägare och brukare på hur deras arbete ingår i en helhet. Det är deras åtgärder som styr vilket landskap vi får, ett landskap som inte känner några ägo gränser.

Skogen är den landskapstyp som har flest arter knutna till sig, följt av odlingslandskapet. Enligt den senaste rödlistan hyser skogslandskapet flest rödlistade artgrupper samtidigt som utvecklingen inom odlingslandskapet är negativ sett till hur livskraftiga arterna är. Bland kärlväxterna är det i jordbrukslandskapets naturbetesmarker och åkermarker som flest rödlistade arter återfinns. De överlägset största negativa påverkansfaktorerna för de rödlistade arterna är avverkning av skog och igenväxning av naturbetesmarker. Hur skog och jord brukas är därför helt avgörande för möjligheterna att främja den biologiska mångfalden.

I Jönköpings län präglas odlingslandskapet av små åker- och betesmarksskiften i ett i övrigt skogsdominerat landskap, även om undantag finns med jordbruksdominerade områden. Den småbrutna karaktären gör landskapet sårbart för fragmentering. Upphör hävden på en eller ett par närliggande gårdar finns det stor risk att avstånden mellan de kvarvarande öppna betesmarkerna blir för långt för att arter ska kunna sprida sig. Risken finns då att små populationer isoleras och på sikt dör ut.

Vattenmiljöer är mycket värdefulla för den gröna (blå) infrastrukturen, inte bara för vattenlevande arter utan också för landlevande arter som rör sig i kantzoner utmed vattendrag. De är dessutom i allra högsta grad känsliga för vad som händer på landskapsnivå. Eftersom vatten rör på sig och transporterar till exempel näringsämnen kan även sjöar och åar som ligger långt från ett odlingslandskap påverkas av hur dess mark brukas.

¹⁴ Naturvårdsverket (2023). [Varför är det viktigt med grön infrastruktur?](#)

Genomförande

En till två bygdeträffar genomförs årligen med fokus på biologisk mångfald utifrån ett landskapsperspektiv och platsens unika förutsättningar.

Kommentar till genomförande

Olika aktörer med lokal kännedom kan bjudas in att delta i såväl planering som genomförande beroende på inriktning.

Berörda aktörer

Länsstyrelsen i Jönköpings län, Skogsstyrelsen, kommuner

Effekt och uppföljning

Genom att de som brukar landskapet får mer kunskap och förståelse för hur biologisk mångfald och ekosystemtjänster kan stärkas i ett landskapsperspektiv förväntas åtgärden leda till en stärkt grön infrastruktur. Bygdeträffarna förväntas leda till ett ökat antal rådgivningar, som i sin tur kan leda till ett anpassat brukande av landskapet. Detta kan bidra till att stärka den biologiska mångfalden i skogs- och odlingslandskapet.

Åtgärden följs upp genom antalet bygdeträffar som genomförts i länet samt genom antalet rådgivningar som genomförts i området efter bygdeträffarna. Effekten av åtgärden kan även följas upp genom till exempel enkäter som fylls i under eller efter bygdeträffarna.

Betesmarker och slåtterängar samt Fåglar och fjärilar är indikatorer inom miljömålet för ett Rikt odlingslandskap som kan användas vid effektuppföljning av åtgärden. Även indikatorn *Häckande fåglar i skogen* inom miljömålet Levande skogar är relevant för åtgärden.

Genomförd (G): Fem bygdeträffar har hållits i olika delar av länet. De deltagare som önskar enskild rådgivning har fått besök. Minst sex rådgivningar per område har genomförts.

Genomförd till hälften (H): En till fem bygdeträffar har hållits. Alla som önskar enskild rådgivning har inte fått besök.

Påbörjad (P): Planering av bygdeträffarna pågår.

Ej påbörjad (E)

Mål åtgärden bidrar till

Miljömål: Ett rikt odlingslandskap, Ett rikt växt och djurliv, Bara naturlig försurning, Ingen övergödning, Myllrande våtmarker, Levande sjöar och vattendrag

Agenda 2030: mål 11. Hållbara städer och samhällen, mål 15. Ekosystem och biologisk mångfald, mål 17. Genomförande och globalt partnerskap

Särskilda strategier som åtgärden bidrar till: Smålands trä- och skogsstrategi

Kostnad och finansiering

Inom ramen för ordinarie verksamhet.

Rätt våtmark på rätt plats

Syfte och mål

Syftet med åtgärden är att minska klimatgasutsläpp, vidta åtgärder för flödesutjämning samt främja biologisk mångfald, näringsretention och grundvattenbildning. Åtgärden syftar även till att främja friluftsliv och rekreation där det är lämpligt. Målet är att accelerera anläggnings- och restaureringsarbetet och att rätt typ av våtmark anläggs på rätt plats.

Bakgrund

Våtmarker fyller en viktig funktion för den biologiska mångfalden och är bland de artrikaste miljöerna i Sverige. Våtmarker fyller dessutom andra viktiga funktioner i landskapet och bidrar till olika ekosystemtjänster som vattenrening, skydd mot både torka och översvämning och minskande utsläpp av växthusgaser. Våtmarker utgör också attraktiva naturområden för rekreation och friluftsliv. Anläggande av våtmarker är därför en viktig del av det nationella miljö- och klimatarbetet, men en viktig förutsättning för ett effektivt resultat är att rätt typ av våtmark anläggs på rätt plats.

I Länsstyrelsens uppdrag ingår att samordna och leda arbetet med anläggning och restaurering av våtmarker i länet. Från 2025 finns en regional våtmarksstrategi som syftar till ett ändamålsenligt anläggande och restaurerande av våtmarker¹⁵. I samverkan med Skogsstyrelsen arbetar Länsstyrelsen också med kunskapshöjande insatser och att sprida information om återvätning till bland annat markägare.

Genomförande

Genomförandet av åtgärden innebär att Länsstyrelsen och Skogsstyrelsen ger vägledning, styrning och rätt förutsättningar för restaurering av våtmarker till exempelvis kommuner och markägare.

- a. Aktivitetsplanen inom ramen för våtmarksstrategin ska genomföras under programperioden. Länsstyrelsen ska verka för samarbeten med andra aktörer för att bidra till strategins mål.
- b. Länsstyrelsen bjuder in berörda till en samverkansgrupp inom ramen för våtmarksstrategin med syfte att utbyta erfarenheter, sprida information och bygga upp kunskap om våtmarker.
- c. Länsstyrelsen genomför informationsinsatser om restaurering av våtmarker riktad till bland annat markägare. Detta kan göras genom exempelvis information på webben, fysiska informationsträffar och fältdagar.
- d. Länsstyrelsen utför en GIS-analys för att få fram ett kartunderlag med dikad torvmark som ägs av företag. Resultatet av analysen används i syfte att genomföra uppsökande verksamhet mot företag.
- e. Länsstyrelsen tar fram en rutin för hur myndigheten ska arbeta med att avveckla eller ompröva markavvattningsföretag.
- f. Länsstyrelsen tar fram vägledningsmaterial om restaurering och anläggning av våtmark riktad till verksamhetsutövare. Materialet ska publiceras på Länsstyrelsens externa webbplats
- g. Länsstyrelsen och kommunerna uppmuntrar projektägaren att gynna tillgänglighet och friluftsliv vid anläggning av våtmark där det är lämpligt.

¹⁵ Länsstyrelsen (2025). [Våtmarksstrategi för lönköpings län](#)

- h. Länsstyrelsen och Skogsstyrelsen genomför uppsökande verksamhet utanför skyddade områden i syfte att öka andelen restaurerad torvmark.

Kommentar till genomförande

Kommunerna ses som viktiga samarbetspartners i åtgärden. De kan bidra genom delaktighet i samverkansgrupp, spridning av information till markägare och främjandet av tillgänglighet och rekreation vid lämpliga våtmarksprojekt.

Berörda aktörer

Länsstyrelsen, Skogsstyrelsen, kommuner

Effekt och uppföljning

Åtgärden förväntas leda till att andelen våtmarker med god funktion ökar i länet genom restaurering och anläggning som baseras på rådgivning, tillgängliga underlag och informationsinsatser ur ett landskapsperspektiv.

Uppföljning av återvätning av torvmark kan ske årligen. Göteborgs universitet har framtaga målvärden som kan användas för att kunna följa hur stor andel av den dikade torvmarken som har restaurerats genom återvätning. Resultaten kan sedan relateras till klimatmålen för 2030 och 2045.

Som uppföljning går det också att använda antalet hektar mark som restaurerats eller fått nyanlagda våtmarker inom, respektive utanför, skyddade områden.

Genomförd (G): Samtliga aktiviteter är genomförda under programperioden.

Genomförd till hälften (H): Hälften av aktiviteterna är genomförda.

Påbörjad (P): Minst en av aktiviteterna är påbörjad.

Ej påbörjad (E)

Mål åtgärden bidrar till

Miljömål: Ett rikt växt- och djurliv, Myllrande våtmarker, Begränsad klimatpåverkan

Agenda 2030: Mål 15. Ekosystem och biologisk mångfald, Mål 6. Rent vatten och sanitet, Mål 3. Hälsa och välbefinnande

Särskilda strategier som åtgärden bidrar till: Regional våtmarksstrategi för Jönköpings län.

Kostnad och finansiering

Bidragssystemet – LONA och LOVA, strategisk plan för den gemensamma jordbrukspolitiken (CAP), Skogsstyrelsens bidrag.

Samverkan mellan olika aktörer kring vandringshinder

Syfte och mål

Målet är att förbättra kommunikation mellan Länsstyrelsen, kommunerna och Trafikverket för att få till en bättre prioritering, samordning med resurser och kunna genomföra en långsiktig planering gällande arbetet med vandringshinder.

Syftet är att öka sannolikheten för att det är de viktigaste åtgärderna, med störst miljönytta, faktiskt genomförs i länet.

Bakgrund

Vandringshinder i vattendrag är hinder som stänger olika djurarter ute från deras naturliga livs-, lek- och uppväxtområden. Detta orsakar problem för djuren då de är beroende av att kunna vandra fritt för att förbättra sin chans att överleva och reproducera sig. Vandringshinder är på så vis ett hot mot djurarters fortlevnad och därmed den biologiska mångfalden. Vandringshinder kan utgöras av broar, dammar och felkonstruerade vägtrummor.

Tidigare genomförda bedömningar och inventeringar visar att en tredjedel av alla vägpassager utgör definitiva eller partiella vandringshinder för fisk och andra vattenlevande djur, exempelvis bottendjur, groddjur och utter. Åtgärder för att öka vandringsbarheten bidrar både till biologisk mångfald, grön infrastruktur och att nå miljö kvalitetsnormerna för vatten. Vid åtgärdande av vandringshinder kan andra frågor behöva beaktas såsom kulturmiljövärden, risken för spridning av främmande arter och risker för skred och översvämningar.

På länsnivån är kommuner, Länsstyrelsen och Trafikverket viktiga aktörer när det kommer till att åtgärda vandringshinder. Åtgärder kan ge större naturnytta om de kan genomföras samordnat. Därför är det viktigt att alla inblandade aktörer har en god dialog med varandra och gemensam målbild. För att få ett helhetsperspektiv och för att åtgärderna ska kunna göra störst miljönytta är det viktigt att utbyta information och samverka.

I restaureringsarbetet finns det styrgrupper för arbetet i respektive kommun där även Länsstyrelsen deltar. Där diskuteras detaljerade och specifika frågor. Det finns dock behov av att träffas på avrinningsområdesnivå. Även Trafikverket är en viktig part.

Genomförande

Länsstyrelsen och kommunerna träffas en gång per år, avrinningsområdesvis, för att diskutera prioritering och eventuell samordning av åtgärdande av vandringshinder. Inriktningen är att det vid detta forum ska diskuteras övergripande frågor så att man inte fastnar i för mycket detaljer. Det ska finnas tydliga avgränsningar för vad som tas upp på detta forum. Trafikverket bjuds in vid behov, dock minst vart tredje år. Kommunen kan vid behov bjuda in andra aktörer, till exempel vattenvårdsförbund, till dessa träffar.

Ansvariga aktörer

Länsstyrelsen*, kommunerna, Trafikverket,

Effekt och uppföljning

Inventeringar visar att en tredjedel av alla vägpassager utgör definitiva eller partiella

vandringshinder för fisk och andra vattenlevande djur. Genom att åtgärda vandringshinder kan den biologiska mångfalden bevaras.

Länsstyrelsen

Genomförd: Det sker årliga träffar i alla avrinningsområden.

Genomförd till mer än hälften: Det har genomförts träffar i hälften av länets avrinningsområden.

Påbörjad: En samverkansträff har genomförts i ett avrinningsområde.

Mål som åtgärden bidrar till

Åtgärden bidrar utöver Levande sjöar och vattendrag också till Ett rikt växt-och djurliv. I relation till Agenda 2030 bidrar åtgärden framför allt till mål 11 Hållbara städer och samhällen samt mål 15 Ekosystem och biologisk mångfald.

Kostnad och finansiering

Finansiering inom ordinarie budget.

Skydda särskilt värdefull kulturmiljö

Syfte och mål

Åtgärden syftar till att förtydliga förutsättningarna för att tillvarata kulturmiljöns värden i plan- och byggprocessen. Målet är att länsstyrelsen samt länets kommuner ska ha fastställt samt avgränsat särskilt värdefulla kulturmiljöer i GIS-data.

Bakgrund

Tillvaratagandet av allmänna intressen och dess integrering i olika planeringsprocesser är av stor betydelse för en hållbar landskaps- och bebyggelseutveckling. Värdefulla kulturmiljöer kopplade till områden och mark i övrigt ska, vid sidan av riksintressen, så långt som möjligt skyddas mot påtaglig skada och tillvaratas i planerings- och förändringsprocesser. Här avses inte enbart bebyggelse utan även värdefulla landskap som inte utgör riksintresseanspråk.

Länsstyrelsen och kommunerna har möjlighet att peka ut sådana områden och Länsstyrelsen har till uppgift att redovisa statliga anspråk och att tillhandahålla planeringsunderlag. Kommunerna kan också redovisa hur sådana kulturmiljövärden ska hanteras i översiktsplanen.

GIS utgör idag ett centralt redskap både för förmedling och analys.

Genomförande

- a) Kommunerna och länsstyrelserna reviderar, kompletterar och fastställer utpekade värdefulla områden för kulturmiljövärden.
- b) Värdefulla områden för kulturmiljövärden digitaliseras.
- c) Värdefulla områden för kulturmiljövärden redovisas och görs tillgängligt i Länsstyrelsens webb-GIS.

Ansvariga aktörer

Kommunerna, Länsstyrelsen.

Effekt och uppföljning

Åtgärden kommer ge förutsättningar för en mer effektiv hantering av kulturmiljöinformation i till exempel plan- och byggprocessen och motsvarande. Digitalisering och en mer enhetlig presentation av data kommer också underlätta förmedling av kulturmiljövärden samt att utveckla olika användningsområden, till exempel för friluftsliv och rekreation.

G: Länsstyrelsen och kommunerna har fastställt värdefulla områden för kulturmiljövärden. Fastställda områden har digitaliserats. Länsstyrelsen har tillgängliggjort data via webb-GIS.

H: Länsstyrelsen och kommunerna har fastställt värdefulla områden för kulturmiljövärden. Fastställda områden har digitaliserats.

P: Länsstyrelsen och kommunerna har fastställt värdefulla områden för kulturmiljövärden. E: Ej påbörjad.

Mål som åtgärden bidrar till

Miljö kvalitetsmål: God bebyggd miljö, Ett rikt odlingslandskap och Levande sjöar och vattendrag.

Agenda 2030: mål 11 Hållbara städer och samhällen

Kostnad och finansiering

Uppskattningsvis under 50 000 kronor.

Uppvisningsgårdar i odlingslandskapet

Syfte och mål

Syftet är att synliggöra betydelsen av att fortsätta utveckla livskraftiga jordbruksföretag i länet och deras arbete som bevarar natur- och kulturvärden. Åtgärden ska möjliggöra och skapa förutsättningar för ett nätverk av uppvisningsgårdar i länet som ökar tillgängligheten och förståelsen för odlingslandskapet och det moderna jordbruket. Målet är en ökad kunskap om odlingslandskapets natur, historia, framtid samt allemansrätten hos både allmänhet, politiker och tjänstemän.

Bakgrund

Sedan 1975 har antalet jordbruksföretag i Jönköpings län minskat med 61 procent. Under hösten 2023 upplevde lantbrukarna dessutom den lägsta lönsamheten sedan krisåret 2016¹⁶. Dålig lönsamhet ökar risken för avveckling, inte minst bland mindre jordbruksverksamheter. Till följd av att jordbruksföretag lägger ner ökar risken för igenväxning och fragmentering i landskapet. Samtidigt försämras också förutsättningarna för den lokala livsmedelsproduktionen. För att vi ska kunna bibehålla ett öppet och variationsrikt odlingslandskap som tillhandahåller en mängd olika ekosystemtjänster behöver det därför också finnas en mångfald av olika jordbruksföretag.

Odlingslandskapet kan ha höga värden för friluftsliv. Många söker odlingslandskapets estetiska, rofyllda och variationsrika värden. Dessa värden är kopplade till höga natur- och kulturmiljövärden och är beroende av att markerna hävdas och hålls öppna. Odlingslandskapet är i dagsläget inte lika tillgängligt som till exempel skogslandskapet, vilket gör det svårare för allmänheten att uppleva det. Det finns därför ett behov av att möjliggöra besök i odlingslandskapet på egen hand eller genom studiebesök i större utsträckning än vad som idag är möjligt.

Ett sätt att sprida kunskap och få inblick i hur ett lantbruk fungerar är att erbjuda olika målgrupper tillfällen att besöka uppvisningsgårdar runt om i länet. På så sätt kan kunskap och förståelse spridas om vikten av att bevara värdefulla odlingslandskap vilket gynnar både den biologiska mångfalden och livsmedelsproduktionen i länet. Åtgärden är också ett sätt att minska avståndet mellan stad och land samt möjliggöra för alla, oavsett socioekonomisk situation, att få möjlighet att besöka ett lantbruk för att se hur en sådan verksamhet fungerar.

Åtgärden bygger bland annat på erfarenheter från projektet *Mer ekologiskt i Jönköpings län*¹⁷.

Genomförande

- 1) En styrgrupp utses inom ramen för klustret Nära till bra mat som tar fram kriterier för uppvisningsgårdar utifrån till exempel inventering och kartläggning av viktiga/hotade arter, natur- och kulturvärden, livskraftiga jordbruksföretag, tillgänglighet och möjligheten att ta emot besökare.
- 2) Region Jönköpings län och potentiella uppvisningsgårdar tar fram enskilda överenskommelser.
- 3) Styrgruppen tar fram samverkansformer för att hitta ekonomiska lösningar för att kunna genomföra studiebesöken.

¹⁶ [Lantbruksbarometern hösten 2023](#)

¹⁷ Region Jönköpings län (2025). [Mer ekologiskt i Jönköpings län](#).

- 4) Styrgruppen utreder finansiering av tillgänglighetsanpassning på utvalda uppvisningsgårdar.
- 5) Styrgruppen tar fram stöd för digitala och fysiska studiebesök hos uppvisningsgårdarna för skolor och andra målgrupper. Upplägget ska innehålla ämnesområden som behandlar natur- och kulturvärden samt allemansrätten. Lärare och elever behöver inkluderas i planeringen.
- 6) Styrgruppen synliggör utvalda gårdar som besöksmål i kommunerna för till exempel allmänhet, lärare och elever.

Kommentar till genomförande

1. Kommunerna är viktiga samarbetsaktörer i åtgärden och kan bidra med spridning och synliggörande av gårdar som besöksmål i respektive kommun.

Berörda aktörer

Region Jönköpings län, Länsstyrelsen i Jönköpings län, kommuner, LRF, Ekologiska Lantbrukarna, Smålands Turism, Hushållningssällskapet, samarbetspartners inom livsmedelsstrategin

Effekt och uppföljning

Åtgärden förväntas leda till att det finns uppvisningsgårdar som är tillgängliga för studiebesök eller som allmänheten kan besöka i länet. Detta i sin tur förväntas leda till ökad efterfrågan på lokalproducerad och ekologisk mat från besökare, samt ökad lönsamhet för deltagande jordbruksföretag genom exempelvis gårdsförsäljning eller annan verksamhet. I förlängningen leder detta till ökad hållbarhet i livsmedelssystemet.

Det nya arbetssättet som åtgärden leder till gör att studiebesök och kompetensutveckling erbjuds regelbundet i alla kommuner och fler grupper i samhället får kännedom om både allemansrätten och natur- och kulturvärden i landskapet.

Nätverket av uppvisningsgårdar förväntas även leda till att odlingslandskapet utgör en starkare resurs för besöksnäringen i länet.

Genomförd (G): Uppvisningsgårdar finns tillgängliga för studiebesök eller för allmänheten att besöka på egen hand runt om i länet.

Genomförd till hälften (H): Överenskommelser med uppvisningsgårdar finns. Rutin för studiebesök är framtagna och förslag till finansieringsmodell finns framtaget.

Påbörjad (P): En styrgrupp har utsetts och kriterier för uppvisningsgårdar är framtagna.

Ej påbörjad (E)

Mål åtgärden bidrar till

Miljömål: Ett rikt odlingslandskap, Ett rikt växt- och djurliv

Agenda 2030: mål 2. Ingen hunger, mål 4. God utbildning, mål 12. Hållbar konsumtion och produktion, mål 15. Ekosystemtjänster och biologisk mångfald samt mål 16. Fredliga och inkluderande samhällen

Särskilda strategier som åtgärden bidrar till: Regional livsmedelsstrategi för Jönköpings län 2030, Besöksnäringstrategin

Kostnad och finansiering

LONA-bidrag till kommunerna.

Finansieringsmöjligheter via Region Jönköpings län, kommunala medel för verksamheter.

Vandringshinder i det kommunala vägnätet

Syfte och mål

Syftet är att stärka den biologiska mångfalden och gröna infrastrukturen genom att förbättra konnektiviteten och därigenom möjligheterna för organismer att förflytta sig genom vattendragen. Målet är att alla kommuner ska genomföra åtgärder för att minska vandringshindren i det kommunala vägnätet.

Bakgrund

Vandringshinder i vattendrag är hinder som stänger olika djurarter ute från deras naturliga livs-, lek- och uppväxtområden. Detta orsakar problem för djuren då de är beroende av att kunna vandra fritt för att förbättra sin chans att överleva och reproducera sig. Vandringshinder är på så vis ett hot mot djurarters fortlevnad och därmed den biologiska mångfalden. Vandringshinder kan utgöras av broar, dammar och felkonstruerade vägtrummor. Tidigare genomförda bedömningar och inventeringar visar att en tredjedel av alla vägpassager utgör definitiva eller partiella vandringshinder för fisk och andra vattenlevande djur, exempelvis bottendjur, groddjur och utter. Detta gäller troligtvis även i det kommunala vägnätet, där kommunen har ett ansvar. I den nationella Biotopkarteringsdatabasen finns en hel del uppgifter om karterade vägpassagers passerbarhet både för fisk och för landlevande organismer såsom utter. Här ingår även vägpassager i det kommunala vägnätet i den mån de har omfattats av genomförda biotopkarteringar.

Åtgärder för att öka vandringsbarheten bidrar både till biologisk mångfald, grön infrastruktur och att nå miljö kvalitetsnormerna för vatten. Vid åtgärdande av vandringshinder kan andra frågor behöva beaktas såsom kulturmiljövärden, risken för spridning av främmande arter och risker för skred och översvämningar.

Åtgärder vid biotopkarterade vandringshinder i Jönköpings län finns med i Länsstyrelsens samlade åtgärdsplan för vatten (SÅV). Enligt SÅV-metodiken finns det möjlighet att göra en prioritering av vandringshinder att åtgärda.

Åtgärden är en fortsättning på en åtgärd i Grön handlingsplan (2018–2022) som går ut på att kommunerna ska inventera och prioritera åtgärdandet av vandringshinder i det kommunala vägnätet. Då flera kommuner inte fullt ut har genomfört åtgärden, eller tidigare inte åtagit sig åtgärden, tas åtgärden med även i detta åtgärdsprogram.

Genomförande

- a) Kommunerna inventerar vilka vandringshinder för fisk och andra vattenlevande djur, inklusive utter, som finns i det kommunala vägnätet. Detta är en fortsättning på åtgärd 1 i Grön handlingsplan.
- b) Kommunerna tar fram en plan för att åtgärda de vandringshinder som inventeringen har pekat ut. Planen ska tas fram i samråd med Länsstyrelsen och vid planering och prioritering av åtgärderna bör man utgå från den prioriteringsmetodik som finns i Länsstyrelsens samlade åtgärdsplan för vatten (SÅV).
- c) Kommunerna ska ha påbörjat att åtgärda minst ett vandringshinder.
- d) Länsstyrelsen bidrar med stöd till kommunerna vid genomförandet av åtgärden, bland annat genom förslag på prioriteringsordning och inspel vid framtagande av åtgärdsplanen.

Kommunerna kan involvera eller ta hjälp av andra berörda aktörer i genomförandet, som till exempel vattenvårdsförbund.

Ansvariga aktörer

Kommunerna (a-c), Länsstyrelsen (d)

Effekt och uppföljning

Åtgärden följs upp genom åtgärdswebben. Antalet vandringshinder som åtgärdas och den ökade sträckan som är vandringsbar kan mätas.

Kommunerna

Genomförd: Minst ett vandringshinder har påbörjats att åtgärdas. Plan och prioritering är framtagen.

Genomförd till mer än hälften: En plan för att åtgärda vandringshindren och en prioritering är framtagen.

Påbörjad: Inventering och planen är framtagen men prioriteringen är inte klar.

Mål som åtgärden bidrar till

Åtgärden bidrar utöver Levande sjöar och vattendrag också till Ett rikt växt-och djurliv. I relation till Agenda 2030 bidrar åtgärden framför allt till mål 11 Hållbara städer och samhällen samt mål 15 Ekosystem och biologisk mångfald.

Målkonflikter

Kulturmiljö är en aspekt man behöver ta hänsyn till.

Kostnad och finansiering

LOVA eller LONA är en möjlig finansiering av åtgärder. Båda söks via Länsstyrelsen.

Verka för att stärka skogens olika ekosystemtjänster

Syfte och mål

Syftet är att skapa förutsättningar för ökad biologisk mångfald och vidmakthållande av ekosystemtjänster genom att verka för ökad variation i skogslandskapet. Detta kan göras genom ett ökat inslag av lövträd, ökad användning av hyggesfria metoder samt bevara och utveckla natur- och kulturvärden.

Bakgrund

Ekosystemtjänster, och inte minst de skogliga ekosystemtjänsterna, bidrar med grundförutsättningar för människans hälsa och välfärd. Det är känt att artrika ekosystem är bättre på att tillhandahålla ekosystemtjänster än monokulturer¹⁸. Ju färre arter ett ekosystem innehåller och ju mindre åldersvarierat det är, desto större blir sannolikheten att ett fåtal arter gynnas starkt av de rådande förhållandena. Den regionala årliga uppföljningen för Levande skogar i Jönköpings län visar att läget är allvarligt för skogens fåglar, särskilt för dem som är knutna till död ved och lövrik skog. Ett varierat skogslandskap är viktigt för att säkra skogens förmåga att långsiktigt generera ekosystemtjänster. Samtidigt är det också viktigt att framhärda skogens egenvärde bortom nyttoperspektivet – alla skogens naturliga arter har ett egenvärde och rätt att finnas till.

Åtgärden ligger i linje med den småländska skogsstrategin och dess handlingsplan med särskilt fokus på aktiviteterna under del fem: *”Bevara och stärk våra naturvärden, vårt gemensamma kulturarv och friluftslivet”*. Det är tänkt att åtgärden ska stärka handlingskraften i genomförandet av strategin och bidra till en mer kontinuerlig uppföljning av de insatser som genomförs.

Alla som verkar i skogsbruket ansvarar tillsammans för att bidra till att skogs- och miljöpolitikens produktions- och miljömål ska nås. Sektorsansvaret innebär bland annat att skogsbruket vid skogsbruksåtgärder i genomsnitt förväntas ta större miljöhänsyn än vad lagen kräver. Målbilderna för en god miljöhänsyn inom skogsbruket är en användbar vägledning som gör det lättare för skogsbrukets aktörer att uppfylla sektorsansvaret¹⁹. Dessa målbilder inkluderar också hänsyn till friluftsliv och kulturmiljö. Alla aktiviteter som genomförs inom ramen för åtgärden ska genomsyras av målbilderna.

Genomförande

Åtgärden innebär att olika aktörer som är verksamma i skogslandskapet genomför aktiviteter som syftar till att säkra skogens förmåga att långsiktigt generera ekosystemtjänster, bland annat genom stärkt biologisk mångfald. Aktiviteterna är anpassade till respektive aktörs verksamhet och behov. Det kan dels handla om att genomföra kunskaps- och informationsinsatser, dels att genomföra fysiska insatser.

De listade exemplen på aktiviteter nedan tar avstamp i nulägesanalysen och länets främsta utmaningar kopplade till skogslandskapet, men även i vilka insatser som är mest betydelsefulla utifrån vetenskaplig evidens. Förutsättningar och behov av åtgärder ser olika ut i olika delar av

¹⁸ van der Plas et al. (2016). Jack-of-all-trades effects drive biodiversity–ecosystem multifunctionality relationships in European forests, *Nature Communications*, 7.

¹⁹ Skogsstyrelsen. (2023). [Målbilder för god miljöhänsyn](#).

länet och i olika delar av landskapet. Tanken är inte att de åtgärder och aktiviteter som presenteras i programmet ska genomföras generellt i länet. De ska ses som exempel på prioriterade insatser som kan genomföras där behoven överensstämmer med möjligheterna.

Respektive aktör tar fram en lista på vilka aktiviteter som de avser att genomföra, med årliga prioriteringar.

Exempel på kunskaps-och informationsinsatser

Åtgärden kan innebära att:

- a) Initiera eller delta i åtgärder inom ramen för aktuell handlingsplan i Smålands skogs- och trästrategi med särskilt fokus på aktiviteterna under del fem: *"Bevara och stärk våra naturvärden, vårt gemensamma kulturarv och friluftslivet"*.
- b) Ta fram mångbruksplaner för att underlätta planeringen av naturvård, kulturmiljövård, virkesproduktion och friluftsliv.
- c) Redovisa ekologiska, sociala och kulturella värden i skogsbruksplaner.
- d) Arrangera träffar eller ta fram kunskapsmaterial med fokus på att stärka skogsägares initiativ till egna aktiva val i skogsskötseln.
- e) Utveckla friluftslivsvärden genom skötselplaner i kommunala naturreservat eller kommunala skogsbruksplaner samt genom samverkan.
- f) Tillgängliggöra skog för friluftsutövande så att även personer med fysiska eller kognitiva funktionsnedsättningar eller personer med ingen eller begränsad kunskap i det svenska språket kan utöva friluftsliv.
- g) Utifrån områden där det genomförts praktiska försök med alternativa skogsskötselmetoder nyttja erfarenheter samt utreda hur områdena kan utvecklas vidare.
- h) Utbilda personal i hyggesfri skogsskötsel med fokus på ekonomiska aspekter, skogshistoria, kontinuitetskrävande arter, sociala värden, kulturmiljö, storm- och insektsskador.
- i) Ta fram kommunala riktlinjer för skog kontra solcellsparker.
- j) Genomföra kunskapshöjande aktiviteter med fokus på mångbrukets möjligheter.
- k) Utbilda planerare och entreprenörer i varför brynmiljöer är viktiga för att gynna vilda pollinatörer och för den gröna infrastrukturen.
- l) Lägga till åtgärder som skapar värdefulla skogsbryn för biologisk mångfald och sammanhängande grönstruktur i den ordinarie kommunala skogsskötseln.
- m) Genomföra kunskapshöjande aktiviteter om naturvårdande skötsel, till exempel hur naturliga processer såsom brand, storm eller insektsangrepp kan efterliknas i skogsbruket för att stärka den biologiska mångfalden.
- n) Delta i, eller stödja initiativ för, samverkansmodeller för markägare, jägare och andra aktörer som vill uppnå en bättre balans mellan skog och vilt.
- o) Genomföra dialoger i fält med yrkesverksamma inom skogsbruket. Syftet är att dialogerna ska vara en läroprocess där aktörerna tillsammans tittar på utförda åtgärder och diskuterar dem med utgångspunkt i målbilderna för god miljöhänsyn.

Exempel på fysiska åtgärder

Åtgärden kan innebära att:

- p) Avsätta skogsarealer för att möjliggöra praktiska försök med andra skogsskötselmetoder än trakthyggesbruket.
- q) Gynna föryngring av asp, sälg, rönn och ädelträd samt behålla björk i barrdominerade bestånd.
- r) Återväta dikade våtmarker och sumpskogar.
- s) Anpassa och utföra skogsbruksåtgärder så att mängden död ved och variationen i skogen ökar (exempelvis genom olika trädslag och grovlek).
- t) Visa upp punktobjekt, utsikter och kulturlämningar.
- u) Bevara och skapa skogsbryn.
- v) Veteranisera träd eller frihugga skyddsvärda träd.
- w) Återinföra eller gynna skogsbete.
- x) Genomföra olika typer av naturvårdsbränning.

Berörda aktörer

Skogsstyrelsen, Länsstyrelsen, kommuner, LRF, Region Jönköpings län, idéburen sektor, övriga skogliga aktörer

Effekt och uppföljning

Ökad variation i skogen kan säkra dess förmåga att långsiktigt generera ekosystemtjänster. Ett mer varierat skogslandskap är exempelvis mer artrikt, mer motståndskraftigt mot skador, mer upplevelserikt och bättre rustat för klimatförändringar^{20 21 22}.

Åtgärden kan bidra till att uppfylla av Gröna steg för Levande skogar²³. Enligt Gröna steg för Levande skogar ska arealen produktiv skogsmark som undantagits från virkesproduktion eller som sköts med anpassad skötsel för kombinerade mål eller förstärkt hänsyn inom tätortsnära skog öka. Vidare ska skogsbruksåtgärder och naturvårdande skötsel anpassas och utföras så att arealen äldre lövrik skog och arealen yngre lövrik skog på eget skogsinnehav ökar. Ett annat exempel på Gröna steg för Levande skogar är att skogen ska förvaltas på ett sätt som gör att arealen gammal skog med särskild indikation på naturvärde ökar.

Möjliga indikatorer att följa upp och som speglar åtgärds målet är exempelvis andel tjädervänlig mark, häckande skogsfågelarter, genomförda våtmarksåtgärder i skogslandskapet, betespräglad skog och lövskogars skötsel. Även SLU:s riksskogstaxering kan nyttjas för uppföljning.

Aktören ska i uppföljningen ange vilka prioriterade aktiviteter som genomförts under året samt vilka aktiviteter som prioriteras under det kommande året.

²⁰ van der Plas et al. (2016). Jack-of-all-trades effects drive biodiversity–ecosystem multifunctionality relationships in European forests, *Nature Communications*, 7.

²¹ SLU (2017). Hyggesfritt skogsbruk. [En kunskapssammanställning från Sverige och Finland](#).

²² Skogforsk (2019). [Stora värden i lövskogarna](#).

²³ Skogsstyrelsen (2023). [Gröna steg för Levande skogar](#).

Genomförd G): De årliga prioriterade aktiviteterna från aktivitetslistan, eller andra aktiviteter med motsvarande effekt, har genomförts.

Genomförd till hälften (H): Hälften av de årliga prioriterade aktiviteterna från aktivitetslistan eller andra aktiviteter med motsvarande effekt har genomförts.

Påbörjad (P): Årliga prioriterade aktiviteter från aktivitetslistan eller andra aktiviteter med motsvarande effekt har påbörjats.

Ej påbörjad (E)

Mål som åtgärden bidrar till

Miljömål: Levande skogar, Ett rikt växt-och djurliv

Agenda 2030: mål 3. God hälsa och välbefinnande, mål 15. Ekosystem och biologisk mångfald), mål 13. Bekämpa klimatförändringar

Särskilda strategier som åtgärden bidrar till: Smålands trä- och skogsstrategi

Kostnad och finansiering

Skogsstyrelsens bidrag- och stödmöjligheter.

Vidareutveckla den regionala strategin för bevarande av värdefulla vatten

Syfte och mål

Syftet är att bevara värdefulla vattendrag genom att skapa ekologiskt funktionella kantzoner. Fler och bättre kantzoner bidrar till grön infrastruktur för både limniska och landlevande arter.

Målet är att utveckla metoden och fastställa den.

Bakgrund

Strategin för långsiktigt bevarande av värdefulla vattendrag är ett försök att hitta en effektiv modell och ett arbetssätt för att kunna bevara de mest värdefulla vattendragen i länet långsiktigt, enligt miljömålet Levande sjöar och vattendrag. Strategin försöker ta tillvara styrkan det innebär att många markägare tillsammans berörs av och behöver vara delaktiga i bevarandet av vattendragen. Samtidigt är detta i sig en stor utmaning i bevarandearbetet. Strategin kan användas fullt ut i jord- och skogsbruksmark. Fokus i strategin för bevarande av vattendragen ligger på att skapa ekologiskt funktionella kantzoner utmed vattendragen i sin helhet. I strategin föreslås en modell där utgångspunkten är att en detaljerad "Blå" (vatteninriktad) planläggning görs av kantzonerna med syfte att beskriva själva zonen i omfång och hur den ska skötas på kort och lång sikt för att vara ekologiskt funktionell för vattendraget. Avgörande för framgång är att nödvändig skötsel verkligen utförs. I strategin är utgångspunkten att ansvaret är gemensamt. Markägaren har ett stort ansvar och kan också välja att axla det i den omfattning som denne bedömer möjligt medan Länsstyrelsen stöttar upp där så krävs. Genomförandet är tänkt att ske i samarbete med markägarorganisationer och andra intressenter.

Metoden som beskrivs i sin helhet i strategin omfattar följande fem steg:

1. Vattendragsvandring – samarbete med markägarorganisation/er. Viktigt med hög deltagarandel av markägare
2. Blå planläggning
3. Naturvårdsavtal erbjuds till samtliga fastighetsägare (om skötselåtgärder listats i Blå planen)
4. Markägare väljer i samråd med Länsstyrelsen förvaltningsform, med eller utan ersättning
5. Uppföljning och utveckling

Metoden kommer att tillgängliggöras när den är fastställd.

I två vattendrag i länet har arbete enligt metoden påbörjats.

Genomförande

Den metod som har tagits fram i strategin ska tillämpas vid minst två vattendrag i länet under programperioden.

Ansvariga aktörer

Länsstyrelsen

Effekt och uppföljning

Genom att skapa ekologiskt funktionella kantzoner kan värdefulla vattendrag bevaras.

Genomförd: I båda vattendragen ska steg 1–5 i metoden vara genomförda.

Genomförd till mer än hälften: För båda vattendragen ska steg 1–4 i metoden vara genomförda.

Påbörjad: I ett av vattendragen ska steg 1–5 vara genomförda och i det andra vattendraget minst steg 1–2 genomförda.

Mål som åtgärden bidrar till

Åtgärden bidrar utöver Levande sjöar och vattendrag också till Ett rikt växt-och djurliv. I relation till Agenda 2030 bidrar åtgärden framför allt till mål 15 Ekosystem och biologisk mångfald.

Kostnad och finansiering

Finansiering genom ordinarie verksamhet.

Upprätta regionala etappmål för kulturhistoriskt värdefull bebyggelse

Syfte och mål

Åtgärden syftar till att tydliggöra styrningen mot en hållbar utveckling inom miljömålet God bebyggd miljö. Målsättningen är att länets kommuner ska ha nått ett individuellt etappmål inom 2030.

Bakgrund

De nationella kulturmiljömålen överbryggas av de nationella miljö kvalitetsmålen och de kulturpolitiska målen. Kulturmiljömålen avser i första hand statlig verksamhet men även kommuner och näringsliv uppmanas arbeta för att nå målen. Länsstyrelserna har möjlighet att utveckla de regionala förutsättningarna för styrning och uppföljning av kulturmiljömålen. Etablering av regionala indikatorer och etappmål för kulturmiljöns värden är en av flera åtgärder i det regionala arbetet med de nationella kulturmiljömålen.

Etappmål för god bebyggd miljö har tidigare funnits på nationell nivå inom miljömålet God bebyggd miljö. Etappmål för skyddad bebyggelse gör det möjligt för en kommun att planera och genomföra arbetet med kunskapsunderlag.

Värdering, inventering och skydd ger viktiga förutsättningar för att kunna värna, tillvarata och utveckla såväl allmänna kulturmiljövärden som det särskilt värdefulla. Ett begränsat urval av den historiskt värdefulla bebyggelsen skyddas i form av byggnadsminnen. En stor del av den värdefulla bebyggelsen och allmänna kulturmiljövärden hävdas genom planbestämmelser i detaljplan och områdesbestämmelser. Även politiskt antagna kulturmiljöprogram fungerar som skydd för kulturhistoriskt värdefull bebyggelse.

Genomförande

Etappmålet ska vara uppnått till år 2030. Målet är att

- 75 procent av kommunens totala bebyggelse ska vara värderad. Att bebyggelse är värderad innebär att den varit föremål för en övergripande bedömning av kulturmiljövärdet i ett område. Värdering kan samordnas med områdesvis kulturhistorisk karaktärisering och beskrivning.
- 25 procent av kommunens totala bebyggelse är inventerad avseende allmänna och särskilda bebyggelsevärden. Inventering avser i detta sammanhang en registrering av bebyggelsevärden som ligger till grund för bedömning av högre allmänt bebyggelsevärde eller särskilt värdefull bebyggelse.
- Fem procent av den totala bebyggelsen ska vara skyddad genom detaljplan, områdesbestämmelser eller genom utpekande i politiskt antaget planeringsunderlag för kulturmiljövärden eller motsvarande. Åtgärden avser del av etappmålet under programperioden.

Genomförandet omfattar fyra steg:

- a) Kommunen kartlägger omfattningen av värderingar, inventeringar och skydd samt fastställer nivåer för individuellt delmål inom programperioden.
- b) Länsstyrelsen tar fram vägledning för regionala etappmål och genomför utbildning med länets kommuner i syfte att stödja kommunerna i arbetet med etappmålen.
- c) Kommunen inventerar bebyggelse in enlighet med individuellt etappmål.
- d) Kommunen tar fram beskrivningar samt erforderliga skydd för att nå det individuella delmålet under programperioden.

Ansvariga aktörer

Länets kommuner ansvarar för att genomföra kartläggning av inventerad bebyggelse, fastställande av samt inventering, värdering och införande av skydd enligt individuell målsättning.

Länsstyrelsen i Jönköpings län tar fram vägledning och tar initiativ till utbildning för länet kommuner. Länsstyrelsen lämnar bidrag till framtagandet av kulturmiljöunderlag och har utvecklat en metod för översiktlig bebyggelsekaraktärisering.

Effekt och uppföljning

Åtgärden kommer bidra till att ge länets kommuner bättre förutsättningar för att tillvarata kulturmiljövärden i plan- och byggprocessen. Bättre förutsättningar för att tillvarata kulturmiljöns värden i samhällsplaneringen kommer bidra till minskade konflikter i förhållande till andra samhälls- och miljöintressen.

G: Kommunens bebyggelse är inventerad, värderad och skyddad i enlighet med kommunens individuella mål för programperioden.

H: Kommunens bebyggelse är inventerad i enlighet med kommunens individuella mål.

P: Länsstyrelsen har tagit fram och erbjudit vägledning i arbetet med att fastställa etappmål för perioden. Kommunen har kartlagt andelen inventerad, värderad och skyddad bebyggelse samt fastställt individuellt mål under programperioden.

E: Kommunen har inte kartlagt andelen inventerad, värderad och skyddad bebyggelse.

Mål som åtgärden bidrar till

Miljökvalitetsmål: God bebyggd miljö, Ett rikt odlingslandskap och Levande sjöar och vattendrag.

Agenda 2030: mål 11 Hållbara städer och samhällen

Kostnad och finansiering

Kostnaden är beroende av genomförandegraden. Åtgärden som helhet kan innebära en kostnad upp emot 100 000 kronor. Kostnaden kan fördelas över flera år och åtgärden kan samordnas med andra åtgärder inom kulturmiljöområdet i åtgärdsprogrammet.

Upprätta åtgärdsplaner för restaurering

Syfte och mål

Målet är att få till fler åtgärdsplaner till projektlistan samt att underlätta kommunens planering och budgetering av medel för vattenvård.

Syftet är att fler konkreta restaureringsåtgärder genomförs i länet.

Bakgrund

Restaurering av vattendrag genomförs för att återställa vattenmiljöer till ett mer naturligt tillstånd vilket skapar förutsättningar för det naturliga växt- och djurlivet att återhämta sig. Restaurering är även en viktig del av fiskevården och klimatanpassningsarbetet. Vid restaurering behövs ofta underlag tas fram innan insatser genomförs. Ett viktigt underlag är biotopkarteringar som beskriver vattendraget.

Havs- och Vattenmyndigheten har en projektlista som de utgår från när de med kort varsel kan dela ut projektmedel till restaureringsåtgärder. Ofta är det överblivna medel som delas ut. Åtgärderna ska snabbt kunna komma i gång så underlag behöver redan vara framtaget. Nödvärdigt underlag består av en åtgärdsplan som beskriver åtgärdsbehov i området som planen omfattar, samt en enkel beskrivning av de åtgärder som behöver göras. Åtgärdsplaner kan tas fram för vattendrag eller till exempel kalkåtgärdsområden. Genom att stå med på listan ökar chansen att få finansiering till konkreta åtgärder i vattenmiljön.

Länsstyrelsen är den aktör som lägger in objekten på projektlistan.

Genomförande

- a) Kommunerna tar fram minst en ny eller uppdaterad åtgärdsplan för ett vattendrag eller en vattenförekomst och skickar till Länsstyrelsen. De områden som bör prioriteras är värdefulla vatten eller vattenförekomster som inte uppnår god status för hydromorfologi enligt vattenförvaltningens statusklassning.
- b) Länsstyrelsen lägger in åtgärdsplanerna i projektlistan.

Ansvariga aktörer

Kommunerna (a), Länsstyrelsen (b)

Effekt och uppföljning

Genom att upprätta åtgärdsplaner underlättas kommunens planering och budgetering av medel för vattenvård som på sikt skapar nödvändig återhämtning för det naturliga växt- och djurlivet.

Kommunerna

Genomförd: Minst en åtgärdsplan är framtagen och skickad till Länsstyrelsen.

Genomförd till mer än hälften: Åtgärdsplanen är nästan klar.

Påbörjad: Åtgärdsplanen är påbörjad.

Länsstyrelsen

Genomförd: Länsstyrelsen har uppdaterat projektlistan minst en gång per år.

Mål som åtgärden bidrar till

Åtgärden bidrar utöver Levande sjöar och vattendrag också till Ett rikt växt-och djurliv. I relation till Agenda 2030 bidrar åtgärden framför allt till mål 11 Hållbara städer och samhällen samt mål 15 Ekosystem och biologisk mångfald.

Kostnad och finansiering

Arbetstid för framtagande beror på hur mycket material och undersökningar som redan finns framtaget. Syftet med åtgärden är att öka möjligheten till att få externa projektmedel.

Öka kunskapen om konsekvenser av grot-uttag

Syfte och mål

Målet är att aska återförs på större areal i länet.

Syftet är att öka kunskapen hos markägarna.

Bakgrund

Grenar och toppar, grot, är ett så kallat tredje sortiment efter timmer och massaved. Enkelt uttryckt är grot de avverkningsrester som lämnas på hygget om man bara tar ut stamveden.

De senaste åren ha efterfrågan på biobränslen ökat. Flis från grot är ett viktigt bränsle i värmekraftverk vilket innebär ett större uttag av grot än förr. När groten tas ut ur skogen i samband med slutavverkning minskar förrådet av näring och mineraler i marken. Det gör att träden växer sämre. Man riskerar också en försurning av avrinnande vatten.

Det finns många nya skogsägare som inte har så mycket kunskap om vad det blir för konsekvenser av ett grot-uttag och dess koppling till försurning. Vid grot-uttag så rekommenderar Skogsstyrelsen askåterföring. Detta är särskilt viktigt i vissa områden.

Skogsägare kan möta flera aktörer, till exempel virkesinköpare, inom skogsområdet. Det är då värdefullt om dessa aktörer informerar skogsägaren och lyfter fram konsekvenserna av ett grot-uttag samt vad man kan göra åt det.

Genomförande

- a) Skogsstyrelsen anordnar en träff under programperioden med skogliga aktörer (i deras roll som rådgivare) för att diskutera dessa frågor.
- b) Information om grot och konsekvenserna av grot-uttag sprids till markägare genom artiklar i Länsstyrelsens tidning Förvetet, minst två gånger under programperioden.

Ansvariga aktörer

Skogsstyrelsen (a), Länsstyrelsen (b)

Effekt och uppföljning

Omfattande uttag av grot innebär en förlust av näringsämnen och ökad markförsurning genom förlust av baskatjoner. Den biologiska mångfalden riskerar också drabbas då många insekter och svampar lever av och ynglar i grot-materialet. Den kraftiga ökningen av grot-uttag för bränsle jämfört med den lilla areal som askåterförs innebär att utvecklingen inte är långsiktigt hållbar.

Genom att i ökad utsträckning lämna kvar grot i skogen ges förutsättningar för att minska kväveläckage och försurning av marken samtidigt som den biologiska mångfalden bevaras.

År 2017 anmäldes grot-uttag på cirka 4500 hektar i länet, medan aska endast återfördes på cirka 2300 hektar. Det finns ingen information om dessa marker överensstämde men det finns alltså stora områden där grot-uttagets negativa försurningspåverkan inte motverkas av askåterföring.

Skogsstyrelsen

Genomförd: Har anordnat en träff under programperioden.

Genomförd till hälften: Inbjudan till träffen har skickats ut.

Påbörjad: Planering av träffen är inledd.

Länsstyrelsen

Genomförd: Två artiklar är publicerade under programperioden.

Genomförd till hälften: En artikel är publicerad.

Påbörjad: En artikel är påbörjad men är ännu inte publicerad.

Mål som åtgärden bidrar till

Åtgärden bidrar utöver Bara naturlig försurning också till Levande skogar, Ett rikt växt-och djurliv, Frisk luft och Begränsad klimatpåverkan.

I relation till Agenda 2030 bidrar åtgärden framför allt till mål 15 Ekosystem och biologisk mångfald.

Målkonflikter

Begränsad klimatpåverkan – Åtgärden kan leda till ett minskat uttag av biobränslen, vilket kan vara negativt för Begränsad klimatpåverkan.

Kostnad och finansiering

Arbetstid för framtagande av artiklar, cirka 20 h, samt tid för att anordna och delta på träffen.

Ökad kunskap om jordbrukets klimatpåverkan och energieffektiviseringsmöjligheter

Syfte och mål

Åtgärden syftar till att öka kunskapen om långsiktiga och hållbara metoder för jordbruksskötsel, minska växthusgasutsläppen och att energin används på ett effektivare sätt.

Bakgrund

Jordbruket är en viktig näringsgren för länet med möjligheter att bidra i samhällets omställning till fossilfrihet bland annat genom kolinlagring i marken och produktion av förnybar energi.

Jordbruket har potential att minska sin energianvändning och sina utsläpp av växthusgaser genom effektiviseringar och genom att ersätta fossila drivmedel exempelvis i arbetsmaskiner och i anläggningar för torkning och uppvärmning. Dessutom finns goda förutsättningar för utbyggnad av förnybar energiproduktion av biobränsle, sol och vindkraft. Jordbruket har genom dessa produkter potential att bidra till andra branschers omställning till fossilfrihet.

Livsmedelsstrategin för Jönköpings län har som mål att öka produktionen av livsmedel. Det behöver göras på ett hållbart sätt bland annat genom att öka och sprida kunskapen om klimatsmart produktion av livsmedel, öka och sprida kunskapen om jordbrukets förmåga att binda kol i marken, arbeta med utveckling och klimatanpassning av framtidens grödor, arbeta med viltskadeproblematik, gynna den biologiska mångfalden och genom att stötta utvecklingen av en fossilfri maskinpark.

Klimatförändringarna ställer krav på anpassningar inom jordbruket. Ett förändrat klimat kan förväntas öka behovet av bevattning samt utveckling och klimatanpassning av framtidens grödor bland annat med avseende på torkresistens. Även faktorer som växtföljd, markhälsa och jordens mullinnehåll har betydelse för vattenhållande förmåga och produktivitet. Vatten i odlingslandskapet har stor betydelse för både produktion och miljö, inte minst i ett förändrat klimat där vi väntar oss en situation med både mer och mindre vatten i odlingslandskapet vid olika tider på året. Åtgärder och hänsyn till vatten har stor påverkan även på naturvärdena och är en fråga som engagerar många jordbrukare.

Utdikade torv- och mulljordar står för en stor del av växthusgasutsläpp förknippade med jordbruk. Vissa av dessa marker kan vara lämpliga för återvätning till våtmark. Klimat- och miljönyttan med åtgärden ska vägas mot markens produktivitet och brukningsvärde. Våtmarker kan i vissa fall konstrueras för att även kunna användas för bevattning.

Genomförande

Rådgivning och kunskapshöjande inom området kan ske på olika sätt. Nedan listas de områden som är prioriterade under denna programperiod.

a) Seminarserie med olika kunskapsteman:

- Hur kan jordbruket bidra till omställningen med förnybar energi, bränslen och drivmedel? • Markhälsa och kolinlagring i marken.
- Klimatanpassning av framtidens grödor.
- Information om tillgängliga investeringsbidrag med syfte att öka takten i investeringar i

energieffektivisering och drivmedelskonverteringar.

b) Återskapa våtmarker. Seminarier och rådgivning för att öka kunskapen om klimatoch miljöeffekter, vattenvårdande effekter och möjligheter till samordning med vattenuttag för bevattning. Klimat- och miljönyttan med åtgärden ska vägas mot markens produktivitet och brukningsvärde.

c) Ökad hållbar livsmedelsproduktion i enlighet med den regionala livsmedelsstrategin för Jönköpings län 2030. Öka och sprida kunskapen hos lantbrukare om klimatförbättrande metoder och effektiviseringar i jordbruket av såväl ekologisk som konventionellt odlade livsmedel samt öka kunskaperna hos offentliga aktörer och konsumenter.

Ansvariga aktörer

a) Lantbrukarnas Riksförbund*, Länsstyrelsen, Region Jönköpings län (Energikontor Norra Småland) samt kommunerna: Nässjö, Värnamo, Jönköping, Vetlanda, Tranås, Gislaved.

b) Lantbrukarnas Riksförbund *, Länsstyrelsen och Region Jönköpings län

c) Region Jönköpings län*, Länsstyrelsen, Lantbrukarnas Riksförbund

Effekt och uppföljning

G: Minst tre aktiviteter inom alla tre områden a), b) och c) genomförda under programperioden.

H: Totalt är minst fyra aktiviteter inom a) – b) och minst två aktiviteter inom c) genomförda under programperioden.

P: Totalt är minst två aktiviteter inom a) – b) och minst en aktivitet inom c) genomförd under programperioden.

Bidrar även till andra miljö kvalitets- och globala mål för hållbar utveckling

Åtgärden bidrar till globala mål för hållbar utveckling i Agenda 2030, framför allt mål 2 Ingen hunger, 12 Hållbar konsumtion och produktion, 13 Bekämpa klimatförändringarna. Aktuella miljö kvalitetsmål är Begränsad klimatpåverkan, Ett rikt odlingslandskap och God bebyggd miljö. Åtgärden bidrar även till klimatanpassning.

Kostnad och finansiering

Kostnad för aktiviteterna <100 000 kronor samt arbetstid.

Ökad kunskap om skogsbrukets klimatpåverkan och anpassning till ett förändrat klimat

Syfte och mål

Åtgärden syftar till att öka kunskapen om långsiktiga och hållbara skötselmetoder för skogsbruk, minska växthusgasutsläpp och ett skogsbruk som är anpassat efter ett förändrat klimat med hänsyn till den biologiska mångfalden.

Bakgrund

Skogsbruket är en viktig näringsgren för länet och har en viktig roll i omställningen mot mer förnybar energi. Skogen ska räcka till i omställningen och den ska samtidigt verka för kolinlagring men inte missgynna den biologiska mångfalden. Skogsbruket har stor potential att minska sina utsläpp genom bland annat effektivisering och att ersätta fossila drivmedel i arbetsmaskiner.

Skogen har en viktig roll i omställningen till ett fossilfritt samhälle. För Sveriges möjligheter att nå mål om fossilfrihet och en minskad klimatpåverkan är det viktigt med livskraftigt skogsbruk som även i framtiden kan leverera förnybar råvara. Åtgärder för att säkerställa en hög produktion även i ett förändrat klimat handlar i många fall om klimatanpassning. Klimatanpassning handlar i sin tur om flera olika delar så som val av plantmaterial, hur man hanterar förändrade vattenförhållanden, nya skadegörare, viltskador på växande skog och kraftigare stormar osv, men det handlar inte minst om det som kallas ståndortsanpassning, vilket menas att kunna föryngra med rätt trädslag på rätt plats. Det här är viktigt både för att få träd och skogar som överlever, men också för att få en variation i våra skogar och kunna sprida riskerna. Ett varierat skogsbruk ökar även möjligheten för våra skogars naturliga biologiska mångfald att överleva. Detta är en viktig faktor då dessa arter och deras anpassningsförmåga är nödvändiga för att minska konsekvenserna av ett förändrat klimat.

I Samverkansprocess för ökad skogsproduktion har Skogsstyrelsen tillsammans med skogsnäringen pekat ut ett antal åtgärder för att stärka skogsproduktionen, inte minst mot bakgrund av ett förändrat klimat. Klimatrådet Jönköpings län kommer kunna vara ett lämpligt forum för samarbete i genomförandet av vissa åtgärder som är kopplade till klimat och ett hållbart skogsbruk.

Vatten i skogen har stor betydelse för både produktion och miljö, inte minst i ett förändrat klimat där vi väntar oss en situation med både mer och mindre vatten i skogen vid olika tider på året. Åtgärder och hänsyn till vatten har stor påverkan även på naturvärdena och är en fråga som engagerar många skogsägare.

Att restaurera hydrologiskt påverkade myrmarker kan vara en betydelsefull åtgärd för att minska utsläpp av växthusgaser men även gynna den biologiska mångfalden och vattenhushållning.

Genomförande

Rådgivning och kunskapshöjande inom området kan ske på olika sätt. Nedan listas de områden som är prioriterade under denna programperiod.

a) Kunskapshöjande aktiviteter för skogsägare av skogsbruket genomförs för att säkerställa ett fortsatt bidrag med förnyelsebar råvara till bioekonomin på ett hållbart sätt. Det inkluderar en rad frågor kopplat till skogsskötseln, varav ståndortsanpassning och trädslagsval och val av skötselmetoder är några av de mest avgörande. I grunden är dessa aktiviteter stort kopplade till klimatanpassning men leder också till att säkerställa tillväxt (kolinlagring) och produktionen av biomassa med beaktan av biologisk mångfald. Aktiviteten inkluderar även samarbete kring relevanta

delar av genomförandet av 88-punktsprogrammet kopplat till Samverkansprocess för ökad skogsproduktion.

b) Inspirationsaktiviteter kopplat till vatten i skogen genomförs. Kan ske genom till exempel samarbete med pågående EU-projekt Grip on life. Det kan vara temakväll digitalt eller i fält om hållbart skogsbruk invid vatten eller till exempel lyfta för- och nackdelar med hydrologisk restaurering av myrmarker samt goda exempel (restaurering av Anderstorp Stormosse eller Skogsstyrelsens och Södras samarbetsprojekt om restaurering av dikade övergivna jordbruksmarker på torv).

c) Seminarier med olika kunskapsteman:

- Hur kan skogsbruket bidra till omställningen genom att minska sina utsläpp och använda energin effektivare?
- Vilka investeringsbidrag som finns för att öka kunskapen om drivmedelskonverteringar och energieffektiviseringar.

Ansvariga aktörer

Den ansvariga aktören ansvarar för att aktiviteten blir genomförd och håller ihop. Flera av aktiviteterna kan med fördel genomföras gemensamt.

a) Skogsstyrelsen*, Södra och Lantbrukarnas Riksförbund

b) Länsstyrelsen*, Skogsstyrelsen och Södra

c) Länsstyrelsen*, Södra och Lantbrukarnas Riksförbund.

Effekt och uppföljning

Den önskade effekten av denna åtgärd är minskade växthusgasutsläpp, minskat fossilberoende. Ett skogsbruk som är klimatanpassat, gynnar den biologiska mångfalden och bidrar till grön omställning. Aktiviteterna ska vara spridda geografiskt över länet

G: Minst fyra aktiviteter inom båda a) och b) och minst tre seminarier inom c) är genomförda under programperioden.

H: Minst fyra aktiviteter inom a) och b) tillsammans och minst ett seminarium inom c) är genomförda.

P: Minst två aktiviteter är genomförda inom a) – c).

Bidrar även till andra miljö kvalitets- och globala mål för hållbar utveckling

Åtgärden bidrar till globala mål för hållbar utveckling i Agenda 2030, framför allt mål 15 Ekosystem och biologisk mångfald, 13 Bekämpa klimatförändringarna. Aktuella miljö kvalitetsmål är Ett rikt växt- och djurliv, Levande sjöar och vattendrag, Myllrande våtmarker, Levande skogar. Åtgärden bidrar även till klimatanpassning samt skogsstrategin *Smålands skogar får värden att växa*.

Kostnad och finansiering

Kostnad för de olika aktiviteterna <100 000 kr samt arbetstid.

Långsiktiga systematiska arbetssätt för miljömässig hållbarhet

För att arbetet med att nå miljömålen ska ge effekt och resultat krävs i många fall långsiktiga och systematiska arbetssätt. Det är angeläget att vi sprider kunskap om tillståndet i miljön och om vilka insatser som behövs. Vi behöver också säkerställa att vi har de samverkansytor vi behöver för att kunna hjälpas åt i arbetet. Det är också betydelsefullt att vi nyttjar de styrmedel vi har rådighet över. Det kan till exempel handla om att söka medel för miljö- och klimatinsatser eller att ställa hållbarhetskrav i upphandlingar.

I det här avsnittet finns åtgärder som handlar om:

- Nätverk
- Utbildning
- Upphandling
- Ekonomi

Arbetsgrupp för riktlinjer för dagvatten

Syfte och mål

Målet är att ta fram ett förslag på gemensamma riktlinjer i länet avseende föroreningar i dagvatten.

Syftet är att få en övergripande samsyn i länet för när ett dagvatten bidrar med mer föroreningar än vad recipienten klarar av och på sikt en minskad belastning av föroreningar i dagvattennätet.

Bakgrund

Flera kommuner i Sverige har tagit fram riktlinjer och riktvärden för olika föroreningar i dagvatten, som vägledning vid tillsyn. [Göteborg](#) och [Stockholm](#) är två exempel. De är framtagna för att vara generella och ska kunna appliceras på utsläpp även från mindre verksamheter, tillfälliga utsläpp och utsläpp av vatten till de känsligaste vattendragen. Utgångsläget är att riktvärdena ska tillämpas vid bedömning av såväl tillfälliga som kontinuerliga utsläpp av förorenat vatten till dagvattensystem och vattendrag i kommunen oavsett recipientförhållanden.

Det finns en efterfrågan att ta fram gemensamma riktlinjer i länet som kan användas av kommunerna. Riktlinjerna skulle kunna handla om värden som inte får överskridas **eller** värden som ska/kan anses vara normala för olika typområden. Avvikande från riktlinjerna ska leda till att kommunen reagerar och undersöker källa och påverkan.

Miljösamverkan Sverige ska, under 2022, genomföra ett projekt om dagvatten och miljöfarliga verksamheter. Materialet som tas fram i projektet kan användas som underlag till riktlinjerna.

Genomförande

Länsstyrelsen och kommunerna tillsätter en arbetsgrupp med uppgift att ta fram länsgemensamma riktlinjer kring föroreningar i dagvattennätet. Riktlinjerna kan sedan fastställas av respektive kommun (det ingår dock inte i åtgärden).

Både VA och miljöförvaltningssidan bör ingå i arbetsgruppen.

Ansvariga aktörer

Länsstyrelsen*, kommunerna

Effekt och uppföljning

Dagvatten är en betydande spridningsväg till recipienter för vissa föroreningar.

Länsstyrelsen och kommunerna

Genomförd: Arbetsgruppen har tagit fram ett förslag som är skickat till kommunerna för fastställande.

Genomförd till mer än Hälften: Gruppen har haft minst två möten men har inte kommit fram med ett förslag än.

Påbörjad: Gruppen är tillsatt.

Mål som åtgärden bidrar till

Åtgärden bidrar utöver Giftfri miljö även till Levande sjöar och vattendrag samt Ingen övergödning. I relation till Agenda 2030 bidrar åtgärden framför allt till mål 6 Rent vatten och sanitet för alla.

Kostnad och finansiering

Arbetstid för att delta i gruppen, cirka 15–20 h/deltagare, men kan variera beroende på gruppens ambition.

Affärsutveckling inom hållbarhet för länets företag

Syfte och mål

Åtgärden syftar till att stärka näringslivet i deras arbete med klimat och energi med avsikt att uppfylla de globala hållbarhetsmålen inom Agenda 2030. Målet är att företagen i länet ska minska sina växthusgasutsläpp, öka andelen förnybar energi, bedriva ett systematiskt och strukturerat energieffektiviseringsarbete samt bidra med nya affärslösningar.

Bakgrund

I klimat- och energistrategin för Jönköpings län pekas näringsliv och affärsutveckling ut som ett av sju fokusområden. Fokusområdet har två inriktningar:

- Näringslivet är resurseffektivt, har låg klimatpåverkan och är anpassat efter ett förändrat klimat.
- Näringslivet bidrar med affärslösningar. Att bidra till symbios, sprida goda exempel, skapa nya lösningar är viktiga aspekter för att gå från ord till handling och öka takten i omställningen.

Näringslivet har en betydelsefull roll i omställningen till ett hållbart samhälle och bidrar på många sätt i omställningen. Utsläpp och resursanvändning behöver minska hos alla företag. För att möjliggöra energieffektiviseringar, utsläppsminskningar och nya affärslösningar samt affärsmodeller krävs också nya samarbeten. Ett gott exempel på att skapa nya samarbeten är Region Jönköpings län som har startat upp ett nätverk för hållbar näringslivsutveckling.

För att stärka näringslivet i deras arbete med klimat och energi behöver fler aktörer samarbeta för att tillsammans vägleda näringslivet. Det kan handla om att stötta företagare i frågorna:

- Vad kan just mitt företag göra? Företagsspecifik rådgivning och coachning från experter inom hållbarhet, exempelvis kopplat till cirkulär ekonomi och industriell symbios.
- Var finns pengarna? Informationsspridning kring ekonomiska stöd och finansieringsalternativ samt hjälpa till med bidragsansökningar.

Genomförande

Åtgärden innebär att Almi Företagspartner;

- Coachar och genomlyser länets företag så att de kan ta nästa steg inom hållbarhetsarbetet. Tydlig koppling kommer att finnas till finansieringsmöjligheter.
- Anordnar seminarier eller webinarier för länets företag med fokus hållbarhet inom näringslivet.
- Deltar aktivt i regionens nätverk för hållbar näringslivsutveckling under programperioden, för att dela med sig av det pågående arbetet, sprida och ta emot goda exempel, för att få kontakt med företag som vill utveckla sitt hållbarhetsarbete samt för att samordna finansieringsmöjligheter med avsikten att koppla rätt finansiellt instrument till varje företagsbehov.

Fokus för ovanstående aktiviteter är små och medelstora företag (SMF).

Konkret går det till så att företagen anmäler sitt intresse att delta till Almi, och får sedan hjälp med att identifiera relevanta hållbarhetsområden, de mest väsentliga hållbarhetsaspekterna att arbeta med samt tillhörande handlingsplaner utifrån utvecklings- och affärsmöjligheter. Detta

sker med nära koppling till ISO 26000 - Organisationers samhällsansvar. Därtill kopplas lämpliga finansieringsmöjligheter med fokus på implementeringen i företagens hållbara utveckling.

Exempel på finansieringsmöjligheter är Klimatklivet (Naturvårdsverket), Grönt lån (Almi), Utvecklingsmedel för Grön Omställning (Almi, Region Jönköpings län och Tillväxtverket) med flera.

Ansvariga aktörer

Almi Företagspartner i Jönköping AB

Effekt och uppföljning

Åtgärden leder till ett näringsliv som arbetar mer systematiskt med klimat- och energifrågan.

Uppföljning

G: Almi Företagspartner har under perioden genomfört minst 150 affärsutvecklingsinsatser inom hållbarhet till länets företag. Minst 10 seminarier/webbinarier har anordnats med koppling till hållbarhet mot målgruppen SMF i Jönköpings län. Almi har under åren fördelat 90 % av avsatt budget för utvecklingsmedel kopplat till hållbarhet. Samt beviljat minst 15 gröna lån under perioden.

H: Almi Företagspartner har under perioden genomfört minst 75 affärsutvecklingsinsatser inom hållbarhet till länets företag. Minst 5 seminarier/webbinarier har anordnats med koppling till hållbarhet mot målgruppen SMF i Jönköpings län. Almi har under åren fördelat 45 % av avsatt budget för utvecklingsmedel kopplat till hållbarhet. Samt beviljat minst 8 gröna lån under perioden.

P: Almi Företagspartner har under perioden genomfört minst 5 affärsutvecklingsinsatser inom hållbarhet till länets företag. Minst 1 seminarier/webbinarier har anordnats med koppling till hållbarhet mot målgruppen SMF i Jönköpings län. Almi har under åren fördelat 10 % av avsatt budget för utvecklingsmedel kopplat till hållbarhet. Samt beviljat minst 1 grönt lån under perioden.

Bidrar även till andra miljö kvalitets- och globala mål för hållbar utveckling

Åtgärden bidrar till globala mål för hållbar utveckling, framför allt mål 7 Hållbar energi för alla, 9 Hållbar industri, innovationer och infrastruktur, 12 Hållbar konsumtion och produktion, 13 Bekämpa klimatförändringarna. Aktuella miljö kvalitetsmål är Begränsad klimatpåverkan, Frisk luft, Giftfri miljö och God bebyggd miljö.

Kostnad och finansiering

Finansiering inom ordinarie budget och beviljade projektmedel

Bilda regional samverkansgrupp kemikalier

Syfte och mål

Genom att bilda en regional samverkansgrupp som kan stärka arbetet med kemiska produkter samt bidra till ökad kunskap och lyfta för gruppen relevanta frågor som är till stöd i aktörernas olika roller.

Bakgrund

Kommunerna och länsstyrelserna har tillsyn över användningen av kemiska produkter hos miljöfarliga verksamheter. Kommunerna och Region Jönköpings län har även andra roller som verksamhetsutövare, samt hanterar kemiska produkter inom den egna verksamheten. Den förebyggande kontrollen genom tillsyn är en av grundförutsättningarna för att nå en giftfri miljö. Kunskap och information är en grundförutsättning för den förebyggande kemikaliekontrollen och här kan en regional samverkansgrupp fylla en viktig funktion.

Genomförande

- a) En kemikalieutfasningsgrupp inom länet med representanter från varje kommun samt Länsstyrelsen bildas. Deltagare i gruppen kan vara till exempel kemikaliestrateger, miljömålsstrateger eller miljö- och hälsoskyddsinspektörer.
- b) Gruppen träffas två gånger per år för att dela erfarenheter om kemikalieutfasning inom olika kommunala förvaltningar, tillsynen samt diskuterar gemensamma projekt som kommunerna vill genomföra under året och en plan för arbetet tas fram. Representant från Länsstyrelsen samordnar gruppen och tar fram dagordning. De olika kommunerna turas om att vara värd för träffarna.

Ansvariga aktörer

Länsstyrelsen, Kommunerna

Effekt och uppföljning

Åtgärden bidrar till en miljömålsstyrd tillsyn med fokus på att minska användningen av skadliga ämnen.

G: Kemikalieutfasningsgruppen har träffats regelbundet under programperioden. H: Kemikalieutfasningsgruppen har träffats vid minst ett tillfälle.

P: Kemikalieutfasningsgruppen har startats. E: Ej påbörjad

Mål som åtgärden bidrar till

Miljömål: Giftfri miljö

Agenda 2030: mål 3 God hälsa och välbefinnande, mål 6 Rent vatten och sanitet, mål 11 Hållbara städer och samhällen, mål 12 Hållbar konsumtion och produktion, mål 14 Hav och marina resurser, mål 15 Ekosystem och biologisk mångfald

Kostnad och finansiering

Finansiering i befintlig verksamhet.

Etablera kulturmiljösamverkan Jönköpings län

Syfte och mål

Åtgärden syftar till att främja kunskapsutbyte och samverkan i kulturmiljöarbetet mellan länets kommuner. Målsättningen är att samtliga kommuner ska delta aktivt i arbetet.

Bakgrund

Kommunerna har ett centralt ansvar för att kulturmiljöer ska tillvaratas, främjas och utvecklas i plan- och byggprocessen. Länsstyrelsen har ett vägledande ansvar i planprocessen och ansvar som prövningsinstans i bygglovsprocessen. Detta ställer stora krav på kommunernas och länsstyrelsens kunskap och kompetens i agerandet, inte bara i förhållande till kulturmiljöns värden utan också i relation till andra samhällsintressen, förlopp och förändringsprocesser. Samtidigt är de statliga resurserna för kulturmiljöarbete begränsade och många kommuner har svårt att avsätta resurser för kulturmiljöarbetet till exempel för att ta fram kulturmiljöunderlag och att säkerställa tillgång till antikvarisk kompetens i den egna verksamheten. Detta ställer ökade krav på samverkan och kunskapsutbyte mellan länets kommuner samt mellan länsstyrelsen och kommunerna. Kulturmiljösamverkan Jönköpings län utgör ett viktigt komplement till andra mötes- och samverkansformer mellan länsstyrelsen och länets kommuner.

Genomförande

Länsstyrelsen och länets kommuner genomför årligen under programperioden ett antal samverkansmöten om kulturmiljöfrågor. Mötena riktar sig i första hand till tjänstepersoner med ansvar för kulturmiljöfrågor i samhällsplanering, stadsbyggnad och kulturverksamhet. Särskilda möten ordnas för politiker inom berörda nämnder vid behov och efter önskemål.

- a) Länsstyrelsen och länets kommuner genomför årligen fyra samverkansmöten.
- b) Samtliga kommuner medverkar med minst en representant vid minst två möten per år.

Ansvariga aktörer

Länsstyrelsen i Jönköpings län och länets kommuner i samverkan.

Effekt och uppföljning

Åtgärden bidrar till ökat kunskapsutbyte om metoder, arbetssätt och perspektiv angående kulturmiljöfrågornas hantering i plan- och byggprocessen. Samverkan ger, genom kunskapsutbyte, förutsättningar för en mer effektiv hantering av kommunala resurser och behov i plan- och byggprocessen och ökar förutsättningarna för att tillvarata kulturmiljövärden.

G: Samtliga kommuner medverkar tillsammans med Länsstyrelsen i minst två samverkansmöten per år.

H: Minst hälften av kommunerna medverkar tillsammans med Länsstyrelsen i samverkansmöten i minst två samverkansmöten per år.

P: Ett antal kommuner har genomfört samverkansmöten tillsammans med Länsstyrelsen. E: Ej påbörjad.

Mål som åtgärden bidrar till

Miljö kvalitetsmål: God bebyggd miljö, Ett rikt odlingslandskap och Levande sjöar och vattendrag.

Agenda 2030: mål 11 Hållbara städer och samhällen

Kostnad och finansiering

Uppskattningsvis under 50 000 kronor.

Handlingsplan för mest betydande klimatrisker

Beskrivning av åtgärden

Under den föregående programperioden mognade klimatanpassning som sakområde kraftigt, vilket medförde ett delvis nytt sätt att hantera området. För att som organisation kunna hantera klimatrisker som påverkar verksamheten, behöver verksamheten kartlägga och identifiera vilka områden det rör sig om. Det handlar om att på ett systematiskt sätt genomlysa sin/a verksamhet/er och på så sätt identifiera de mest betydande klimatriskerna.

Länets offentliga aktörer påbörjade varsin klimat- och sårbarhetsanalys under framtagandet av detta åtgärdsprogram. Om man vill, kan man låta den utgöra grund för denna åtgärd. För andra aktörer kan handlingsplanen bottna i de eventuella riktlinjer som aktören drivs av.

Åtgärden innebär att aktören, på ett sätt som passar verksamheten och på ett systematiskt sätt, genomlyser sin verksamhet och identifierar sårbarheter och behov. Resultatet ska utmynna i en handlingsplan, som är utformad på ett för verksamheten passande sätt. För vissa aktörer kan det innebära att handlingsplanen integreras i ordinarie processer. Handlingsplanen ska börja gälla senast vid programperiodens slut.

Följande punkter bör beskrivas/ vara med:

- Kopplingen till eventuell risk- och sårbarhetsanalys (RSA)
- Kopplingen till PBL-bestämmelsen och klimatrisker i översiktsplanen (för kommun)
- Kopplingen till styrdokument enligt Lagen om extraordinära händelser (LEH), för krisberedskap (för kommun)

Rekommenderad metod

Klimat- och sårbarhetsanalys. Denna metod påbörjas i SMHI:s Lathund för klimatanpassning steg 2 Analysera. En variant av den finns att tillgå hos Länsstyrelsens klimatanpassningssamordnare. Denna metod är valfri att använda. Använd den som passar din verksamhet bäst!

Klimateffekt

Alla klimateffekter.

Kostnad och finansiering

I ordinarie budget.

Indikator

Handlingsplan som är framtagen, förankrad internt och beslutad.

Bedömningskriterier

G: Handlingsplanen är framtagen, förankrad internt och beslutad.

H: Handlingsplanen är framtagen och förankrad internt.

P: Handlingsplanen är under framtagande.

Hållbara investeringar

Syfte och mål

Skapa förutsättningar för att fler investerar hållbart i Jönköpings län.

Bakgrund

Hållbara investeringar syftar till att driva positiva sociala och miljömässiga konsekvenser tillsammans med finansiella resultat, så att investerare kan göra mer med sina pengar. Enligt EU-taxonomi finns tre kategorier av kriterier som ska efterlevas för att en ekonomisk aktivitet ska klassificeras som hållbar:

1. Väsentligt bidra till ett eller flera av EU-taxonomins miljömål
2. Inte orsaka betydande skada på övriga miljömål.
3. Minimiskyddsåtgärder avseende social hållbarhet.

Arbetet bör ske med två spår:

1. Dialog med den kommunala ekonomichefsgruppen om:
Gemensamt nuläge om hur andelen ”gröna investeringar” ser ut per kommun i länet och samlat för Jönköpings län jämfört med andra län. I dialogen identifieras också en gemensam plan framåt, bland annat om hur kunskapen om gröna och hållbara investeringar kan öka.
2. Förstärka kunskapsläget generellt hos länets aktörer, privata och offentliga. Det kan handla om att synliggöra fördelar och lyfta fram aktörer som är i framkant inom området. I detta ingår även spridning av kunskap om hur man beräknar klimatpåverkan till följd av investeringar och kapitalplaceringar.

Genomförande

- a) Under åtgärdsperioden fortsätter Vaggeryds och Gislaveds kommuner att stärka arbetet i ekonomichefsgruppen. Länsstyrelsen och Länsförsäkringar fortsätter kunskapshöja kommuner och övriga aktörer i länet, enligt del 2 i avsnittet ovan.
- b) Samtliga kommuner fortsätter att delta i arbetet genom den kommunala ekonomichefsgruppen och därigenom öka sina kunskaper om ”gröna investeringar”.

Ansvariga aktörer

- a) Länsstyrelsen, Vaggeryds och Gislaveds kommuner, Länsförsäkringar Jönköping.
- b) Kommunerna: Aneby, Eksjö, Gislaved, Habo, Jönköping, Nässjö, Sävsjö, Tranås, Vaggeryd, Vetlanda och Värnamo samt Mullsjö Energi & Miljö AB, Jönköping Energi AB och Nässjö Affärsverk.

Effekt och uppföljning

Önskad effekt är att fler kommuner och övriga aktörer i länet investerar i "gröna investeringar".

Länsstyrelsen, Vaggeryds och Gislaveds kommuner, Länsförsäkringar Jönköping:

G: Aktören har bidragit till att öka kunskapen och stärka förutsättningarna hos kommunerna och med fördel till andra aktörer i länet så att möjligheten med "gröna investeringar" är väletablerad i länet.

H: Aktören genomför insatser för ökad kunskap och stärkta förutsättningar hos kommunerna och med förde till andra aktörer i länet.

P: Aktören har påbörjat en kunskapshöjande aktivitet inom Hållbara investeringar.

Kommunerna:

G: Aktören har stärkt sin kunskap och ökat sina förutsättningar att genomföra "gröna investeringar".

H: Aktören deltar aktivt i insatserna som erbjuds och återkopplar till ansvariga aktörer i a) om vilka insatser som behövs för att ta steg framåt.

P: Aktören deltar i insatser som erbjuds av ansvariga aktörer i a).

Bidrar även till andra miljö kvalitets- och globala mål för hållbar utveckling

Åtgärden bidrar till globala mål för hållbar utveckling i Agenda 2030, framför allt mål 7 Hållbar energi för alla, 11 Hållbara städer och samhällen samt 12 Hållbar konsumtion och produktion, 13 Bekämpa klimatförändringarna. Aktuella miljö kvalitetsmål är Begränsad klimatpåverkan men beroende på investeringar kan åtgärden bidra till alla de olika miljö kvalitetsmålen.

Kostnad och finansiering

Finansiering i ordinarie budget.

Från några kommuner har vi fått in kostnadsbedömningar, här ser vi att det främst är kostnader i arbetstid. Fördjupad bedömning behöver göras inom respektive organisation.

Kampanj om konsumtion

Syfte och mål

Syftet är att få invånarna i länet att förändra sitt beteende så att konsumtionens miljöpåverkan minskar.

Bakgrund

Utsläpp av växthusgaser från svensk konsumtion orsakas till två tredjedelar av hushållens

konsumtion. Hushållens konsumtionsbaserade utsläpp domineras av utsläpp från konsumtion av livsmedel, transporter och boende. De svenska konsumtionsbaserade utsläppen per invånare och år är ungefär 10 ton. För att målen i klimat- och energistrategin ska uppnås är det därför nödvändigt att även nå allmänheten, inte bara kommuner, myndigheter och företag.

För att klara klimatmålen måste människor i Sverige ändra sina beteenden. Det finns olika metoder för att få människor att ändra sina beteenden. En metod är nudging som handlar om att ge dem en knuff i rätt riktning. Man formar valsituationen så att det faller sig naturligt för konsumenten att fatta bättre beslut.

Information är en vanlig metod för att få konsumenter att frivilligt göra val som är bra för miljön. Dock är det svårt att få till en god effekt. De flesta lyckade beteendeinsatser är en kombination av flera metoder eller styrmedel. Lagar kan till exempel skapa förutsättningar att införa skatter eller bidrag, men det är med hjälp av information som man skapar acceptans för ändringarna.

Det är därför viktigt att en kampanj för att få till förändrade beteenden i länet är genomtänkt, välplanerad och kan knyta an till aktuella teman. En kampanj kan vara en startpunkt för en beteendeförändring men behöver även kompletteras med andra aktiviteter och gärna koppling till något styrmedel. Det är viktigt att i planeringen av kampanjen funderar hur budskapet kan leva vidare efter kampanjen.

Ett gemensamt budskap från alla Klimatrådets aktörer skulle få större genomslag och om ett gemensamt material finns framtaget kan flera av rådets aktörer delta i kampanjen. Att budskapet sprids i alla delar av länet och av flera, olika trovärdiga aktörer leder till ett större genomslag.

Genomförande

Klimatrådet tar fram och genomför minst två kampanjer om konsumtion under åtgärdsprogrammets genomförandeperiod.

Det innebär:

- a) Inriktning för kampanjen utreds och beslutas.
- b) En kommunikationsplan tas fram, inklusive analys över vilka aktörer som är aktuella eller kan vara intresserade av att delta i kampanjen.
- c) Informationsmaterial, som ska kunna användas av klimatrådets medlemmar, tas fram.
- d) Aktörer bjuds in för att delta i spridandet av kampanjen. Det är i detta skede som övriga aktörer i länet meddelar om de vill delta i spridandet av kampanjen.

Vilken inriktning det blir för kampanjen beror på vilken fråga som ligger i tiden då det är dags. Exempel på möjliga inriktningar är plast, matsvinn med mera. Inom begreppet konsumtion ingår även andra fokusområden som till exempel transporter och förnybar energi.

Utredningen och underlag till kampanjen kan tas fram av klimatrådets fokusgrupper. Även andra intresserade aktörer ska få delta i diskussionen om upplägg och få möjlighet att komma med inspel på innehåll.

Utformningen och design på kampanjmaterial kan beställas från en kommunikationsbyrå. I uppdraget bör det även ingå en långsiktig kommunikationsplan med spridningsmetoder, både traditionella och nya kanaler bör användas. Utformningen av kampanjen ska vara bred så att flera teman/ budskap ska kunna använda upplägget.

Tanken är att kampanjen ska vara så förankrad att alla klimatrådets aktörer, inklusive alla kommuner, deltar i kampanjen. Detta innebär att kampanjen får ett stort genomslag i länet.

När en aktör har lämnat intresse till att delta i kampanjen får aktören tillgång till kampanjmaterialen.

Ansvariga aktörer

Klimatrådet som samverkansplattform.

Effekt och uppföljning

En målsättning med kampanjen är att den ska vara formulerad på ett sådant sätt och med en sådan inriktning att det går att mäta kampanjens effekt.

G: Material för två kampanjer är framtagna och finns tillgängliga för Klimatrådets aktörer.

H: En kampanj är genomförd och arbete med nästa kampanj är påbörjad.

P: Inriktningen för den första kampanjen är beslutad.

Bidrar även till andra miljökvalitets- och globala mål för hållbar utveckling

Åtgärden bidrar till globala mål för hållbar utveckling i Agenda 2030, framför allt mål 12 Hållbar konsumtion och produktion, 13 Bekämpa klimatförändringarna. Aktuella miljökvalitetsmål är Begränsad klimatpåverkan, Giftfri miljö och God bebyggd miljö.

Kostnad och finansiering

60 000–70 000 kr för en reklambyrås framtagande av material och kommunikationsplan. Tanken är att kommunikationsplanen ska kunna användas av flera ämnesområden, därigenom blir kostnaden lägre för kampanj nr två. Spridningen ingår inte i denna summa. Hur stor kostnaden för denna del blir beror på utformningen av kampanjen. Summan bedöms som under 100 000 kr. Medel avsätts i klimatrådets budget.

Kunskapshöjande insatser för biologisk mångfald

Syfte och mål

Syftet med åtgärden är att öka kunskapen hos länets aktörer om väl fungerande ekosystem och de nödvändiga nyttor som de bidrar med. Målet är att biologisk mångfald och ekosystemtjänster ska ges mer utrymme vid planerings- och beslutsprocesser. Genom en ökad kunskap hos länets aktörer skapas goda förutsättningar för insatser som gynnar den biologiska mångfalden.

Bakgrund

Samhället står inför en dubbel kris: ett förändrat klimat och den accelererande förlusten av biologisk mångfald. World Economic Forum²⁴ har pekat ut förlust av biologisk mångfald och ekosystemkollaps som ett av de största hoten som mänskligheten står inför under 2020-talet. Vi är beroende av en stark biologisk mångfald och de ekosystemtjänster som den bidrar till, exempelvis luft- och vattenrening, nybildning av jord, kolinlagring, matproduktion, natur för upplevelser och främjad folkhälsa med mera. Den biologiska mångfalden är dessutom central för klimatanpassning av jordbruket och samhället. Många åtgärder för biologisk mångfald kan också minska klimatpåverkan, som till exempel anläggning av våtmarker.

Medan effekterna av klimatpåverkan numera är kända, är konsekvenserna av förlusten av arter generellt fortfarande mer okända, liksom hur förlusten av biologisk mångfald och klimatförändringar är tätt sammanlänkade. Det är därför viktigt att dagens och framtidens beslutsfattare får ökad kännedom om biologisk mångfald och vilka konsekvenser deras beslut får för såväl den egna verksamheten som för samhället i stort²⁵. Kunskapen behöver generellt också öka hos alla aktörer som på något sätt jobbar med biologisk mångfald. Ökad kunskap om funktionella ekosystem är en förutsättning för att skapa acceptans och öka takten i arbetet med att bevara och stärka ekosystemtjänster och biologisk mångfald.

Exempel på områden där kunskapen kan öka till följd av insatserna är vikten av gröna och blåa miljöer i den bebyggda miljön och dess positiva effekter kopplade till klimatanpassning, det biologiska kulturarvet, den positiva effekten på vår hälsa (fysisk såväl som psykisk) samt hur stadsnära natur kan öka den biologiska mångfalden och ge en större närhet till friluftsliv, vilket i sin tur bidrar till en mer attraktiv kommun för medborgarna.

Denna åtgärd kopplar an till åtgärderna 4. *Natur- och kulturvärden i ett landskapsperspektiv*, 5. *Uppvisningsgårdar i odlingslandskapet*, 6. *Upphandling av livsmedel*, och 9. *Stärkt grönplanering och utveckling av naturvärden* som också syftar till en ökad kunskap om biologisk mångfald och ekosystemtjänster.

Genomförande

Statliga myndigheter, kommuner, civilsamhälle och näringsliv ska genomföra insatser för att öka kunskapen inom den egna organisation och hos externa målgrupper där behovet har identifierats. Det kan vara att öka kunskapen hos till exempel beslutsfattare, tjänstemän, utförare, fastighetsägare, markägare med flera.

²⁴ World Economic Forum (2022). [The Global Risks Report 2022 17th Edition](#).

²⁵ European Environment Agency (2020). [Biodiversity – Ecosystems](#).

Nedan listas exempel på insatser. Det som genomförs under programperioden kan vara någon av nedanstående exempel eller andra aktiviteter som ger motsvarande effekt.

Exempel på insatser

- a. Identifiera kunskapsbehovet i den egna verksamheten och/eller hos era målgrupper och hitta vilka brister som finns för att ni ska kunna genomföra rätt kunskapshöjande insatser.
- b. Genomföra löpande målgruppsanpassade kunskapshöjande insatser om biologisk mångfald och ekosystemtjänster i den egna verksamheten eller för era målgrupper. Det kan handla om utbildningar till tjänstemän, beslutsfattare, externa aktörer, beställare, utförare med flera. Utbildningsinsatserna utgår från det behov som finns hos respektive aktör och målgrupp. Involvera gärna representanter från målgruppen i planeringen.
- c. Genomför informationsinsatser till fastighetsägare och markägare genom att öka medvetenheten om att biologisk mångfald behövs i alla områden. Det kan exempelvis handla om att öka andelen inhemska arter i parker, trädgårdar och andra grönområden eller öka kunskapen om invasiva arter.
- d. Länsstyrelsen och Skogsstyrelsen sprider löpande framtagna planeringsunderlag och förklarar hur, när och till vad de bör användas.
- e. Länsstyrelsen och Skogsstyrelsen inventerar och sprider goda exempel i arbetet med att förstärka den biologiska mångfalden till riktade målgrupper. De kan till exempel spridas på olika tematräffar, som mötesplats miljömål.
- f. Länsstyrelsen genomför kommunbesök i syfte att sprida kunskap om naturvärden i länet samt föra dialog om naturvärden i respektive kommun. Informationen ska anpassas utifrån respektive kommuns behov och förutsättningar.
- g. Länsstyrelsen sammanställer informationsmaterial som är relevant för biologisk mångfald och ekosystemtjänster och som kan spridas i samband med tillsyn av anmälningspliktiga och tillståndspliktiga miljöfarliga verksamheter.

Kommentar till genomförandet

Kunskaps- och informationsinsatser bör genomföras med flera perspektiv i åtanke som exempelvis klimatanpassning, kulturmiljö, gestaltad livsmiljö, barnperspektivet och folkhälsa. Genom att bredda perspektiven kan flera framgångsfaktorer och styrkor lyftas fram för att stärka medvetenheten om vikten om biologisk mångfald.

Det finns även flera åtgärder i åtgärdsprogrammet Anpassning till ett förändrat klimat som handlar om bekämpningen av invasiva arter. Åtgärden har synergieffekter med åtgärd 3. Grönska i bebyggd miljö i åtgärdsprogrammet Anpassning till ett förändrat klimat.

Berörda aktörer

a-c: Kommuner, Region Jönköpings län, Länsstyrelsen i Jönköpings län, myndigheter, branschorganisationer, ideella organisationer med flera.

d-e: Länsstyrelsen i Jönköpings län, Skogsstyrelsen, branschorganisationer

f-g: Länsstyrelsen i Jönköpings län

Effekt och uppföljning

Åtgärden förväntas leda till att länets aktörer i större utsträckning genomför eller deltar vid informationstillfällen i syfte att öka kunskapen om hur biologisk mångfald gynnas. Genom högre kunskap och kompetens om biologisk mångfald hos länets aktörer kan fler planer och program med bättre underlag och kunskap om arter och naturtyper samt ekosystemtjänster förväntas tas fram. Åtgärden bör även leda till att aktörerna får bättre kännedom om aktuella underlag från myndigheter, vilket möjliggör en välgrundad beslutsfattning. Detta kan antas leda till fler beslut där den biologiska mångfalden gynnas.

I förlängningen kan detta också leda till att fler aktörer vidtar åtgärder och genomför praktiska insatser som gynnar den biologiska mångfalden.

Indikator: Boverkets miljömålsenkät (Planeringsunderlag och kompetens: Grön- och vattenområden samt utemiljö)

Genomförd (G): Aktören har genomfört de för organisationen relevanta insatser/aktiviteter från listan eller andra med motsvarande effekt.

Genomförd till hälften (H): Aktören har genomfört hälften av de för organisationen relevanta insatser/aktiviteter från listan eller andra med motsvarande effekt.

Påbörjad (P): Aktören har genomfört minst en insats/aktivitet från listan eller andra med motsvarande effekt.

Ej påbörjad (E)

Mål som åtgärden bidrar till

Miljömål: Ett rikt växt- och djurliv, God bebyggd miljö, Myllrande våtmarker, Levande skogar, Ett rikt odlingslandskap

Agenda 2030: Mål 4. God utbildning, Mål 11. Hållbara städer och samhällen, Mål 13. Bekämpa klimatförändringar, Mål 15: Ekosystem och biologisk mångfald.

Kostnad och finansiering

En ökad kostnad för arbetstid och eventuellt för att bjuda in aktörer som kan genomföra utbildningar.

Länsgemensamt nätverk för teknik- och processfrågor på avloppsreningsverk

Syfte och mål

Målet med åtgärden är att länets kommuner ska samverka i teknik- och processfrågor som berör avloppsrening.

Syftet är på sikt en bättre rening av avloppsvatten.

Bakgrund

Oftast är det endast ett fåtal personer i varje kommun som arbetar med teknik- och processfrågor på avloppsreningsverken. Ibland kan det bli svårt att hinna med omvärldsbevakning och uppdatera sig på ny teknik. Det finns behov av ett nätverk inom länet där personal från olika avloppsreningsverk kan diskutera drift-, process- och teknikfrågor som berör avloppsrening samt dela erfarenheter. På så sätt kan kunskap höjas och möjliga samarbetsprojekt upptäckas.

Genomförande

Ett nätverk med representanter från samtliga avloppsreningsverk i kommunen skapas. Exempel på befattningar som kan ingå i nätverket är drifttekniker och processingenjörer. Gruppen träffas två gånger per år, en gång på våren och en gång på hösten. De olika kommunerna turas om att vara värd för träffarna, enligt ett rullande ansvarsschema. Under träffen görs först ett studiebesök på värdkommunens avloppsreningsverk. Därefter finns möjligheter att dela erfarenheter samt diskutera gemensamma projekt/förstudier. Eventuellt kan en extern part/utbildare bjudas in till träffarna för att informera om en teknik- eller processlösning.

Ansvariga aktörer

Kommunerna. En ansvarig koordinator bland medlemmarna utses.

Effekt och uppföljning

Rening av avloppsvatten är en förutsättning för friskt vatten i sjöar och vattendrag. Att förhindra att det uppkommer störningar på reningen är viktigt förebyggande arbete.

Genomförd: Nätverket är i gång och har genomfört minst två träffar under året (föregående år).

Genomförd till mer än hälften: Nätverket har en inplanerad träff.

Påbörjad: Inbjudan till nätverket har gått ut.

Mål som åtgärden bidrar till

Åtgärden bidrar utöver Ingen övergödning till Levande sjöar och vattendrag samt Giftfri miljö. I relation till Agenda 2030 bidrar åtgärden framför allt till mål 6 Rent vatten och sanitet för alla.

Kostnad och finansiering

Endast arbetstid, cirka 8 timmar per år och deltagare, för att medverka i nätverket.

Regional samverkan kring jordbrukets arbete mot övergödning

Syfte och mål

Syftet är att skapa förutsättningar för lyckat och effektivt åtgärdsarbete mot övergödning i jordbruket.

Målet är att anordna en årlig träff mellan Länsstyrelsen och LRF för att samverka kring åtgärdsarbetet mot övergödning i jordbruket.

Bakgrund

Samverkan mellan organisationer och myndigheter ger förutsättningar för ett välgrundat och välförankrat åtgärdsarbete. Länsstyrelsen och markägarorganisationen LRF behöver ha ett bra samarbete för att nå framgång i det miljömålsarbete som är beroende av markägarnas intresse och insatser för att reducera påverkan på miljön från mark och verksamhet. Även Hushållningssällskapet är en viktig kanal för att nå ut med information och rådgivning om olika åtgärder, med möjligheter att behålla mer näring i marken och undvika onödigt höga utsläpp av näringsämnen till recipienter.

Genomförande

Minst en avstämning per år genomförs mellan Länsstyrelsen och LRF för att diskutera samverkan kring övergödningsfrågor och eventuella insatser. Även Hushållningssällskapet bjuds in. Även andra organisationer, som kommunerna, Regionen och andra organisationer, kan bjudas in om det bedöms lämpligt.

Ansvariga aktörer

Länsstyrelsen*, LRF

Effekt och uppföljning

Växtnäring kommer alltid att läcka, men vi kan påverka hur stort läckaget blir. Under 2014 fick haven ta emot 114 600 ton kväve och 3 340 ton fosfor från mark och mänsklig aktivitet i Sverige. Av de mänskligt påverkade utsläppen kom 42 procent av kvävet och 35 procent av fosfor från jordbruket.

Genom regional samverkan kraftsamlar länet för att minska näringsläckaget i så hög grad som möjligt. SLU konstaterar i sin [kontinuerliga miljöövervakning](#) att kväve- och fosforförluster minskar mest där flest åtgärder har satts in.

Länsstyrelsen och LRF

Genomförd: En avstämning per år har hållits.

Genomförd till mer än halvvägs: Några avstämningar har hållits.

Påbörjad: Minst en avstämning har hållits.

Mål som åtgärden bidrar till

Åtgärden bidrar utöver Ingen övergödning till Ett rikt odlingslandskap, Levande sjöar och vattendrag samt Begränsad klimatpåverkan. I relation till Agenda 2030 bidrar åtgärden framför allt till mål 14 Hav och marina resurser samt mål 15 Ekosystem och biologisk mångfald.

Kostnad och finansiering

Länsstyrelsens genomförande av åtgärden görs som en del i vattenförvaltningsarbetet. Kostnaden bedöms som låg då genomförandet endast kräver enstaka arbetstimmar.

Samverkan mellan offentlig sektor och civilsamhället för biologisk mångfald och friluftsliv

Syfte och mål

Målet är att föreningar, genom samverkan med det offentliga, ska ges bättre förutsättningar att arbeta brett med att tillgängliggöra natur samt att öka kunskapen om allemansrätten, biologisk mångfald, ekosystemtjänster och friluftsliv hos olika målgrupper. Exempel på viktiga målgrupper är utlandsfödda och personer med olika funktionsnedsättningar. Genom detta ska kunskapen öka hos allmänheten om betydelsen av en artrik natur, väl fungerande ekosystem, bevarande av arter och de nyttor som de bidrar med samtidigt som fler också får tillgång till naturen.

Bakgrund

Effekterna av ett förändrat klimat och den accelererande förlusten av biologisk mångfald är två enorma utmaningar för alla världens länder. World Economic Forum²⁶ har pekat ut förlust av biologisk mångfald och ekosystemkollaps som ett av de största hoten som mänskligheten står inför under 2020-talet. Vi är beroende av en stark biologisk mångfald och de ekosystemtjänster som den leder till, exempelvis luft- och vattenrening, nybildning av jord, kolinlagring, pollinering, natur för upplevelser och bättre folkhälsa med mera.

Kunskapen behöver generellt öka inom alla sektorer och aktörer som på något sätt jobbar med biologisk mångfald. Ökad kunskap om funktionella ekosystem är en förutsättning för att skapa acceptans och öka takten i arbetet med att bevara och stärka ekosystemtjänster och biologisk mångfald. När man vistas i naturen ökar förståelsen och känslan för omgivande natur och dess betydelse. Den som vistas i naturen kan få en bättre hälsa genom minskad stress, stärkt kognitiv förmåga och förbättrad psykisk hälsa. Minskad stress kan i sin tur också ha en positiv effekt på immunförsvaret.

Grönområden skapar möjligheter för fysisk aktivitet, vilket kan föra med sig positiva hälsoeffekter. En stor del av friluftslivet till vardags utövas i det tätortsnära natur- och kulturlandskapet. Det är stora skillnader mellan hur mycket olika grupper och åldersgrupper vistas i naturen. Andelen barn som varje dag vistas i grönområden har minskat betydligt över tid, från 78 procent år 2003 till 49 procent år 2019. Barn med utrikes födda vårdnadshavare och barn som bor trångt vistas mer sällan i grönområden jämfört med andra barn. Vårdnadshavarnas utbildningsnivå har också betydelse.²⁷

Genomförande

Den ideella sektorn är viktig och för att hitta former för närmare samverkan behöver det offentliga ta huvudansvaret. Civilsamhället blir en tydlig samverkanspart och föreningar ges stöd av det offentliga för att i ökad omfattning kunna erbjuda och genomföra aktiviteter som leder till att fler människor utövar friluftsliv och lär sig om naturen, ekosystemtjänster och allemansrätten.

²⁶ World Economic Forum (2022). [The Global Risks Report 2022 17th Edition](#).

²⁷ Folkhälsomyndigheten (2021). Rapport 2010: Miljöhälsoberättelse 2021 – barns miljörelaterade hälsa

Exempel på insatser

- a. Den offentliga sektorn undersöker förutsättningar för att etablera innovativa finansieringsformer i syfte att bidra till naturvård, friluftsliv och minskade koldioxidutsläpp.
- b. Den offentliga sektorn ser över möjligheten till ökad samverkan och innovativa samarbeten med civilsamhället. Möjliga teman att samlas kring kan exempelvis vara psykisk ohälsa, utomhuspedagogik och miljövinster.
- c. Målgruppsanpassade aktiviteter genomförs i samarbete mellan offentlig sektor och civilsamhället. Aktiviteterna utgår från det behov och intresse som finns hos respektive aktör.

Berörda aktörer

Region Jönköpings län*, Länsstyrelsen i Jönköpings län, kommuner, ideella organisationer och föreningar.

Effekt och uppföljning

Åtgärden förväntas leda till att det blir enklare för civilsamhället att få tillgång till medel för att kunna bidra till biologisk mångfald och ett ökat friluftsliv. Genom samverkan eller partnerskap förväntas möjligheter till fler eller större aktiviteter på temat i länet jämfört med vad som redan genomförs i dagsläget.

Genomförd (G): Förutsättningar för att etablera innovativa finansieringsformer har undersökts. Samarbeten med civilsamhället har lett till aktiviteter på temat.

Genomförd till hälften (H): Undersökning av finansieringsformer har påbörjats. Dialog kring samarbeten eller partnerskap har hållits.

Påbörjad (P): Någon av punkterna har påbörjats.

Ej påbörjad (E)

Mål som åtgärden bidrar till

Miljömål: Ett rikt växt- och djurliv, God bebyggd miljö, Myllrande våtmarker, Levande skogar, Ett rikt odlingslandskap

Agenda 2030: Mål 3. God hälsa och välbefinnande, Mål 10. Minskad ojämlikhet, Mål 15. Ekosystem och biologisk mångfald.

Kostnad och finansiering

Tjänstepersonernas arbetstid. Projektmedel kan sökas.

Samverkan kring Skogsstyrelsens återvätningsprojekt och hydrologisk restaurering

Syfte och mål

Öka antalet våtmarker i skogslandskapet

Bakgrund

Återvätning innebär att utdikade områden antingen tillåts växa igen eller fylls igen på ett sådant sätt att grundvattennivån höjs. Vid återvätning återställs de förutsättningar som krävs för att marken ska kunna agera kolsänka igen och således minska utsläppet av växthusgaser. Återvätning kan även bidra till att öka landskapets vattenhållande förmåga och minskar därmed översvämningsrisk. Skogsstyrelsen bedriver under åren 2021–2023 ett projekt för att återväta utdikade våtmarker. Syftet med projektet är främst att minska kolavgången men projektet kan även medföra en viss positiv effekt på den biologisk mångfalden.

Det är viktigt att de som inte får något stöd inom ramen för projektet kan hänvisas till andra stöd och möjligheter till finansiering. Nedan listas olika hemsidor som rymmer information om stöd relaterade till våtmarker:

- Länsstyrelsen har tagit fram en lista för olika [stöd](#) anknutna till våtmarker samt vad stöden syftar till och hur ansökningsprocessen går till.
- Länsstyrelsernas samverkansorganisation RUS sammanställer regelbundet olika stödmöjligheter och publicerar materialet på sin hemsida www.rus.se.
- Även Havs- och vattenmyndigheten har sammanställt olika bidrag på sin hemsida, dels [bidrag](#) de själva administrerar men även från [andra](#) organisationer.

Genomförande

Skogsstyrelsen bjuder in Länsstyrelsen till att delta i Skogsstyrelsens projekt om återvätning. Detta genom deltagande på minst en inspirationsvandring i prioriterade områden där goda exempel visas upp.

Ansvariga aktörer

Skogsstyrelsen*, Länsstyrelsen

Effekt och uppföljning

Under det senaste seklet har nästan en fjärdedel av den ursprungliga våtmarksarealen har försvunnit. Dränerade våtmarker läcker idag 10,4 miljoner ton koldioxidekvivalenter per år. En åtgärd som relativt snabbt kan bidra till att minska dessa utsläpp är återvätning.

Skogsstyrelsen

Genomförd: Länsstyrelsen har bjudits in till minst en träff inom återvätningsprojektet.

Länsstyrelsen

Genomförd: Länsstyrelsen har deltagit på minst en träff inom återvätningsprojektet.

Mål som åtgärden bidrar till

Åtgärden bidrar utöver Levande sjöar och vattendrag också till Myllrande våtmarker, Levande skogar samt Ett rikt växt-och djurliv. I relation till Agenda 2030 bidrar åtgärden framför allt till mål 13 Bekämpa klimatförändringarna samt mål 15 Ekosystem och biologisk mångfald.

Kostnad och finansiering

Arbetstid för deltagande på träffen.

Seminarium om dagvatten och spridning av goda exempel

Syfte och mål

Syftet är att sprida kunskap och ge inspiration till hur man kan utforma dagvattenlösningar som både uppfyller målet med sin funktion och även klarar konsekvenserna av ett förändrat klimat. Syftet är också att få till en bättre dagvattenhantering i samband med detaljplanering.

Målet är att ta fram en digital lösning för spridning av goda regionala exempel som länets kommuner bidrar till.

Bakgrund

För att få till en bra dagvattenomhändertagande är det viktigt att dagvattenfrågan kommer in tidigt i processen, i planarbetet. Vid detaljpanelläggning behöver kommunen visa hur dagvattenhanteringen kommer att lösas. Med planbestämmelser kan kommunen skapa de förutsättningar som behövs för att genomföra en viss dagvattenlösning. Det är viktigt att tänka hela vägen från en enskild detaljplan till vattenhantering i en helhet.

Utgångspunkten i plan- och bygglagen, PBL, är att marken som ska tas i anspråk för bebyggelse ska vara lämplig för det ändamål som detaljplanen anger. Är dagvattnet ett problem som behöver lösas för att marken ska anses vara lämplig ska kommunen kunna visa att ett genomförande av detaljplanen klarar av att lösa problemet. I vissa fall kan det räcka att kommunen i planbeskrivningens genomförandedel visar hur lösningen ska genomföras. I andra fall kan kommunen också behöva införa särskilda planbestämmelser för att dagvattenlösningen ska kunna genomföras och marken ska bli lämplig.

Även klimatanpassning, och särskilt klimatfaktorer²⁸, är en viktig aspekt vid detaljplanering. För att anpassa dagvattenhanteringen till ett förändrat klimat kommer det bli allt vanligare med naturbaserade lösningar. Med en ny plattform för att inspirera och sprida kunskap om nya dagvattenlösningar kan vi enkelt dela med oss av erfarenheter om dagvattenlösningar och i vilket sammanhang de kan passa in.

Det kan vara en bredd på goda och lärorika exempel. Det kan vara goda exempel på olika sätt: tex för föroreningsavskiljning, klimatanpassning, biologisk mångfald, översvämning, hur allmänheten upplever lösningen med mera. Även mindre bra exempel kan vara lärorika. Intressanta exempel behöver inte samlas i ett webbdokument utan skulle kunna visas digitalt.

Nationellt finns det goda exempel samlat på till exempel Klimatanpassningsportalen²⁹, VA-guiden (Anläggningswiki)³⁰. En ny statlig [utredning](#) om vattenfrågor vid planläggning och byggande, är under framtagande och ska redovisas senast 20 juni 2023. Bland annat ingår VA-huvudmannens möjlighet att ställa krav på fastighetsägaren att ta hand om eller fördröja dagvatten. Syftet med utredningen är att MKN ska få ett större genomslag vid planläggning och prövning enligt plan- och bygglagen.

²⁸ ett värde som används för att beräkna hur klimatförändringar väntas påverka exempelvis nederbörds mängd

²⁹ [Exempel på klimatanpassning | Klimatanpassning.se](#)

³⁰ [Anläggningswiki | VA-guiden \(vaguiden.se\)](#)

Genomförande

- a) Länsstyrelsen tar fram en digital lösning, som kan visa olika exempel på dagvattenlösningar i länet. Kommunerna bidrar kontinuerligt med exempel och indata, och anger till exempel inom vilken aspekt det är ett gott exempel (översvämning, rening etc.). Inför lansering så ges kommunerna möjlighet att lämna synpunkter samt diskutera vad som är ett gott exempel.
- b) Länsstyrelsen arrangerar återkommande inspirationsträffar om dagvatten. Upplägg kan till exempel vara studiebesök, klassisk föreläsning eller digitalt samtal i anslutning till nationell utbildning/ föreläsning. Exempel på ämnen/ teman kan vara fastighetsägares ansvar eller kvalitetssäkring av anläggningar enligt åtgärd.
- c) Länsstyrelsen anordnar ett seminarium för kommunerna där goda exempel presenteras och det ges utrymme för diskussioner kring utmaningar och möjligheter i att hantera dagvatten i detaljplanering. Lämpligtvis genomförs seminariet efter utredningen om vattenfrågor vid planläggning och byggande, har redovisats. Seminariet ska riktas mot flera målgrupper, inte bara planerare.

Ansvariga aktörer

Länsstyrelsen (a, b) Kommunerna (a)

Effekt och uppföljning

Antalet goda exempel som läggs in i verktyget. Antalet genomförda dagvattenträffar.

Kommunerna

Genomförd: Kommunen har lagt in/bidragit med minst tre av sina mest intressanta dagvattenlösningar i den digitala lösningen och ser över minst en gång om året om den kan kompletteras.

Genomförd till mer än hälften: Kommunen har börjat använda verktyget.

Påbörjad: Kommunen har valt ut vilka lösningar som ska lyftas fram.

Länsstyrelsen

Genomförd: Den digitala lösningen är framtagen och minst en årlig inspirationsträff har genomförts. Seminariet om detaljplaner är genomfört.

Genomförd till mer än hälften: En årlig inspirationsträff är genomförd men den digitala lösningen är inte färdigställd.

Påbörjad: Planering pågår för den första inspirationsträffen.

Mål som åtgärden bidrar till

Åtgärden bidrar utöver Ingen övergödning till Levande sjöar och vattendrag. I relation till Agenda 2030 bidrar åtgärden framför allt till mål 6 Rent vatten och sanitet för alla samt mål 13 Bekämpa klimatförändringarna.

Kostnad och finansiering

Genom att använda Länsstyrelsens onlinebaserade GIS-tjänster kan kostnaden hållas nere. Finansiering för de exempel som kan läggas in kan till exempel LOVA användas.

Ansvariga aktörer

Länsstyrelsen*, kommunerna

Ställa kemikaliekraV i upphandling

Syfte och mål

Minskad exponering av kemiska produkter för både människa och miljö inom de olika inköpsområdena och upphandlingar som verksamheten genomför.

Bakgrund

Människa och miljö exponeras dagligen för en mängd olika kemiska ämnen, både kända och okända. Nya kemiska produkter framställs ständigt och många av dessa har okända effekter på människa och miljö samt är ännu inte reglerade genom lagstiftning. Dessutom är vissa långlivade i miljön och kommer finnas kvar under lång tid framöver. Detta påverkar människan både på kort och på lång sikt exempelvis genom att vara potentiellt cancerframkallande. Dessutom påverkas den biologiska mångfalden och ekosystemen kan rubbas. Genom att ställa kemikaliekraV i upphandling kan minskad exponering för vissa av dessa ämnen som ännu inte är reglerade genom lagstiftning ske. Områden som är extra prioriterade är kemiska produkter som barn kan komma i kontakt med eftersom de är extra utsatta för risker kopplade till kemikalieexponering. Även kemiska produkter som riskerar att spridas ut i miljön är av vikt att begränsa, exempelvis bekämpningsmedel. KraV kan ställas på att begränsa vissa typer av kemiska produkter, egenskaper eller specifikt innehåll. Som en hjälp i vad som kan kravställas och på vilket sätt kan Upphandlingsmyndighetens kriterietjänst¹⁹ användas.

Genomförande

Verksamheten ställer kemikaliekraV inom exempelvis följande avtalsområden där kemikaliekraV inte tidigare ställts alternativt skärper befintliga kemikaliekraV:

- Produkter som kommer i kontakt med barn exempelvis leksaker och möbler.
- Kemiska produkter som når yt- och grundvatten exempelvis fordonsprodukter, bekämpningsmedel eller produkter med tensider.
- Elektronik.
- Textilier exempelvis arbetskläder, gardiner eller mattor.
- Varor som kommer i kontakt med livsmedel exempelvis köksutrustning och förpackningsmaterial.
- Städ- och hygienprodukter exempelvis tvål, handkräm och allrengöringsmedel.
- Tjänsteavtal där kemiska produkter används exempelvis tvättservice.

Kommentar till genomförande

Åtgärden har synergieffekter med åtgärderna 12 och 13 i Åtgärdsprogram Minskad klimatpåverkan 2021–2025 som handlar om upphandling.

Ansvariga aktörer

Kommuner, Region Jönköpings län

Effekt och uppföljning

G: Kemikaliekrav har ställts i minst två nya avtal eller skärpts i minst två upphandlingar.

H: Upphandling där nya eller skärpta kemikaliekrav ska ställas har påbörjats under programperioden.

P: Undersökning har gjorts kring vilka typer av upphandlingar som kan vara aktuell att ställa krav inom.

E: Ej påbörjad.

Mål som åtgärderna bidrar till

Miljö kvalitetsmål: Giftfri miljö, Levande sjöar och vattendrag, Grundvatten av god kvalitet, God bebyggd miljö

Agenda 2030: mål 12 Hållbar konsumtion och produktion

Kostnad och finansiering

Åtgärd ryms inom befintlig budget.

Systematiskt arbete med biologisk mångfald

Syfte och mål

Aktören ska under programperioden etablera ett systematiskt arbetssätt med biologisk mångfald. Det systematiska arbetet ska inkluderas i verksamhetens befintliga system och rutiner där det är lämpligt.

Bakgrund

Förlusten av biologisk mångfald är en av våra stora samhällsutmaningar. I Sverige minskar den biologiska mångfalden. Ungefär tio procent av Sveriges djur, växter och svampar är hotade. Detta innebär att över

2 000 arter, varav mer än hälften finns i Jönköpings län, riskerar att försvinna. Alla verksamheter är på något sätt beroende av den biologiska mångfalden. För att vända den negativa utvecklingen för biologisk mångfald behövs ett systematiskt arbetssätt som tar ett helhetsgrepp kring frågan, på liknande sätt som många aktörer idag arbetar med klimatanpassning och minskad klimatpåverkan. Ett systematiskt hållbarhetsarbete skapar förutsättningar att minska risker och tillvarata möjligheter, möta omvärldens förväntningar på hållbarhetsansvar och bidrar till verksamhetens strategiska inriktning³¹.

Genom att ha kunskap om verksamhetens påverkan på naturen, sätta upp mål och följa upp dessa säkerställs att aktörer i länet genomför den typ av insatser som ger mest effekt för den biologiska mångfalden och miljömålen. Det handlar också om att skapa en långsiktighet för de åtgärder, prioriteringar och beslut som tas. Att arbeta systematiskt med biologisk mångfald kan exempelvis handla om att lyfta och ta hänsyn till grönstruktur, biologiskt kulturarv och friluftsliv när beslut ska tas om kommunala planer.

Genomförande

Åtgärden innebär att ett systematiskt arbete införs i den egna verksamheten genom att aktören organiserar, undersöker och följer upp verksamhetens påverkan på biologisk mångfald och ekosystemtjänster i land- och vattenmiljöer. Arbetssättet integreras i aktörens ordinarie processer. Utifrån det rekommenderade upplägget eller motsvarande metod anpassar aktören åtgärden så det passar den egna verksamheten.

Åtgärden omfattar även framtagande av indikatorer som kan användas för att följa upp arbetet. Framtagandet samordnas av Länsstyrelsen i Jönköpings län.

Rekommenderat upplägg

Upplägget följer vedertagna metoder för systematiskt arbete och går i linje med exempelvis Science-based targets for nature (SBTN), Lathund för klimatanpassning och PDCA-cykeln (Plan-do-check-act).

Planera/Etablera

Planera upplägget för arbetet. Säkerställ att det finns en beskrivning, ett uttalat ansvar, resurser och en plan för arbetet. Fördela ansvar för att genomföra processen, eller sätt ihop en arbetsgrupp. I detta steg är den organisatoriska tydligheten, att ha rätt kompetenser och veta vad

³¹ SUSA – Sustainable Standards 2023: Standard för systematiskt hållbarhetsarbetet (1:2023)

kompetensen ska bidra med i olika sammanhang, viktiga framgångsfaktorer³².

Motivera

För att inse vikten och behovet av att arbeta systematiskt med biologisk mångfald behövs kunskap om hur förlusten av biologisk mångfald påverkar samhället och hur det kopplar an till verksamheten. En framgångsfaktor i det strategiska arbetet är att engagera hela organisationen då delaktighet och ökad kunskap hos medarbetare skapar förutsättningar för förändring på både kort och lång sikt³³. Material som motiverar medarbetare och ledning eller styrande politiker behövs för att möjliggöra ett systematiskt arbete och skapa tydlighet i organisationen.

Analysera

Gör först en översiktlig kartläggning över på vilket sätt verksamheten är beroende av biologisk mångfald. Identifiera sedan de aktiviteter som har störst påverkan på biologisk mångfald, både utmaningar, risker och möjligheter. Metoder som finns till hjälp är [CLIMB](#), [WWF:s biodiversity risk filter](#), Science-based targets for nature ([SBTN](#)) och Taskforce on Nature-related Financial Disclosures ([TNFD](#)).

Identifiera

Sammanställ åtgärder som kan minimera verksamhetens negativa påverkan på biologisk mångfald samt åtgärder som kan förstärka positiv påverkan på biologisk mångfald. Använd gärna hänsynshierarkin/ skadelindringshierarkin till detta. Verktyget CLIMB kan exempelvis användas för att beräkna påverkan i samtliga delar i skadelindringshierarkin.

Prioritera

Prioritera åtgärder som ger stor effekt till låg insats, åtgärder som även kan ge andra sociala, miljömässiga eller ekonomiska fördelar samt åtgärder som kan genomföras snabbt och relativt enkelt (lågt hängande frukter).

Genomföra

Sätt upp mål för verksamheten och ta de beslut som krävs för att ni ska nå dem. Målen ska vara möjliga att följa upp och utgå från organisationens betydande och prioriterade hållbarhetsaspekter. Integrera planerade insatser i redan befintliga styrande dokument eller ta fram ett separat dokument över vad som ska genomföras, när och vilka mål som ska nås. Att integrera målen i styrdokument är avgörande för att kunna styra, mäta och följa upp sitt hållbarhetsarbete ändamålsenligt.

Följa upp

Följ upp genomförda åtgärder och resultat/effekt genom utvalda indikatorer, för att mäta tillståndet i miljön, gärna både kvalitativa och kvantitativa indikatorer. Utvärdera arbetet och förbättra processen.

Framtagande av länsgemensamma indikatorer

Länsstyrelsen i Jönköpings län gör en sammanställning av befintliga relevanta indikatorer, vid behov föreslås nya indikatorer. Framtagandet av indikatorer förankras med berörda aktörer som till exempel kommunerna.

³² Naturvårdsverket (2021). Svenska kommuners arbete med biologisk mångfald – en kartläggning av 29 kommuner som underlagsrapport för uppföljningen av Sveriges miljömål. Rapport 6956.

³³ Naturvårdsverket (2022). Näringslivets arbete med biologisk mångfald – en kartläggning av företagens strategiska arbete och uppföljning. Rapport 7039.

Indikatorerna tas fram under första året som programmet gäller.

Kommentar till genomförandet

Informationsmaterial som tas fram i åtgärd 2. Kunskapshöjande insatser för biologisk mångfald kan med fördel användas. Länsstyrelsen tar fram en illustration över skadelindringshierarkin som kan användas.

Det systematiska arbetet med biologisk mångfald integreras i och kompletterar verksamhetens befintliga miljö- och hållbarhetsarbete.

Användning av en vedertagen metod för ett processorienterat arbetssätt underlättar genomförandet av åtgärden. Det underlättar även implementering av åtgärden i ordinarie styr- och ledningssystem samt koppling till budget.

Berörda aktörer

Alla typer av aktörer i länet.

Framtagande av indikatorer: Länsstyrelsen i Jönköpings län

Effekt och uppföljning

Ett systematiskt arbete skapar förutsättningar för att integrera ett helhetsperspektiv när det gäller arbetet med biologisk mångfald. Genom integreringen kan fler beslut som gynnar den biologiska mångfalden förväntas.

Genom uppföljningen av de framtagna indikatorerna kan programmets aktörer följa utvecklingen.

Systematiskt arbete

Genomförd (G): Aktören har ett etablerat systematiskt arbete för biologisk mångfald enligt det rekommenderade upplägget eller motsvarande.

Genomförd till hälften (H): Aktören har påbörjat processen med ett systematiskt arbete för biologisk mångfald.

Påbörjad (P): Aktören har tagit fram en plan för arbetet.

Ej påbörjad (E)

Framtagande av indikatorer

Genomförd (G): Länsgemensamma indikatorer finns framtagna och är förankrade.

Genomförd till hälften (H): Indikatorerna har kommunicerats och förankrats med berörda aktörer.

Påbörjad (P): Arbetet har påbörjats med att sammanställa indikatorer.

Ej påbörjad (E)

Mål som åtgärden bidrar till

Miljömål: Ett rikt växt- och djurliv, God bebyggd miljö, Myllrande våtmarker, Levande skogar, Ett rikt odlingslandskap

Agenda 2030: Mål 11. Hållbara städer och samhällen, Mål 13. Bekämpa klimatförändringar, Mål 15: Ekosystem och biologisk mångfald.

Kostnad och finansiering

Arbetstid för medarbetare.

Eventuell kostnad för utbildning inom biologisk mångfald.

Det finns möjlighet att inom näringslivet få stöttning genom [affärsutvecklingscheckar för grön omställning](#) som hanteras av Tillväxtverket. Ett område inom grön omställning är Bevarande av biologisk mångfald och ekosystemtjänster, som direkt kopplar an till åtgärden.

Systematiskt klimatanpassningsarbete

Beskrivning av åtgärden

Klimatanpassning är en kontinuerlig process utan egentligt slut, och kräver ett systematiskt arbete för att på ett kostnadseffektivt sätt kunna möta de risker som ett förändrat klimat medför på verksamheten. Länets verksamheter drabbas olika hårt av de konsekvenser som klimatförändringarna medför, och därför kommer det systematiska arbetet skilja sig åt mellan aktörer. Att ta hjälp av andra organisationer som är i samma sits eller har kommit längre, för att själv få draghjälp, kan vara en framgångsfaktor. Att dessutom ta ett ansvar för att aktivt sprida och kommunicera det organisationen gör inom sakområdet klimatanpassning lyfter arbetet.

Aktören ska, under programperioden, på ett systematiskt sätt arbeta med klimatanpassning. Åtgärden omfattar även att samverka med andra aktörer och sprida de goda exempel som aktörer gör inom arbetsområdet klimatanpassning.

Rekommenderad metod

SMHI, som har det nationella ansvaret för klimatanpassning, har tagit fram ett processtöd i sju steg som kallas Lathund för klimatanpassning. Lathunden erbjuder stöd för både

praktiskt arbete och inspiration. Lathunden kan hjälpa organisationer att:

- starta upp arbetet
- arbeta systematiskt
- integrera frågan i organisationens olika delar
- ta fram en klimatanpassningsplan samt
- utvärdera och följa upp arbetet

Denna metod är valfri att använda. Använd den som passar din verksamhet bäst!

Klimat effekt

Alla climateffekter.

Kostnad och finansiering

I ordinarie budget.

Indikator

Antal genomförda steg i Lathunden (eller motsvarande processtöd).

Bedömningskriterier

G: Organisationen har genomfört steg 0-6 i Lathund för klimatanpassning under programperioden (eller motsvarande steg i annat system).

H: Organisationen har genomfört steg 0-3 i Lathund för klimatanpassning under programperioden (eller motsvarande steg i annat system).

P: Organisationen har genomfört steg 0-1 i Lathund för klimatanpassning under programperioden (eller motsvarande steg i annat system).

Systematiskt arbete med klimat och energi

Syfte och mål

Syftet är att få företag och organisationer i länet att systematiskt jobba med att minska sina växthusgasutsläpp, främja den förnybara energiproduktionen och använda energin på ett effektivare sätt. Målet är att vi ska minska våra totala utsläpp ³⁴till 4 ton per invånare år till 2030 och 1 ton per invånare till år 2045. Vi ska även använda energin på ett effektivare sätt och producera mer förnybar³⁵ energi, för att vi ska nå våra regionala, nationella och globala mål.

Bakgrund

I Jönköpings län måste vi alla bidra till att minska våra utsläpp av växthusgaser, främja den förnybara energiproduktionen och effektivisera energianvändningen. För att nå målet om 1 ton per invånare till 2045 behöver vi minska våra totala utsläpp (inklusive konsumtionsbaserade utsläpp) med drygt 7 % årligen jämfört med 2018. För att nå länets mål på minskad territoriella³⁶ växthusgasutsläpp med 75 % jämfört med 1990 behöver vi årligen minska våra territoriella växthusgasutsläpp på 8 % per år.

Ett viktigt led i att minska våra utsläpp och effektivisera vår energianvändning är att vi alla jobbar systematiskt med klimat- och energifrågan. Att ta hjälp av andra organisationer som är i samma sits eller har kommit längre, för att själv få draghjälp, kan vara en framgångsfaktor. Att dessutom ta ett ansvar för att aktivt sprida och kommunicera det organisationen gör inom sakområdet lyfter arbetet.

Ett av målen med åtgärden är att vi ska minska våra totala utsläpp inom länet. Det är lika viktigt att alla organisationer jobbar med de utsläpp vi genererar genom inköp och avfall som det är att jobba med sina egna utsläpp som uppstår inom organisationen. Minskade avfallsflöden, främjande av återanvändning och återvinning är därför också viktiga frågor som bör inkluderas i ett klimatarbete.

Så länge vi inte uppnår full cirkularitet för produkter och avfall behövs energiåtervinning i form av avfallsförbränning, för att undvika utsläpp från deponering. Avfallsförbränning är fördelaktigt i ett systemperspektiv då både fjärrvärme och el tillverkas samtidigt för bästa verkningsgrad vilka ersätter annan typ av uppvärmning och elproduktion. Oftast ersätter fjärrvärmens någon annan typ av uppvärmning med elförbrukning och elen behöver vi istället använda där den gör bäst nytta.

Fjärrvärmens från förnybar och återvunnen energi inklusive avfall bör premieras där det är möjligt för uppvärmning. Ett syfte med åtgärden är också att effektivisera och använda energin så resurseffektivt som möjligt. Åtgärden omfattar även att samverka med andra aktörer och sprida de goda exempel som aktörer gör inom arbetsområdet.

³⁴ Med totala utsläpp menas här både utsläpp som sker inom länet och Sverige men de utsläpp som uppstår utanför Sverige (genom tex konsumtion från andra länder)

³⁵ Med förnybar energi räknas vindenergi, solenergi, aerotermisk energi (inklusive luftvärme), hydrotermisk energi (vattenvärme) och havsenergi, vattenkraft, biomassa, deponigas, gas från avloppsreningsverk samt biogas.

³⁶ Med territoriella utsläpp menas de utsläpp som sker inom länets geografiska område

Rekommenderad metod

En metod för att jobba strukturerat och systematiskt med frågorna är att ta det stegvis:

- analysera och
- identifiera verksamhetens klimat- och energiarbete,
- ta fram mål och handlingsplaner
- prioritera utifrån ett kostnads-nytta-perspektiv,
- genomföra åtgärder i syfte att minska utsläpp av växthusgaser samt
- följa upp.

Alla länets kommuner och övriga av Klimatrådets medlemmar följer idag upp sina koldioxidutsläpp med hjälp av eget beräkningsverktyg eller det som är framtaget gemensamt i rådet. Den rekommenderade metoden är att använda Klimatrådets framtagna beräkningsverktyg som miniminivå, men i de fall aktören själv har en annan metod är det likvärdigt.

Använder aktörerna sig av Greenhouse Gas Protocol (GHGP)¹⁰ redovisa miniminivån av scope 1 och 2. Det är viktigt att ha med i beaktan vilka åtgärder som går att genomföra. Exempelvis är fjärrvärme från avfall ett energislag som missgynnas vid beräkning av den egna organisationens utsläpp. Med fördel kan man i stället även ta med i sina beräkningar av vad organisationen konsumerar och vilka avfall som uppstår, vilket ger en mer rättvis bild. För

GHGP innebär det att i största möjliga mån även ta med scope 3.

Genomförande

a) Beräkning och kartläggning av verksamhetens energianvändning och koldioxidutsläpp genom eget beräkningsverktyg eller det av Klimatrådet framtagna beräkningsverktyget.

b) Uppföljning årligen av följande tre punkter:

- Utsläpp
- Energianvändning
- Andelen förnybar energi (köpt energi resp. producerad eller andelsägd anläggning)

c) Analysera och identifiera verksamhetens klimat- och energiarbete, inklusive ta fram mål för verksamheten.

d) Arbetet framåt dokumenteras i en handlingsplan eller annat styrande dokument som organisationen använder. Åtgärder från handlingsplanen prioriteras.

e) Åtgärder genomförs.

f) Sprida och samverka kring sina erfarenheter till exempel genom deltagande i Klimatrådets organisation och arbetsgrupper.

Ansvarig aktör

Åtgärden är en gemensam åtgärd som gäller alla deltagande aktörer.

Aneby kommun, Eksjö kommun, Gislaveds kommun, Gnosjö kommun, Habo kommun, Jönköpings kommun, Nässjö kommun, Sävsjö kommun, Tranås kommun, Vaggeryds kommun, Vetlanda kommun, Värnamo kommun, Region Jönköping län, Länsstyrelsen i Jönköpings län, Aneby Miljö & Vatten AB, Almi, Atteviks bil AB, Castellum, , Elmia AB, Friskis och Svettis, GARO, HSB Göta, Hållbarhetsteamet, Jönköping University, Jönköping Energi AB, KnowIt Lantbrukarnas

Riksförbund, Länsförsäkringar, Mullsjö Energi & Miljö AB, Nässjö Affärsverk, Obos, Skogsstyrelsen, Sweco, Södra, Trafikverket, Tranås EnergiAB, Träcentrum, Bostads AB Vätterhem.

Effekt och uppföljning

G: Organisationen har genomfört steg a-f under programperioden (eller motsvarande steg i annat system).

H: Organisationen har genomfört steg a-d under programperioden (eller motsvarande steg i annat system).

P: Organisationen har genomfört steg a-b under programperioden (eller motsvarande steg i annat system).

Bidrar även till andra miljö kvalitets- och globala mål för hållbar utveckling

Åtgärden bidrar till globala mål för hållbar utveckling i Agenda 2030, framför allt mål 7

Förnybar energi för alla, 11 Hållbara städer och samhällen och 13 Bekämpa klimatförändringarna. Aktuella miljö kvalitetsmål är Begränsad klimatpåverkan, Frisk luft och God bebyggd miljö.

Kostnad och finansiering

Finansiering i ordinarie budget. Från några kommuner har vi fått in kostnadsbedömningar, här ser vi att det främst är kostnader i arbetstid. Fördjupad bedömning behöver göras inom respektive organisation.

Underlätta för att integrera social hållbarhet i fysisk planering

Syfte och mål

Syftet med åtgärden är att vidareutveckla projektet Social hållbarhet i fysisk planering, genom att Länsstyrelsen tillsammans med en eller flera kommuner väljer ut och tillämpar en metod för att integrera social hållbarhet i översiktsplaneringen.

Bakgrund

För många planeringsaktörer är det otydligt vad social hållbarhet i fysisk planering och stadsutveckling verkligen innebär. Det finns en rad olika verktyg och metoder för att arbeta med perspektivet, men social hållbarhet har trots detta svårt att få tydligt genomslag i samhällsbyggnadsprocesserna. Samhällsbyggnadsenheten på Länsstyrelsen i Jönköpings län påbörjade därför under år 2021 ett projekt med inriktning mot social hållbarhet i fysisk planering och stadsutveckling för att lyfta de sociala värdena i samhällsbyggnadsprocessen. Inom ramen för projektet har Länsstyrelsen utvecklat arbetet med social hållbarhet såväl internt på myndigheten som externt tillsammans med länets kommuner.

Genomförande

Åtgärden genomförs stegvis genom de punkter som listas nedan.

- a) Länsstyrelsen inventerar tillämpbara metoder/verktyg för att implementera social hållbarhet i översiktsplaneringen.
- b) Länsstyrelsen väljer tillsammans med en eller flera kommuner i länet ut en metod/ett verktyg att arbeta med.
- c) Länsstyrelsen stöttar kommunerna i att börja implementera metoden i ett eller flera skeden av översiktsplaneringen.

Ansvariga aktörer

Länsstyrelsen

Effekt och uppföljning

Åtgärden kan på sikt leda till att stärka de sociala hållbarhetsperspektiven i den fysiska planeringen.

Åtgärden följs upp genom en utvärdering av hur tillämpningen av metoden/verktyget fungerat i arbetet med översiktsplaneringen. Utvärderingen genomförs av Länsstyrelsen och kommunen/kommunerna.

G: Metoden/verktyget har implementerats i arbetet och en utvärdering är genomförd.

H: Länsstyrelsen har i dialog med kommunerna bestämt metod att arbeta vidare med.

P: Länsstyrelsen har inventerat relevanta metoder/verktyg.

E: Ej påbörjad.

Mål som åtgärden bidrar till

Miljö kvalitetsmål: God bebyggd miljö

Agenda 2030: mål 3 Hälsa och välbefinnande, mål 5 Jämställdhet, mål 10 Minskad ojämlikhet, mål 11 Hållbara städer och samhällen

Kostnad och finansiering

Lönekostnader utifrån behov och omfattning.

Upphandling och strategiska inköp

Syfte och mål

Det ställs fler och bättre klimat- och hållbarhetskrav i upphandlingarna i länet.

Bakgrund

Med den samlade köpkraften har offentlig sektor en viktig roll i omställningen till ett fossilfritt samhälle. Genom att ställa miljökrav i offentlig upphandling kan upphandlande myndigheter påverka utbudet av hållbara varor och tjänster och på så sätt driva den miljötekniska utvecklingen framåt.

- Lagen om offentlig upphandling ger stora möjligheter att ställa hållbarhetskrav. Den till och med uppmanar till att ställa miljömässiga krav vid upphandling. Klimatutmaningen är global men en del av lösningen är lokal. Upphandlingsstatistiken visar att sju av tio upphandlingar görs av kommunerna och de kommunala bolagen. Totalt sett uppgår utsläppen från offentliga inköp till ca 14 miljoner ton år 2014, vilket motsvarar ca 7 procent av de totala utsläppen av växthusgaser från slutlig användning.

I upphandlingslagstiftningen har samhällseliga mål, som skyddet av miljön, högre resurs och energieffektivitet och kampen mot klimatförändringar en framträdande roll. Även ett av de sju inriktningsmålen i den nationella upphandlingsstrategin handlar om en miljömässigt ansvarsfull offentlig upphandling. Det inkluderar klimat- och energifrågan.

Upphandlingsmyndigheten har gjort en analys över vilka upphandlingsområden som har störst miljöpåverkan, en så kallad "[Miljöspendanalys](#)". Denna analys kan ligga till grund för prioritering av organisationens upphandlingar.

Att ställa miljökrav kan inte bara handla om att minska de direkta utsläppen av det som en köper in. Målet med upphandlingen kan även vara att öka produkternas hållbarhet och livslängd. Den nationella upphandlingsstrategin pekar på att upphandling kan användas som ett strategiskt verktyg för Sveriges omställning mot en cirkulär och biobaserad ekonomi.

Under de senaste åren har miljökrav i upphandlingar ökat, men det finns stor potential att öka detta ytterligare.

Genomförande

Aktören ska genomföra minst två av följande aktiviteter under programperioden:

- ✓ Ställa krav på minskad klimatpåverkan inom ett eller flera nya avtalsområden under genomförandeperioden. Det innebär att krav ställs på ett område där aktören inte tidigare ställt krav. För en lista på möjliga upphandlingsområden se Upphandlingsmyndighetens Miljöspendanalys.
- ✓ Ställa krav på/ upphandla tjänster i stället för produkter, till exempel "innetemperatur" istället för värmesystem, hyra till exempel arbetskläder istället för att äga i den egna organisationen.
- ✓ Ställa krav på återvunna och begagnade produkter till exempel kontorsmöbler, IT-utrustning och produkter med återvunnet innehåll.
- ✓ Åstadkomma förlängd livslängd av produkter genom att möjliggöra reparationer till exempel genom upphandling av tjänst externt eller internt i organisationen.

För att hinna genomföra åtgärden inom programperioden behöver aktören ha undersökt sin upphandlingsplan under första genomförandeåret (2021, senast juli 2022). Aktören ska även följa upp miljökraven som ställs i upphandlingen.

Kommentar till genomförandet

Åtgärden har synergieffekter med åtgärd 9 i Åtgärdsprogrammet Hälsans miljömål 2023–2027.

Ansvariga aktörer

Aneby kommun, Eksjö kommun, Habo kommun, Gislaveds kommun, Jönköpings energi AB, Jönköpings kommun, Länsstyrelsen, Mullsjö Energi AB, Nässjö Affärsverk AB, Nässjö kommun, Region Jönköpings län, Sävsjö kommun, Tranås kommun, Vaggeryds kommun, Vetlanda kommun, Värnamo kommun.

Effekt och uppföljning

Åtgärden leder till dels minskade direkta utsläpp och dels till att öka efterfrågan och incitamenten till att erbjuda miljövänliga produkter, dels förankrad och etablerade rutiner vid upphandling och inköp.

G: Minst två aktiviteter kopplat till upphandling enligt alternativen ovan är genomförda. En förankrad och etablerad rutin används.

H: En av aktiviteterna i listan är genomförd och en till är påbörjad.

P: Aktören ska ha undersökt sin upphandlingsplan.

Bidrar även till andra miljö kvalitetsmål och globala mål för hållbar utveckling

Åtgärden bidrar till globala mål för hållbar utveckling i Agenda 2030, framför allt mål 12 Hållbar konsumtion och produktion, 13 Bekämpa klimatförändringarna. Aktuella miljö kvalitetsmål är Begränsad klimatpåverkan, Giftfri miljö, Ett rikt odlingslandskap och God bebyggd miljö.

Upphandling av livsmedel

Syfte och mål

Målet är att stärka förutsättningarna för att upphandlande organisationer ska ha tydliga prioriteringar vid upphandling av livsmedel och måltidstjänster med fokus på ekologiskt och lokalproducerat. Syftet är att stärka den lokala livsmedelsproduktionen och därigenom verka för att bevara och utveckla ett rikt odlingslandskap.

Bakgrund

Regioner och kommuner är stora inköpare av livsmedel. Genom att nyttja möjligheten att ställa hållbarhetskrav via lagen om offentlig upphandling (LOU) och tänka strategiskt i inköpsprocessen kan inköp av livsmedel och måltidstjänster bli ett effektivt verktyg för att nå flera samhällsliga mål. Det finns i dag två nationella mål som specifikt rör livsmedelsområdet: det ena är målet att halvera matsvinnet mellan 2020 och 2030 och det andra är att 60 procent av alla offentliga måltider ska vara ekologiska år 2030 enligt den nationella livsmedelsstrategin³⁷. Inköp av livsmedel behöver hanteras utifrån ett helhetsperspektiv där såväl miljö och djurhälsa som social och ekonomisk hållbarhet inkluderas vid planering av inköp. Genom en tätare dialog mellan politiker, upphandlare och inköpare och genom att de alla har tillgång till samma information kan den riktade upphandlingen bli mer effektiv.

Det finns ett stort intresse från många aktörer i samhället att offentlig sektor genom upphandling ska bidra till att främja livsmedelsproduktionen i närområdet. Mer kunskap om marknaden och bättre kravställning kan bidra till att skapa förutsättningar för mer lokala råvaror i offentliga kök. Utöver att skapa de grundläggande förutsättningarna för ett rikt odlingslandskap är ökad produktion av svenska och lokala råvaror viktigt utifrån ett beredskapsperspektiv³⁸. Det finns idag ingen officiell definition av hur nära konsumenten en livsmedelsprodukt ska produceras för att kallas lokal- eller närproducerad. Om något av begreppen är relevant för en upphandlande organisation är det därför upp till denna att själv definiera innebörden av begreppet, exempelvis för att kunna följa upp ett eventuellt mål om andel närproducerat³⁹. Vilken definition som kan bli aktuell varierar mycket beroende på var upphandlingen sker och hur leverantörsmarknaden och produktionsförutsättningarna ser ut just där.

Vid avvägning mellan svenskt/närproducerat och ekologiskt spelar flera aspekter in; biologisk mångfald, kunskapsöverföring, arbetstillfällen, försörjningsförmåga, kretsloppstänkande, användning av bekämpningsmedel, med mera⁴⁰. Eftersom närproducerat saknar tydlig definition är det inte säkert att sådana varor är mindre miljöbelastande än ekologiskt, som är tydligt definierat enligt lag. Vid val av ekologiska livsmedel främjas lantbrukare som inte använder importerade insatsvaror som klimatskadlig konstgödsel och naturfrämmande bekämpningsmedel. På så sätt blir ekologiskt också mer lokalt⁴¹.

Beroende på syfte kan olika val behöva göras i olika situationer. Att byta ut importerade varor mot varianter från närområdet gör det lättare att få kunskap om hur maten produceras, vilket ökar sannolikheten att matgästen kan ta till sig kunskap och efterfråga hållbart producerad mat.

³⁷ Livsmedelsstrategin 2.0 förväntas träda i kraft under 2025.

³⁸ SOU 2024:8. Betänkandet Livsmedelsberedskap för en ny tid.

³⁹ Upphandlingsmyndigheten (2024). [Upphandling av närproducerade livsmedel](#)

⁴⁰ MATtanken (2021). [Ekologiskt i offentliga kök – vilka livsmedel köps in och vilka bör man prioritera?](#)

⁴¹ Sveriges konsumenter (2023). [7 svar om eko-maten](#)

Samtidigt behöver hela systemet beaktas för att få med hållbarhetsperspektivet, vilket man får med ekologiska produkter. Med närproducerade varor behövs mer egen research om livscykeln för att kunna avgöra om produkten är hållbart producerad⁴².

Upphandlingsmyndigheten har tagit fram hållbarhetskriterier för livsmedel och måltidstjänster⁴³ vars syfte är att underlätta för upphandlande organisationer att ställa krav som omfattar hållbarhetsaspekter på varor och tjänster inom livsmedelsområdet. Dessa hållbarhetskriterier kan med fördel användas som stöd i upphandlingsprocessen.

Genomförande

- a. Aktören anordnar under programperioden årliga informationsträffar för politiker, upphandlare, inköpare och/eller kostchefer i syfte att öka intresset för upphandling av livsmedel som gynnar ett rikt odlingslandskap. Träffarna ska även främja kunskapsutveckling hos upphandlare och inköpare på kommuner och regionen. De ska även fokusera på samverkan, stimulera erfarenhetsutbyte och att lära från andra. Andra nationella aktörer, som till exempel centrala myndigheter med kompetens inom livsmedel och beredskap kan bjudas in efter behov till informationsträffarna.
- b. Aktören bjuder årligen in lantbrukare/producenter till dialog och kunskapsbyggande om upphandling med goda exempel från andra kommuner, exempelvis gällande att gå ihop flera företag för att nå upp till krav i en upphandling.
- c. Aktören säkerställer att det finns kompetens och resurser för att arbeta med hållbarhetskrav och uppföljning inom den egna organisationen.
- d. Aktören säkerställer att styrning och ansvarsfördelning för inköpsarbetet är beslutat inom den egna organisationen.
- e. Aktören har beslutat om en prioriteringsordning för inköp, exempelvis gällande ekologiskt och svensk- eller närproducerade produkter.
- f. Aktören har satt mål för sina inköp av livsmedel som bidrar till uppfyllande av miljömålen och regional livsmedelsstrategi.

Kommentar till genomförande

2. Exempel på hur en prioriteringsordning för inköp kan se ut (hämtat från Region Jönköpings län):
 - a. I första hand välja de livsmedel som uppfyller svenska livsmedelskrav och som är ekologiskt producerade
 - b. I andra hand livsmedel som uppfyller svenska livsmedelskrav
 - c. I tredje hand livsmedel som är ekologiskt producerade och i sista hand konventionellt producerade livsmedel. Bland livsmedel som uppfyller svenska livsmedelskrav bör vi prioritera de som är producerade i länet.
3. Vaggeryds kommun har ett utarbetat arbetssätt i linje med åtgärden och delar gärna med sig av erfarenheter till övriga aktörer.

Berörda aktörer

4. Region Jönköpings län, Länsstyrelsen i Jönköpings län, kommuner, övriga aktörer som gör inköp av livsmedel eller måltidstjänster.

⁴² MATtanken (2021). [Ekologiskt i offentliga kök – vilka livsmedel köps in och vilka bör man prioritera?](#)

⁴³ Upphandlingsmyndigheten (2024). [Hållbarhetskriterier för livsmedel och måltidstjänster](#)

Effekt och uppföljning

Åtgärden förväntas leda till att närproducerade, ekologiska och säsonganpassade råvaror prioriteras vid inköp i offentlig sektor. Även andelen vegetabilier och naturbeteskött förväntas öka. Detta leder till en ökad andel inköp av svenska respektive ekologiska livsmedel hos kommuner och regionen. Offentlig sektor köper därmed i högre utsträckning in mat som gynnar hållbar matproduktion och bidrar till biologisk mångfald och minskade klimatutsläpp.

Spridningen av miljöskadliga ämnen i miljön förväntas minska. Ekologisk odling bidrar till en ökad biologisk mångfald i odlingslandskapet. För dem som äter ekologiskt minskar risken att få i sig resthalter av olika växtskyddskemikalier⁴⁴.

SILO⁴⁵, som är en databas med uppgifter om vilka livsmedel som köps in av Sveriges kommuner, kan användas för uppföljning.

Region Jönköpings län

Genomförd (G): Har genomfört årliga informationsträffar och dialoger. Aktören har genomfört punkt c till f från listan.

Genomförd till hälften (H): Har genomfört två informationsträffar. Aktören har genomfört två av punkterna c till f från listan.

Påbörjad (P): Aktören har påbörjat någon av punkterna från listan.

Ej påbörjad (E)

Övriga Aktörer

Genomförd (G): Aktören har genomfört punkt c till f från listan.

Genomförd till hälften (H): Aktören har genomfört två av punkterna c till f från listan.

Påbörjad (P): Aktören har påbörjat någon av punkterna från listan.

Ej påbörjad (E)

Mål åtgärden bidrar till

Miljömål: Ett rikt odlingslandskap, Ett rikt växt och djurliv, Bara naturlig försurning, Ingen övergödning, Giftfri miljö, Myllrande våtmarker, Begränsad klimatpåverkan, Levande sjöar och vattendrag

Agenda 2030: Mål 2. Ingen hunger, mål 3. God hälsa och välbefinnande, mål 12. Hållbar konsumtion och produktion, mål 13. Bekämpa klimatförändringarna, mål 15. Ekosystem och biologisk mångfald.

Särskilda strategier som åtgärden bidrar till: Tillsammans för jämlik hälsa och ett bra liv i Jönköpings län (folkhälsa) 2016–2025, Regional livsmedelsstrategi för Jönköpings län 2030, Klimat- och energistrategi för Jönköpings län.

Kostnad och finansiering

Kostnad för arbetstid och kostnader för att genomföra informationsträffar.

⁴⁴ RUS (2025). [Exempel på miljömålsåtgärder med samhällsekonomiska effekter](#)

⁴⁵ Jordbruksverket (2023). [SILO – Statistik av livsmedelsinköp till offentlig sektor](#).

Utbildning för naturbruksskolor

Syfte och mål

Syftet är att väcka intresset hos eleverna för vattnets roll i landskapet samt öka förtroendet och samverkan med myndigheter, till exempel Länsstyrelsen.

Målet är att Länsstyrelsen besöker två av länets gymnasieskolor.

Bakgrund

I länet finns två naturbruksskolor, Tenhult och Stora Segerstad. Även andra skolor i länet kan ha utbildningar med inriktning mot brukande av skog och mark. Flera av eleverna på dessa skolor kommer i framtiden att jobba med jord- och skogsbruk i länet. Det är därför viktigt att de tidigt får upp ett intresse för livet i vatten och vattenvård.

Inom ramen för projektet GRIP har naturbruksskolorna besökts, det finns alltså upparbetade kanaler. På besöken inom projektet har både Länsstyrelsen och Skogsstyrelsen deltagit.

Genomförande

Länsstyrelsen besöker två av länets gymnasieskolor och utbildar både lärare och elever, minst en gång per år. Det görs redan idag inom projektet GRIP som pågår till juni 2025 men ska även fortsätta därefter.

Ansvariga aktörer

Länsstyrelsen*, Regionen (som ägare av naturbruksskolorna)

Effekt och uppföljning

Flera företag inom jord- och skogsbruk står inför generationsskiften. Genom att tidigt lyfta in vattnets roll i landskapet genom besök i skolor ges framtidens företagare förutsättningar att integrera vattenperspektivet i sina verksamheter.

Genomförd: Två skolor har besökts under året.

Genomförd till mer än hälften: En skola har besökts.

Påbörjad:

Mål som åtgärden bidrar till

Åtgärden bidrar utöver Levande sjöar och vattendrag till Ingen övergödning. I relation till Agenda 2030 bidrar åtgärden framför allt till mål 15 Ekosystem och biologisk mångfald.

Kostnad och finansiering

Finansieras inom projektet GRIP fram till 2025. Erfarenheter och upplägg som har erhållits genom projektet kan användas för insatserna efter.

Arbetstid cirka 24 h per år men varierar beroende på antalet deltagare från Länsstyrelsen.

Utbildning om vattenfrågor för politiker

Syfte och mål

Målet är att genomföra en utbildning om vattenfrågor för politiker.

Syftet är att beslut med påverkan på vattenförsörjning och vatten ska vara väl avvägda i kommunen.

Bakgrund

Med grundläggande kunskaper om hur vattenförsörjningssituationen ser ut för det egna verksamhetsområdet och vad som behövs för att trygga vattenförsörjningen blir beslutsunderlag underbyggda varvid risken för vattenbrist minskar. Det är synnerligen viktigt att de högsta beslutsfattarna, de som beslutar om policy, budget och sätter inriktningen för plan- och byggfrågor är väl införstådda med de konsekvenser beslut får gällande vattenförsörjningen och vattnets ekologiska värden.

Exempel på vad som kan tas upp: miljömål, vattenförvaltning, vattenförsörjning, vattenskyddsområden samt de största utmaningarna inom vattenområdet: miljögifter, övergödning, reglering, klimatförändringar.

Genomförande

Länsstyrelsen tillsammans med kommunerna genomför en utbildning för nyvalda politiker inom kommun och region om vattenfrågor. Utbildningen ska komplettera Svenskt Vattens utbildning genom att ge ett mer lokalt och regionalt perspektiv på vatten. Vad är de viktiga frågorna för oss? Hur har vi lagt upp arbetet med vattenfrågor i länet? VA-huvudmännen ska erbjudas att delta i planeringen av utbildningen.

Ansvariga aktörer

Länsstyrelsen*, kommunerna

Effekt och uppföljning

Utbildningen syftar till att medvetandegöra politiker om arbetsprocessen med vattenfrågor i länet. Genom att utbilda politiker stärks förutsättningarna för effektivt beslutsfattande som värnar den lokala vattenförsörjningen.

Länsstyrelsen

Genomförd: Alla kommuner har erbjudits utbildning för nyvalda politiker (kan vara en utbildning för alla eller en per kommun). Utbildningarna har genomförts.

Genomförd till mer än hälften: Politiker i över hälften av länets kommuner har erbjudits utbildning.

Påbörjad: Planeringen av utbildningen har påbörjats.

Kommunen

Genomförd: Kommunen har deltagit i planeringen.

Mål som åtgärden bidrar till

Åtgärden bidrar utöver Levande sjöar och vattendrag också till Grundvatten av god kvalitet, Ingen övergödning samt Bara naturlig försurning. I relation till Agenda 2030 bidrar åtgärden framför allt till mål 6 Rent vatten och sanitet för alla samt mål 11 Hållbara städer och samhällen.

Kostnad och finansiering

Finansieras inom ordinarie arbetstid.

Utvecklad tillsyn för resurseffektiva företag

Syfte och mål

Syftet är att öka kunskapen om resurs- och energieffektivisering, få företag att jobba systematiskt och strukturerat med energifrågan samt följa upp företagens i arbetet med genomförande av åtgärder. Målet är att energin används effektivt och växthusgasutsläppen hos länets företag har minskat.

Bakgrund

Energianvändningen inom industrin motsvarar idag en knapp fjärdedel av länets energianvändning. Studier av små- och medelstora företag visar på att störst potential finns inom stödprocesserna för dessa företag. För större företag inom tillverkningsindustrin finns stora vinster i åtgärder inom till exempel värmeåtervinning, enligt de företag som deltar i Energisteget. Energibesparingar kan också ske genom att företag jobbar systematiskt och strukturerat med energi.

Företag behöver även vidga sitt arbete med energieffektiviseringar till att även inkludera resurser som vatten, kemikalier, material i tillverkningsprocessen i större utsträckning. Behovet av information kring ekonomiska stöd som främjar hållbar utveckling.

Växthusgasutsläppen inom industrin har minskat kraftigt sedan 1990. För att nå länets klimatmål och 1,5-gradersmålet måste industrin och företag fortsätta att energieffektivisera och konvertera från fossila energislag till förnybara, samt inkludera fler resurser i sitt effektiviseringsarbete.

Genom tillsyn (enligt 26:1§ Miljöbalken) kan kommunerna och Länsstyrelsen underlätta genom information och liknande insatser till ett enskilt företag för att fullgöra sina skyldigheter inom energihushållning enligt Miljöbalken.

Genomförande

Länsstyrelsen och kommunen utvecklar och prioriterar sitt arbete med energi och klimat inom prövning, tillsyn och tillsynsvägledning genom att:

- a) Inkludera energi- och klimatfrågan i prövningsärenden.
- b) Genom tillsyn arbeta för och följa upp att bolag genomför energieffektiviserande åtgärder.
- c) Dela sina erfarenheter till kommunerna genom tillsynsvägledningen.

Ansvariga aktörer

- a) Länsstyrelsen*, kommunerna: Aneby, Eksjö, Gislaved, Nässjö, Jönköping, Tranås, Vetlanda, Värnamo.
- b) Länsstyrelsen*, kommunerna: Aneby, Eksjö, Gislaved, Nässjö, Jönköping, Tranås, Vetlanda, Värnamo.
- c) Länsstyrelsen

Effekt och uppföljning

Effekten är att fler åtgärder genomförs och på så sätt når vi en effektivare användning av energi inom industrin samt minskade växthusgasutsläpp.

Länsstyrelsen:

G: Aktören utvecklar sitt arbete genom att genomföra a), b) och c).

H: Aktören utvecklar sitt arbete genom att genomföra två av a), b) eller c).

P: Aktören utvecklar sitt arbete genom att genomföra en a), b) eller c).

Kommunerna:

G. Aktören har genomfört a) och b).

H: Aktören har genomfört a) eller b).

P: Aktören har tagit fram en plan för genomförande.

Bidrar även till andra miljö kvalitets- och globala mål för hållbar utveckling

Åtgärden bidrar till globala mål för hållbar utveckling i Agenda 2030, framför allt mål 9 Hållbar industri och innovationer och infrastruktur, 13 Bekämpa klimatförändringarna. Aktuella miljö kvalitetsmål är Begränsad klimatpåverkan, God bebyggd miljö.

Kostnad och finansiering

Finansiering inom ordinarie budget. Kostnader för resor och arbetstid.

Från några kommuner har vi fått in kostnadsbedömningar, här ser vi att det främst är kostnader i arbetstid. Fördjupad bedömning behöver göras inom respektive organisation.

Workshops för cirkulär ekonomi

Syfte och mål

Fler företag i länet använder cirkulära affärsmodeller.

Bakgrund

Cirkulär ekonomi är ett uttryck för ekonomiska modeller där cirkulära kretslopp i ett företag, samhälle eller en organisation används snarare än linjära processer som hittills har varit dominerande. Cirkulär ekonomi är inspirerad av naturens kretslopp. Strävan är att avfall inte ska uppstå eller ses som en råvara. Därför designas produkterna så att de är lätta att återvinna. Biologiskt material ska kunna komposteras, och övrigt material designas så att det går att

- Återanvändas
- Repareras
- Materialåtervinnas
- Energiutvinnas

Idag återförs endast 12 procent av sekundärt material och resurser till ekonomin på EU-nivå. Cirkulär ekonomi är ett aktuellt och prioriterat område inom EU. Europeiska kommissionen antog under våren 2020 en handlingsplan för cirkulär ekonomi. Det är önskvärt och en stor möjlighet för länet att tidigt vara med i omställningen.

Även Sverige har under år 2020 tagit fram en nationell strategi för cirkulär ekonomi. Under år 2019 drev CSR Småland ett pilotprojekt om cirkulär ekonomi. Syftet med projektet var att öka kunskapen om cirkulär ekonomi och medvetenheten om fördelarna med cirkulära affärsmodeller. Företag som ingick i projektet arbetade även fram handlingsplaner för hur de ska arbeta vidare med cirkulär ekonomi i sin verksamhet. Under projektet genomfördes även ett antal workshops för intresserade företag bland annat i Värnamo och Jönköping. Det är önskvärt att denna kunskap kan fortsätta spridas till fler företag och kommuner i hela länet.

Då föreningen CSR Småland har lagts ned och verksamheten flyttat över till konsultbolaget Hållbarhetsteamet är det från och med 2024 Hållbarhetsteamet som antar rollen som samordnare

Den regionala utvecklingsstrategin (RUS) har målet att år 2035 är Jönköpings län ett hållbart län. Det innebär bland annat att länet präglas av en hållbarhetsdriven näringslivsutveckling och cirkulära ekonomier. Åtgärden och aktivitet i kommande handlingsplan till RUS kan med fördel samordnas.

Genomförande

Minst en workshop om cirkulär ekonomi genomförs i alla länets kommuner under programperioden (2021–2025). Målgruppen för workshoppen är företag i länet. Kommunerna kan välja att använda annan liknande part att hålla ihop workshopparna efter en liknande metod. Hållbarhetsteamet kontaktar kommunerna för att boka in dagen. Kommunerna, förslagsvis näringslivsavdelning eller motsvarande, sköter det praktiska kring arrangemanget som spridning av inbjudan och bokning av lokal etc. Hållbarhetsteamet eller annan part håller ihop själva workshoppen. Arrangemanget finansieras av deltagaravgifter eller annan vald finansiering.

Hur workshoparna ska byggas upp och vad som ska vara i fokus, på respektive workshop bestäms i dialog mellan kommunerna och Hållbarhetsteamet eller annan part. Vid önskemål kan fler workshopar per kommun anordnas, till exempel en allmän och en fördjupning.

Ansvariga aktörer

Hållbarhetsteamet, Aneby kommun, Eksjö kommun, Gislaveds kommun, Gnosjö kommun, Habo kommun, Jönköpings kommun, Nässjö kommun, Sävsjö kommun, Tranås kommun, Vaggeryds kommun, Vetlanda kommun, Värnamo kommun, Region Jönköpings län

Effekt och uppföljning

Konsultbyrån Material Economics har i en studie från 2018⁴⁶ uppskattat att inom EU kan industrins koldioxidutsläpp minska med mer än 50 procent genom att övergå till cirkulära flöden.

Kommunerna:

G: Minst en workshop om cirkulär ekonomi är genomförd i kommunen.

H: Datum för workshopen är inbokad och planering pågår.

P: Ansvariga på kommunen har etablerat kontakt med Hållbarhetsteamet eller annan part.

Hållbarhetsteamet:

G: Minst en workshop i de kommuner som deltar i åtgärden är genomförd.

H: En workshop är genomförd i mer än hälften av kommunerna som deltar i åtgärden.

P: En workshop är genomförd.

Bidrar även till andra miljö kvalitets- och globala mål för hållbar utveckling

Åtgärden bidrar till globala mål för hållbar utveckling i Agenda 2030, framför allt mål 9 Hållbar industri, innovationer och infrastruktur och 12 Hållbar konsumtion och produktion, 13 Bekämpa klimatförändringarna. Aktuella miljö kvalitetsmål är Begränsad klimatpåverkan, Giftfri miljö och God bebyggd miljö.

Kostnad och finansiering

Workshoparna finansieras helt av deltagaravgifter. Kostnad för kommunerna är personalens arbetstid.

På Delegationen för cirkulär ekonomis webbplats finns det en sammanställning över olika finansieringsmöjligheter för åtgärder inom cirkulär ekonomi.

⁴⁶ The circular Economy – a powerful force for climate mitigation,

Workshops om upphandling

Syfte och mål

Det ställs fler och bättre klimat- och hållbarhetskrav i upphandlingarna i länet.

Bakgrund

Upphandlingsmyndigheten uppskattar att kommunernas utsläpp av växthusgaser från inköp uppgår till drygt 12 miljoner ton koldioxidekvivalenter om året. Det motsvarar de årliga utsläppen från cirka 5,4 miljoner personbilar.

Totalt sett uppgår utsläppen från offentliga inköp till cirka 14 miljoner ton år 2014, vilket motsvarar cirka sju procent av de totala utsläppen av växthusgaser från slutlig användning.

Lagen om offentlig upphandling ger stora möjligheter att ställa hållbarhetskrav, den till och med uppmanar till att ställa miljömässiga krav vid upphandling. Klimatutmaningen är global men en del av lösningen är lokal. Upphandlingsstatistiken visar att sju av tio upphandlingar görs av kommunerna och de kommunala bolagen.

Med den samlade köpkraften har offentlig sektor en viktig roll i omställningen till ett fossilfritt samhälle.

I upphandlingslagstiftningen har samhällliga mål, som skyddet av miljön, högre resurs och energieffektivitet och kampen mot klimatförändringar en framträdande roll. Även ett av de sju inriktningsmålen i den nationella upphandlingsstrategin handlar om en miljömässigt ansvarsfull offentlig upphandling. Det inkluderar klimat- och energifrågan.

Miljökrav i upphandlingen har ökat under de senaste åren men kan öka ytterligare. Svårigheter att överkomma för att nå den önskade utvecklingen bedöms ofta vara kopplade till bristande ekonomiska resurser, kunskap och vägledning. Kunskapsutbyte inom länet i ett brett forum, där det finns möjlighet att diskutera helheten, från det rent praktiska till prioriteringar och ambitionsnivå, skulle kunna bidra till att i högre grad uppnå länets målsättning.

Genomförande

Länsstyrelsen och Region Jönköpings län anordnar under programperioden minst två workshops om hållbar upphandling. Workshoparna ska innehålla diskussioner om hur vi i länet kan jobba strategiskt med upphandling för att uppnå klimatmålen och övriga mål i Agenda 2030.

Workshoparna är en möjlighet att utbyta erfarenheter, identifiera framgångsfaktorer och förbättringsområden.

Genomförandet av åtgärden ”Upphandling och strategiska inköp” är en fråga som kan diskuteras på workshoparna. Målgruppen är upphandlare, politiker och miljö-/hållbarhetsstrateger på kommunerna och Region Jönköpings län.

Kommentar till genomförandet

Åtgärden har synergieffekter med åtgärd 8 Ställa kemikaliekraV i upphandling och 9 Minska avfallsmängderna och främja cirkularitet i Åtgärdsprogrammet Hälsans miljömål 2023–2027.

Ansvariga aktörer

Länsstyrelsen och Region Jönköpings län.

Effekt och uppföljning

Åtgärden leder till fler klimatsmarta upphandlingar i länet.

G: Minst två workshops är genomförda.

H: En workshop är genomförd.

P: Planering pågår inför den första workshopen.

Bidrar även till andra miljö kvalitets- och globala mål för hållbar utveckling

Åtgärden bidrar till globala mål för hållbar utveckling i Agenda 2030, framför allt mål 12 Hållbar konsumtion och produktion, 13 Bekämpa klimatförändringarna. Aktuella miljö kvalitetsmål är Giftfri miljö och God bebyggd miljö.

Kostnad och finansiering

Arbetstid. Lunch och fika för deltagarna.

Öka kunskapen om grundvatten

Syfte och mål

Syftet är att öka kunskapen om grundvatten hos myndighetspersoner, verksamhetsutövare samt de som kan antas ha enskilt vatten.

Målet är en minskad risk för förorening av grundvattnet.

Bakgrund

Grundvattenförekomster är i sig tröga system som återhämtar sig långsamt och är dyra att rena från föroreningar. I vissa fall är det nästan omöjligt att bli av med en förorening. Därför är det extra viktigt att förhindra att förorening av grundvattnet uppkommer samt förhindra spridningen av föroreningar. En viktig grund för detta är att verksamhetsutövare har en god kunskap om grundvatten och de risker som deras verksamhet ger upphov till.

God vattenkvalitet är viktigt för människors hälsa. I Sverige är cirka 1,2 miljoner permanentboende, eller nära 15 procent av befolkningen, beroende av enskild vattenförsörjning och ungefär lika många fritidsboende. Det är därför i högsta grad angeläget att enskild vattenförsörjning håller god vattenkvalitet.

I Sveriges Geologiska Undersöknings (SGU) brunnarsdataarkiv finns cirka 30 000 brunnar registrerade i länet varav tvåtredjedelar utgörs av energibrunnar. Cirka 6 500 har angivits användas till vattenuttag för hushåll inklusive hushåll, fritidshus, mindre lantbruk och samfälligheter. Då cirka 60 000 personer i länet bedöms ha enskilt vatten kan det antas det även finns ett flertal oregistrerade brunnar. Till exempel omfattar SGU brunnarsarkiv inte grävda brunnar eller brunnar utförda innan 1976. En risk med detta kan bli att enskilda brunnar som inte är registrerade, inlagda på kartor eller övervakade riskerar att bli förbisedda när hänsyn ska tas i till exempel infrastrukturprojekt eller ny vattenverksamhet i närheten. Många av de som har enskilt avlopp har även enskilt vatten.

Gällande behov av att mäta kvantitet och kvalitet i sin brunn finns följande risker i ett förändrat klimat:

- Bristande kvantitet: Ett varmare klimat medför risk att brunnar sinar och är torra under längre perioder då grundvattennivåerna förväntas sjunka.
- Bristande kvalitet: Det finns risk för temperatur- eller kemiska förändringar i på grund av klimatförändring som kan göra brunnsvattnet olämpligt för användning.

Livsmedelsverket har en hel del framtagen information om vad man ska tänka på om man har egen brunn: [länk](#)

Genomförande

För att skydda grundvattenförekomster behöver kunskap om grundvatten öka hos viktiga grupper. Detta genom att:

- a) Länsstyrelsen och kommunerna identifierar vilka verksamheter som är viktiga att nå med information om grundvatten. Urvalet är att de bedriver en verksamhet som riskerar att förorena/ påverka grundvattnet. Uppdelningen mellan Länsstyrelsen och kommunerna utgår från vilka verksamheter de ansvarar för i tillsynen. Vattenskyddsområden bör prioriteras.

- b) Länsstyrelsen utbildar personer som jobbar med miljötillsyn på kommunerna och Länsstyrelsen om grundvatten, med fördel genom Miljösamverkan Jönköping.
- c) Informationsmaterial tas fram som kan användas vid tillsynsbesök hos identifierade verksamheter.
- d) Kommunerna och Länsstyrelsen använder/sprider materialet vid tillsynsbesök.
- e) Kommunen delger information om vad man som enskild brunnsägare behöver tänka på, minst en gång under programperioden. Material som kan användas kan vara eget framtaget material, eller material från Livsmedelsverket eller SGU.

Ansvariga aktörer

Länsstyrelsen (a, b, c, d), Kommunerna (a, d, e)

Effekt och uppföljning

Grundvatten är en viktig resurs för människor och en dynamisk del av naturens ekosystem och bör skyddas i ett långt tidsperspektiv. Under 2021 pågår en revidering av SGU:s bedömningsgrunder som möjliggör klassning av grundvattnets tillstånd.

Länsstyrelsen

Genomförd: Material har tagits fram och sprids vid tillsynsbesök till de verksamheter som identifierade. Man har även genomfört utbildningar för tillsynspersonal.

Genomförd till mer än hälften: Utbildningen för tillsynspersonal är genomförd och materialet är framtaget.

Påbörjad: Materialet är under framtagande.

Kommunerna

Genomförd: Material sprids vid tillsynsbesök till de verksamheter som identifierade. Information för enskilda brunnsägare har spridits.

Genomförd till mer än hälften: Materialet sprids vid tillsynsbesök.

Mål som åtgärden bidrar till

Åtgärden bidrar utöver Grundvatten av god kvalitet också till Levande sjöar och vattendrag, Ingen övergödning samt Bara naturlig försurning. I relation till Agenda 2030 bidrar åtgärden framför allt till mål 6 Rent vatten och sanitet för alla och mål 15 Ekosystem och biologisk mångfald samt mål 17 Genomförande och globalt partnerskap. Åtgärden bidrar även till den regionala vattenförsörjningsplanens åtgärdsförslag.

Kostnad och finansiering

Länsstyrelsen: Arbetstid för framtagande av material och planering av utbildning.

Länsstyrelsen
Jönköpings län

www.lansstyrelsen.se/jonkoping